Shri Raghunatha Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ५४१९·घ

Title श्रीस्कन्दपुराणोक्तंमायापुरी

Author + गंगामाहात्म्यम् पुराणम्

Extent ८० Age +

Subject पुराणम् · सम्पूर्णम्

नं० ५४१६-घ

नं० ५०६ क

गङ्गा माहात्म्यं स्कन्द पुराणोक्तम्

८० पत्राणि

5419
80
५०

श्री स्कन्दपुराणोक्तं गङ्गामाहात्म्यम् (पुराणम्)

पत्राणि ८० (सम्पूर्णम्)

गं॰
माया॰
मा॰
१

ॐश्रीगणेशायनमः ॐगंगायैनमः सूतउवाच ॐततःपूर्वंमहाभागाःस्कंदोवैपार्वतीसुतः सर्वंकैलासमाहात्म्यंकथ
यामासविस्तरात् श्रुत्वातुवरतीर्थानांमाहात्म्यंब्रह्मपुत्रकः पप्रच्छचततःस्कंदंगंगाद्वारस्यवैभवं २ तत्रत्यानांचतीर्थानां
पीठानांचततःपरं सेनान्यासौमहादेवपुत्रःप्रोवाचसर्ववित् ३ गंगाद्वारादितीर्थानांतथाचसरितांशुभं माहात्म्यंक
थयामासब्रह्मपुत्रायधीमते नारदायचसर्वासांविद्यानांपारगोद्विजः येषांचश्रवणात्सद्योःमुच्यंतेसर्वपातकैः
५ ऋषयऊचुः सूतसूतमहाप्राज्ञसर्वशास्त्रविशारदः त्वन्नोदातामहाभागज्ञानरत्नस्यसर्वदा ६ बहूनीहपुरा
णानिश्रुतानिचमुखात्तव गंगायाविभवश्चापिरासम्यग्वत्सकीर्त्तितं ७ सर्वेषांदेशवर्याणांमाहात्म्यानिमहांतिच

श्रोतुमिच्छामहेत्वत्तश्चाकेदारमतःपरं ८ श्रुतवशिष्टानितीर्थानिमायाद्वेशादितःपुनः नहिवेत्तात्रिलोकेहित्वत्समोलोम
हर्षण ९ सूतउवाच साधुसाधुमहाभागाःपृष्टंयन्मुनिभिःपरं तद्वैसंप्रतिवक्ष्यामि नमस्कृत्यगजाननं १० क्रमाद्वैमानसे
तीर्थेतीर्थानिसंतिवहूनिच देवागाराणिवहुशःकथायस्मुनिसत्तमाः ११ पुनःयप्रष्टुंवैयात्रोग्रहंसर्वैश्वरात्मजं विनया
वनतांमूर्त्वाचरणावभिवाद्यच १२ नारदउवाच देवेशषण्मुखदेवेशपार्वतीहृन्ननायक मानसादिषुतेतेषुतीर्थानिव
राणिमे १३ कथितानिमहासेनभवमुक्तिप्रदानिहि ययप्युक्तानिभवतातीर्थानिविविधान्यपि १४ तथापिसंशयोमेद्य
वर्ततेदेववंदित त्वन्मुखाद्देवदेवेशश्रुतंकाश्यांहिविस्तरात् १५ गंगाया ~ विभवश्चापिस्थितिश्चपरमात्मनः तेपिश्रोत्रा

गंगा· मा· २

दयोविप्राःक्षत्रियाःपांडवादयः १६ संसारदुःखसंतप्ताविचिन्वंतोमहेश्वरं जग्मुःकैलासशिखरेकेदारेशुभदायकः १७
कथंयुगप्रमभूतन्नस्थलंवैपरमात्मनः कांशीत्यक्त्वामहादेवोदृष्टा---वसन्नमान् १८ केनविज्ञानवांस्तत्रनिष्कृतिंशि
वनंदन देवेशगोत्रहत्यायास्तन्मेवदमहामने १९ कथमस्मिन्स्थलेरम्येगत्वाप्रापुःपरंपदं इतिमेसंशयंछिंधियदिभक्ते
षुतेदया २० सूतउवाच इतिश्रुत्वावचस्तस्यनारदस्यमहामतेः ध्यात्वाक्षणंमहादेवंस्मृत्वातद्वचनंपरं २१ उवाचप्रहसन्वा
क्यंवाक्यज्ञंवाग्विदांवरं नमस्कृत्यमहादेवंसर्वदेवनमस्कृतं स्कंदउवाच धन्योसित्वंमहाभागधन्यानांप्रवरोमुनिः त्वत्स
मोनास्तित्रैलोक्येभक्तोभक्तिवतांवरः २३ नमस्कृत्यप्रवक्ष्यामिचराचरगुरुंविभुं सर्वस्यजगतोबीजंजन्मादिपरिवर्जितं २४

२

ब्रह्माण्डाःकोटयोयस्यरोमांचविवरेषुवै महावातप्रेरितास्तुविशन्तिप्रविशन्तिच २५ दिक्पालपरिमाणंचजगदीशं
जगन्मयं अनादिमध्यनिधनंनमस्कृत्यब्रवीमिते २६ यत्त्वयापरिपृष्टोहंपर्मार्थ्यसहितंवचः तच्छृणुष्वमहाभागम
नःकृत्वासुनिश्चलं २७ इदंक्षेत्रंत्रयस्त्रोक्तंकेदाराख्यंसुपुण्यदं तच्छ्रुत्वापिनरोयातिशिवसायुज्यतांमुने २८ इमं
देशंसमुद्दिश्यकृतकृत्योभवेन्नरः यत्रब्रह्मादयोदेवाःशिवसत्यपरमानसाः २९ कथयामिमाहात्म्यंतेदेशस्यप्रवरंसु
ने शृणुष्वावहितोभूत्वागदतोममनन्दनात् ३० नन्दापर्वतमारभ्ययावत्काष्ठागिरिर्भवेत् तावत्केदारकंक्षेत्रंशिवमं
दिरमुत्तमं ३१ रत्नस्तंभंसमारभ्यमायाक्षेत्रीवधिस्मृतं अतिपुण्यतमंस्थानंहिमालयपदाङ्कितं ३२ अस्मिन्देशेतु

गंगा· येमर्त्यावसंतिदृढनिश्चयाः तेषामुक्तिर्महीदेवमंतव्याहिकरस्थिता ३३ एतेसर्वेमहाभागादेवावैमुक्तिलालसा मर्त्ये
मा· जन्महिसंप्राप्ताःसर्वेत्रमुक्तिहेतवे ३४ हिमालयभवानद्योगंगांभोभिर्विनिर्गताः गंगांबुसंभवायस्माद्गंगापवनसंशयः २५
३ अतस्तत्सलिलंपीत्वातत्रत्यामनुजाःखलु कथंनस्युर्महाभागाःशिवाएवनसंशयः ३६ अतस्त्वएपकथ्यनेशक्तिःस्या
त्कस्मभूसुर सर्वेषांदेशवर्णाणामयंदेशःप्रशस्यते ३७ अतस्तत्सलिलंयातुमागताह्निदिवौकसः गंगाचयमुना।
चैववर्तेतेशुभदायके ३८ यत्रसाक्षान्महादेवोवसतेचमहामते ममोन्यनिम्नभगवान्दक्षयोश्चतथैवच ३९ वसू
वसर्वदेवानांमुनीनांब्रह्मनंदन इदमेवमहाख्यानंपुराप्राहसदाशिवः ४० यस्यदर्शनमात्रेणसर्वपापैप्रमुच्यते

अहोभाग्यमहाभाग्यंगच्छन्तोवसन्तोतथा ४१ मनसावचसायेवैगच्छन्तिनिवसन्तिच तपवत्रिषुलोकेषुभाग्यवं-
तोभवंतिहि ४२ येवैहिमालयात्स्वच्छान्निर्गतंचमहाजलं पिबंत्यमृतवद्धिप्रसदाशिवपरायणाः ४३ तेषांचै-
वसुतोराजाद्दष्टिगोचरगोनहि यथासर्वेषुदेवेषुश्रीशिवःपरिकीर्तितः ४४ तथायंसर्वदेवेषुदेशराजोविधी-
यते यथारण्येषुसर्वेषुनैमिषारण्यसंज्ञितं ४५ तथायंसर्वदेशेषुहिमवद्देशसंज्ञितः यथासर्वेषुदेवेषुसाम-
वेदप्रकीर्तितः ४६ तथायंसर्वदेशेषुदेशराजोयमीरितः यथासर्वशिलानांहिशालग्रामशिलावरा ४७ तथासर्वे-
षुतीर्थेषुतीर्थराजोयमीरितः यथासर्वेषुभक्तेषुभक्तराजोहिनारदः ४८ तथायंसर्वदेशेषुदेशराजोयमीरितः य

गंगा॰ थानदीषुसर्वासुजाह्नवीसमुदीरिता ४९ तथायंसर्वक्षेत्रेषुक्षेत्रः केदारसंज्ञितः तेयन्यास्विषुलोकेषु पूज्याः सर्वत्रदेवतैः ५०
मा॰ श्रीशिवोत्पत्तमनसोवसंत्यत्रनिरामया ५० सूतउवाच इतिश्रुत्वामहाभागानारदोदेशनायकं ५१ पुनःपप्रच्छतंस्कंदंतीर्था
४ नांविस्तरंतथः ५२ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायापुरीमाहात्म्येदेशप्रशंसाकथनंनामप्रथमोध्यायः १ नारदउवाच
५ भोभोषण्मुखसेनानीयन्नोहंमुनिनारदः योवैत्वन्मुखपंकजाद्धिनिर्गतंहमधुप्रभो १ पिबामिश्रोत्रपुटकैःस्तयामेवा
यतेनहि इदानींश्रोतुमिच्छामितीर्थानिप्रवराणिभो २ अन्यानिकानितीर्थानिकाःनद्यःशुभभावहा अस्मिन्देशेमहादे
वपुत्रराजनमोस्तुते ३ स्कंदउवाच शृणुनारदवक्ष्यामितीर्थानिशुभदानिहि यानिज्ञात्वैवसद्योहिमुक्तिभाग्भवतिध्रुवं ४
४

गंगाद्वाराद्दक्षिणप्राच्यन्तस्तं भावयित्रुवे तथानंदगिरेः यस्मात्काष्ठांतं ब्रह्मनंदन ५ मायाक्षेत्रं समाख्यातं गंगाद्वारे सुपुण्यप्र
दे ब्रह्मणः स्थानतो यावद्योजनानि दशाद्वयं ६ प्रमाणं क्षेत्रराजस्य गादितं ब्रह्मपुत्रक तत्क्षेत्र दक्षिणे भागे द्रोणाश्रमरत्तीरि
तः ७ गंगायमुनयोर्मध्ये अष्टयोजनविस्तृतः तिर्यग्विस्तारपक्षास्य योजनत्रयमीरितः ८ नारद उवाच मायाक्षेत्रं हि यत्प्रो
क्तं त्वया द्वादशयोजनं तद्धि प्रथमं देव विस्तरेण मम प्रभो ९ स्कंद उवाच शृणु नारद वक्ष्यामि मायाक्षेत्रं सुपुण्यदं तस्यो
त्पत्तिं च माहात्म्यं शृणुष्वैकमना हि मे १० मायाभगवती साक्षात्सृष्टिस्थित्यंतकारिणी तत्क्षेत्रं हि समाख्यातं भावमुक्तिप्रदाय
कं ११ पुरा दक्षो महातेजा ब्रह्मपुत्रो मुनीश्वर तस्येयं दुहिता विप्र सतीनाम्नी मनोहरा १२ यस्याः स्मरणमात्रेण सर्वदुःखैः प्रमु

गंगा. च्यते ययासर्वमिदंव्याप्तंजगद्धिसचराचरं १३ तत्क्षेत्रदर्शनात्सद्योनचभूयोभिजायते येनदृष्टमिदंक्षेत्रंसफलंतस्यजीवितं १४
मा गंगाद्वारेकुशावर्तेबिल्वकेनीलपर्वते स्नात्वाकनखलेतीर्थेपुनर्जन्मनविद्यते १५ सर्वदेवाःसगंधर्वायक्षकिन्नरतापसाः
५ तिष्ठंतियेत्रतीर्थेहिसर्वेतेमुक्तिभागिनः १६ चंडिकातीर्थराजेहिसकृत्स्नातोमहामुने सधन्यःपुरुषोलोकेसफलंतस्यजी
5 वितं १७ दक्षेश्वरंमहादेवंदृष्ट्वावैभक्तितत्परः कृतकृत्योभवेन्मर्त्योयत्नतोयातिसत्वरं १८ द्रोणतीर्थेपियःकश्चिच्छिवसन्न
न्नमानसः स्नानंदानंजपंहोमंकुरुतेभक्तितत्परः १९ तत्सर्वंकोटिगुणितंभवत्येवनसंशयः रामतीर्थेचयःकश्चित्स्ना
नंवैप्रकरोतिहि २० सयातिशिवलोकंहियावदिंद्राश्चतुर्दश ः हृषीकेशेतुयःकश्चिद्रलतीर्थेसगुणपदे २१ दृष्ट्वाश्रीभारतं

५

देवंस्नातिवैभक्तितत्परः मुक्तिभागीभवेत्सयोनरस्नाथोभवत्यपि २२ एकरात्रमपिस्थित्वानारायणसमोभवेत् यमुनापि
महाभागातत्रायातिसरिद्वरा २३ तत्संगनेमहातीर्थंप्रयागात्कोटिसंख्यके धन्यानांमानुसंजन्मतत्रभारतखंडके २४ तत्रापि
हिमवद्देशेमायाक्षेत्रेविशेषतः तत्रापिब्राह्मणोवंशेतत्रापिभजतांकुले २५ यत्तीर्थस्नानमात्रेणाकृतकृत्योभवेन्नरः मानुष
जन्मसंप्राप्यतेनैवसकृतंकृतं २६ हृषीकेशाश्रमेप्राणेपगच्छंतिहृथिप्रश्रये हसंतिपितरस्तेषांसर्वेवैमुक्तिलालसाः २ ७
अन्यान्यपिचतीर्थानिवर्त्ततेस्तुवहून्यपि यानिस्नात्वापिपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः २८ तपोवनंसमासाद्यकुर्वंतिश्राद्धमुत्तमं ते
षांवैपितरःस्वर्गेनित्यंतृप्ताभवंतिहि २९ एतदेवमहाक्षेत्रंमुक्तिद्वारमयाहृतं लक्ष्मणस्थानमासाद्यलक्ष्मणंप्रणमंतिये ३० तेवै

गंगा
मा
८
6

रघुवरश्रेष्ठामाग्यवंतोभवंतिहि सौमित्रतीर्थकेस्नात्वावाजिपेयफलंलभेत् ३१ ततोवैशिवतीर्थेस्मिन्स्नांतियेभक्तितत्पराः शि
वस्थानंप्राप्नुवंतिब्रह्मस्थानंविशेषतः ३२ एतदेवमहादेवंश्रेष्ठंप्राहसदाशिवः मनसापिचयोमर्त्योवचसायितथैवच ३३ सकृ
त्स्मृत्योभवेत्सोपियमायाह्येतत्स्यदर्शनात् अस्मिन्क्षेत्रेमृतःकश्चिद्ब्रह्मयातिनसंशयः ३४ देवाअपिमहात्मानोनित्यंवैमुक्तिलालसाः
इच्छंत्यस्मिन्स्थलेरम्येजन्मस्वीयंनसंशयः ३५ मुनयःसिद्धगंधर्वायक्षकिन्नरमायसाः नित्यंवसंतिविप्रेंद्रनारायणपरायणाः ३६
चतुर्वेदमयोयोवह्निसंध्यंजायतेद्विज इतितेकथितंसर्वंयत्पृष्टोहंत्वयाद्विज ३७ तीर्थानिप्रवराण्येवकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि
सूतउवाच इतिश्रुत्वावचस्तस्यमुनिःपरमपावनं ३८ पुनःपप्रच्छदेवेशंप्राप्तुंविस्तारपूर्वकं ॥ ३९ ॥

८

इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाक्षेत्रमाहात्म्येद्वितीयोध्यायः २ नारदउवाच श्रोतुमिच्छामिक्षेत्रस्यमायायाःपुण्यवर्द्धनीं
उत्पत्तिंविस्तरेणैवप्रयत्नोभक्तितत्परः १ स्कंदउवाच शृणुनारदवक्ष्यामिपापघ्नंसर्वकामदं यथापुराभवद्यज्ञोदक्षस्यात्रप्रजायतेः २
पुरादक्षोमहातेजाःप्रजानांपतिषुवरः बभूवासंतकुशलःसर्वशास्त्रेषुवैद्विजः ३ योवैपुराहिविप्रेंद्रदक्षोंगुष्ठाद्व्यजायत श्री
ब्रह्मणोभगवतःसृष्टिकर्मोद्यतस्यहि ४ कन्याबभूवुःतस्यापिब्रह्मसंततिकारिणः एकदासमुनिःपूर्वंयज्ञायकृतवान्मतिं ५
आगताश्चततःसर्वेसदेवासुरमानुषाः दर्शनार्थंहियज्ञस्यदक्षस्याद्भुतकर्मणः ६ मुनयःकुशहस्ताश्चसोत्तरीयाजिनांबराः व
सिष्ठादिमहात्मानोदंडपुस्तकधारकाः ७ शिष्योपशिष्यैर्युक्ताश्चनानाशास्त्रविशारदाः पुलस्त्यश्चमहाभागःपुलहःक्रतुरंगिराः ८

एतेचान्येचबहवोमुनयःसमुपागताः विश्वेदेवास्तथादित्यामरुतोयक्षकिन्नराः ९ साध्याःसिद्धामहात्मानःसेन्द्राःसुरगणास्तथा
विष्णुश्चभगवान्ब्रह्माचन्द्रमाश्चबृहस्पतिः १० गानंचक्रुश्चगन्धर्वाःकिन्नराश्चतथैवच नन्दतश्चाप्सरःसङ्घानानागानविशारदाः ११
आनकाःपटहाढक्कास्तथाडिण्डिमिपङ्क्तयः नेदुश्चसर्वतोविप्रपुष्पाणिववृषुश्चखात् १२ महानेवसमाजोऽभूत्तदैषांभगवत्प्रियः
तेषांमध्यगतोदक्षःसुतरांशोभतेमुने १३ समारेभेततोयज्ञंमुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः बभूवचततोहर्षोमहानेवमहात्मनः १४ स
र्वादक्षदुहिताविप्रानिष्कन्द्रोसुमहामते आगताःसर्वतोदिव्यादिव्याभरणभूषिताः १५ वदतांखेचराणांतुखेभ्यश्चतपाकृतं स
त्यायज्ञंपितृविप्रदक्षस्यनियतात्मनः १६ तत्रयक्षकृत्यसहसासतीवैपितृवत्सला तत्रगत्वामनश्चक्रेनानामुनिविराजते १७ ब्रजं

न्ति सर्वतो दिग्भ्यो गन्धर्ववरनायकाः विमानेषु स्थिताश्चैव सर्वाभरणभूषिताः १८ एवं संशोभितं दृष्ट्वा विमानैः सर्वतो दिशं
उवाच श्रीमहादेवं नानागणसुसेवितं १९ सत्युवाच भगवन्परमेशान त्वं वरं पर्यलंकृतं नूनं मम पितुर्गेहे वर्तते सुमहोत्सवः २० दृ
ष्टं तमुत्सवं देव मनो मे त्वरयत्यलं सर्वा भगिन्यो मे देव भवेयुस्तत्र चागताः २१ क्रमोत्सवं पितुर्गेहे गृहे तिष्ठति या सुता कथं वै
कीदृशं तस्माज्ञ दियं सुरवंदित २२ कदा द्रक्ष्यामि पितरं मुनिभिः समुपासितं भगिनीश्च महादेव मातरं च कदा पुनः २३ इति
मे हृदये देव वर्तते हर्निशं प्रभो देह्याज्ञां मम देवेश यथा यास्यामि तत्र हि २४ शिव उवाच अनाहूता कथं देवि पितुर्गेहे मनः शुभे
कथमुत्सहने नेय्यति हुरस्य प्रजापतेः २५ यथा मन्येत यो देवि स्वात्मानं सततं प्रिये तमपि प्रभवेदन्यदिति प्राहुः पुरातनाः २६

गेमा· मा· ८ 8

उत्सवे च विशेषेण त्वाहूतो नितरां व्रजेत् यदि गच्छेदनाहूतो लघुतां याति मानदे २७ मित्रं स्वच्छतया विद्यात् समं समतया तथा वि
द्याद्द्वेषेण शत्रुं वै इति प्राज्ञमनीषिणः २८ ऐश्वर्यमदसंयुक्तं त्यजेन्मित्रं पलालवत् पितरं वापि पुत्रं वा भ्रातरं वापि दन्तजे २९ ऐ
श्वर्यमदयुक्तानामहंकारपरात्मनां यदि गच्छेदनाहूतो ह्रासतां याति सत्वरं ३० सुखं हि वर्णयंतेते दृष्टो तत्र गृहमागतं यस्तु गच्छे
दनाहूतो जायते माननासनं ३१ देव्युवाच सम्यगुक्तं हि भगवंस्त्वया देव महेश्वरं न पिता न तथा भ्राता न शं निमित्रं वा यवाः ३२ के
न शाकं न वेशास्यमोहो वै संभविष्यति भूषणां न वस्त्रं वा स्वस्त्यमनं विषमुच्यते ३३ निर्गुणोसि महेशान मायया रहितस्त्वं वै क
थं मित्रं भवे देव न वसंसारनाशक ३४ किमर्थेतान वेशान भवेत्कस्यापि कालक धारणां भस्मनो देव यात्रे यास्य कपालकं ३५

कार्त्तिकेय उवाच इतिश्रुत्वा निगदितं देव्याश्च भगवाञ्छिवः विमनस्कोमहेशानीं भवानीप्रत्यभाषत ३८ शिव उवाच देवि गच्छ
पितुर्गेहे यदि नश्चग्रहः खलु यज्ञस्य दर्शनार्थाय भावस्योत्पत्तिहेतवे ३९ कार्त्तिकेय उवाच इत्याज्ञां शिरसा धृत्वा चरणावभिवा
द्य च ययौ स्मात्तातादक्षगेहं द्रष्टुं यज्ञमहोत्सवं तत्र गत्वा महामाया ददर्श मुनिसत्तमान् कुशपाणीन्महासत्वान्स्वगचर्मांव
रांस्तथा ४० सेन्द्रान्सुरगणान्यक्षान्गन्धर्वान्किन्नरांस्तथा विश्वेदेवांश्च महतः साध्यान्सिद्धांस्तथापरान् ४१ भागान्ददर्श स
र्वेषां देवानां दक्षपुत्रिका भर्त्तुर्भागमनालक्ष्य पप्रच्छ पितरं सती ४२ देव्युवाच भो भो पितर्महाभाग सर्वे देवाः समाग
ताः सभागा एव ते सर्वे भर्त्तुर्भागः कथं न हि ४३ जामातरश्च भवतः सर्व एवागताः खलु भर्त्ता ममापि हे तात जामाता ते

गंगा· महामते ४३ कथंनाकारितोदेवोभवोभावविवर्जितः एतन्मेसंशयंछिंधियथान्याश्चतथाप्यहे ४४ स्कंदउवाच निशम्यवचनंत
मा· स्याभवान्याश्चप्रजापतिः प्रहस्यब्रह्मपुत्रस्तुवभाषेवचनंशिवां ४५ दक्षउवाच तस्यवैभूतवैतालाःपिशाचाःश्रावकाःगणाः
५ सहायास्तस्यरूपंहिविकरालंमहेश्वरि ४६ भस्मनोधारणंयस्यविषस्यश्मशानेकिल करिचर्मपरीधानेसर्पाश्चैवविभूषणं ४७
१ अधिकांगस्तुदहितहीनांगश्चतथाभवः देवेतरोमहाकालःसर्वेषांनाशकश्चसः ४८ भस्मपात्रंकपालंचरुन्डमुंडैर्मंडितोहरः
वृषारूढःशूलपाणिःपाशहस्तोनिरीश्वरः ४९ अकस्मात्त्रस्यतेकस्माद्धस्यतेज्रंभतेपुनः अंकितंशिरसाधत्तेपुरदाहकरःपरः ५०
कंकालविलसद्भूमिश्मशानेभस्मलेपनः अनार्योनार्यसंगश्चवंचकोविघ्नयाघ्नतः ५१ एतादृशामहेशानिभर्त्तावैतवशंकरः अ

५

मंगलो मंगलेस्मिन्नागभागी कथं भवेत् ५२ योग्यानामेव हे पुत्रि समाजोस्ति मखे मम अमंगलस्य ते भर्तुः किं जातो दर्शने शिवे ५३
नार्हंति यत्त सदसि यज्ञानां नाशकाः शुभे दत्तासि दैवयोगेन मया पापेन तस्य वै ५४ कार्त्तिकेय उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य भर्तुर्निंदात्म
कं शुने कोपेनैर्रक्तवर्णा सा साश्रुनेत्रा बभूव ह ५५ सर्वेषां पश्यतामेव सदेवासुररक्षसां मनसा ध्याय चरणौ भर्तुः श्रीपरमात्मनः ५९
ययात सहसा वह्नौ ज्वलिते थात्पुत्रक हाहाकारो महानासीत्सर्वेषां देवरक्षसां ५६ ततः सविस्मयविष्टो दक्षो नाम प्रजापतिः
न किंचिदुक्तवान्विप्र दृष्ट्वा तां सुतचेष्टितं ५७ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायाह्वे माहात्म्ये सतीदेहोत्सर्गो नाम तृतीयोध्या
यः ३ स्कंद उवाच श्रुत्वा तत्पतनं विप्र भार्याजातस्य वेदासि क्रोधामर्षविहस्तात्स शापयो भगवान्शिवः १ नैकशास्त्रप्रहरणा

गं·गा·
मा·
१०

अद्भुताश्चाभयानकाः केचित्पाषाणहस्ताश्चकेचिद्धृत्ताकहस्तकाः २ एकपादाऊर्द्धकेशाश्यामांगालोहिताननाः घोटकास्याश्चकेचिद्वि
केचिद्विकेचिन्मार्जाररूपकाः ३ केचिदंजनकूटाभाः केचिद्रक्तविलेपनाः कबंधाश्चतथाकेचिदेकहस्तास्तथापरे ४ सिंहव्याघ्राननाः
केचित्कूर्मास्यालंबकर्णिकाः लंबस्तनाश्चकेचिज्जकेचिल्लंबशिरोरुहाः ५ दीर्घग्रीवादीर्घनखादीर्घास्यादीर्घनासिकाः दीर्घदंतादी
र्घदेहादीर्घांवरसमावृताः ६ नंदीभृंगीभृंगरिटीःप्रेतास्योवज्रनामकः कुवलयोश्चकर्णश्चनिर्मुंडोमस्तकाहरणः ७ सुप्रदंतो
दृढहस्तावुरमितास्योश्ववाहनः तुंडिकोदंडकश्चैवकालनामातथैवच ८ अमरांतोजनाल्हादोल्हादकोयामिकस्तथा चंडकोतकरा
लश्चचंद्रराजोनिशाचरः ९ एतेचान्येचबहवोगणाःसर्वस्यहेमुनेः कोटीनांशतकोटिश्चतथापुनःशतानिच १० आजग्मुःसहसाते

नश्रीशिवेनमहात्मना संप्रेषितास्त्वनेसर्वैयावतःसर्वतोदिशं ११ कैलासादवतीर्णास्तेन्टत्यंतश्चतथापरे कुर्वंतश्चमहाशब्दमट्ट
हासंतथापरे १२ ततस्तुःसर्वभूतानिसमुद्राश्चचकंपरे चकंयेवस्तथाविप्रचंडकेतिमिराहता १३ शिवोपितत्रास्तिन्टमुंडमालीकुद्धः
स्फुरद्वेत्रकरालवह्निः त्रिशूलहस्तोहरिचर्मशोभितंदंतप्रदष्टोष्ठपुटःकरालः १४ सधूर्जटिःकालकरालरूपोभयंकरोभीमसु
खादियुक्तः वमहिषज्वालभुजंगमोसौनाडस्त्रभाभास्वरनेत्रकांतिः १५ उस्थायरुद्रःसहसासहंततोगंभीरघोषोजगदीश्वरःशिवः
ससर्जभूमौपुरुषंमहांतंसहस्त्रवाहुंवपुषादिवंगतं १६ त्रिसूर्यदृष्टिंचनवत्सकासकरालदंष्ट्रज्वलदग्निमूर्द्धजं न्टमुंडमालंविविधो
यतास्त्रयंददर्शदेवोभुविचाग्रतःस्थितं १७ सप्रस्तवावाथमहेश्वरंतंकिंकर्मकर्तुंस्मरणंममाद्य गणांतमित्येवमहोमहेशःसमादि

गं.गा.
मा.
११
11

शक्यार्यमितिस्फुटंते १८ रुद्रोवाच दत्तंजहिसयज्ञंहित्वमेवप्रमथाग्रणीः पुरुषोहिमहांस्त्वंहिनहित्वत्सदृशःकश्चित् १९ स्कंदउवाच
इत्याज्ञप्तःशिवेनासौश्रीशिवंपरिचक्रमे नमस्कृत्वाचपुरुषोयपौप्रमथसंहतः २० नदंतश्चप्लवंतश्चहसंतःप्रमथागणाः अग्रे
कृत्वाचतंदेवंदेवगंकृत्यपिंगलं २१ उद्यमप्रूलंसहसाजगत्संहारकारकं प्राद्रवद्विवसेनानीमाहाकालइवांतकः २२ दृष्ट्वाश्चत
द्रुतंसर्वेउदीच्योरजउपस्थितं ऊचुःपरस्परंयज्ञेसदस्याऋत्विजश्चये २३ किमिदंकिमिदंजातंकेचिज्ज्ञानपरायणा जाताश्चविस्मया
विष्टाद्विजपत्न्यश्चतेद्विजाः २४ वातानवांतिप्रमथंकथंकल्पउपस्थितः दस्यवोवाभविष्यंतिकुतःप्राचीनबर्हिषा २५ अहोत्रा
होत्रकिमिदंप्रलयःसमुपस्थितः किंकर्तव्यमतोस्माभिःकुत्रवागम्यतांध्वरं २६ स्कंदउवाच ततोददर्शपुरुषंशूलाग्रग्रथितेर्भकं

गर्ज्जेनसर्वसैन्यानि द्रावंतं मुनिवंदितं २७ उवाचतान्देवगणान्साध्यांश्च मरुतोगणान् सज्जीभवथ युद्धाय नानाशस्त्रविशार
दाः २८ स्कंदउवाच इतिश्रुत्वावचस्तस्य दक्षस्य कुपितस्य हि ततस्तुः सर्वतोदैत्याः युद्धायकृतिनिश्चयाः २९ आदित्यावसवोः देवा
साध्याः किन्नरगुह्यकाः विश्वेदेवाश्चपितरोगुह्यकाउरगाः खगाः ३० मुनयोमानुषाश्चैव तथान्येतत्रचरीरजाः ऐरावतंसमारुह्यवा
सवोपिसमाययौ ३१ नानादेवगणैः सार्द्धं दक्षस्य साहाय्यकारकाः नानाशस्त्रप्रहरणायुद्धायकृतनिश्चयाः ३२ यज्ञस्यविघ्नकर्त्तारः सं
दृष्ट्वैव प्रमथाश्चते कुर्वंतस्सूर्यघोषांश्च तथाशंखरवान्द्विज ३३ तेपिप्रमथनाथाश्चचक्रुः कोलाहलंपरं घंटाघातनिनादांश्चशि
वोजयतिसर्वदा ३४ इतिरयेतः स्वगिरौ नानापर्वतशोभिताः चक्रुः परस्परंयुद्धंलोमहर्षणकारकं ३५ देवगणाः शिवगणाः सं

गं·गा·
मा·
१२

दंष्ट्रोत्कटमुखास्तथा छिंधि छिंधीति शब्दाश्च भिंधि भिंधीति वै तथा ४७ हन हन महाशब्द तिष्ठ तिष्ठेति चासकृत् वदंतो युयुधुर्देवा
स्तथा प्रमथसत्तमाः ४८ पाषाणैः पर्वतैः केचित् त्रिगडैश्च तथा परो त्रिशूलैः पट्टिशैः खड्गैस्तोमरैः शक्तिभिस्तथा ४९ एवं परस्प
रं युद्धं चक्रुर्देवगणास्तथा नराणां नैव दिवसं यथा तथैव हि नो ज्ञायंते तदा विप्र तस्मिन्समये दारुणो सोऽपि वै कालपुरुषो न
र्नृत्तचरणौ गणो ५० अट्टहासं तथा चक्रे नेत्रज्वालासमाहतः तस्य शब्देन सर्वेषां व्याकुलं चाभवत्तमः ५१ तं दृष्ट्वा दुद्रुवुर्देवाः
सिद्धगंधर्वसत्तमाः दृष्ट्वा तदा द्रवंतस्तान् शक्रस्त्रिभुवनेश्वरः ५२ प्रोवाच सर्वसैन्यानि गजराजोपरिस्थितः आश्चर्यमतुलं
मत्वा दृष्ट्वा तद्रणचेष्टितं ५३ इंद्र उवाच रे रे देवगणाः सर्वे निवर्तध्वमशंकिताः युद्धं कुरुत माभैष्ट प्रमथैः सह संयुगे ५४ स्क

12

उवाच इंद्रस्यवचनंश्रुत्वा सर्वेदेवामहामते नानाशस्त्राप्रहरणायुद्धायविनिवर्तिताः ४५ ततोवभूवतुमुलंयुद्धंवैलोमहर्षणं देवा
नांप्रमथानांचमहासंवर्तकोपमं ४६ अर्दयंतिस्मसकलान्महादेवगणांस्तथा उत्तस्थुस्तत्रयावंतोविनेशुःरुधिरोक्षिताः ४७ एक
वाहुस्त्रिचरणानिपेतुर्धरणीतले हाहाकाररवांश्चैवचक्रुर्वैतोनितरांगणाः ४८ एतस्मिन्नंतरेदेवोमहादेवसमुद्भवः चकारच
टानिनदंदृष्ट्वातान्पीडितान्भृशं ४९ ततस्तेपार्षदाःसर्वेसमुत्तस्थुर्महीतलात् निरामयानिरातंकाद्विगुणंवलमाश्रिताः ५०
चक्रुःकोलाहलंशब्दंसंदष्टोष्ठपुटाःपुनः युयुधुर्देवसंघैश्चपाषाणैःपर्वतैर्भृशं ५१ अर्दयामासुरसुरान्देवादीन्वासवोदितान् तपो
ऽस्त्रसैन्ययोर्मध्येजातोवैहपिदारिवः ५२ उत्पेतुर्गगनेतूर्णंमहादेवगणास्ततः आकाशंछादयामासुःक्रुद्धास्तेरवकोपिताः ५३ ति

गंगा॰ मा॰ १३ पेतुर्यत्रसदनंयत्रदेवाःसवासवाः प्राग्वंशेप्रमथाःकेचिद्बभंजुःकुपिताभृशं ५४ पत्नीशालांतथाकेचिदाग्नीध्रकांस्तथा महा
सनंतुकेचिद्वैचूर्णयामासुरुत्तमाः ५५ हृहजुर्यत्रपात्राणीतद्विहारांस्तथापरे प्रमीन्वैनाशयामासुर्विभिद्युर्वैदिकांस्तथा ५६ कुंडे
षमूत्रयन्केचिद्विष्टांचक्रुस्तथापरे मुनीनांचतथापत्नीरेकेवाभिरतर्जयन् ५७ केचिद्वैजगृहुर्देवान्नासत्रोऽप्यपलायितान् मणि
13 मान्नाममविप्रर्षेचवंयमश्शमंजसा ५८ वीरभद्रोपिदक्षंचचंडीशःपूषणंतथा नंदीश्वरोग्रहीद्विप्रभगनाममहाबलं ५९ सर्वांस्तान्
त्विजोदेवसदस्यान्सदिवौकसः प्रर्दयामासुरुग्रास्तेग्रावभिर्मुष्टिभिस्तथा ६० तांस्तेनतथाविधान्दृष्ट्वाप्रोषास्तेप्राद्रवान्दिशः सदस्या
दायसर्वेषांमणिमान्नामनामतः ६१ भृगोःश्मश्रूणिसहसालुंचेप्रहसन्निव पानितस्यभगस्याक्ष्णनेत्रेवैउज्जहारसः ६२ ॥

नंदीश्वरोमहादेवगणावैविप्रसत्तम चंडीशःपातयद्दंतान्पूष्णश्चैवमहामते ध्याप्यमानेमहादेवंदंताश्चादर्शयत्खलु वीरभद्रोमहा
बाहुर्दक्षस्योरसिहेतिना ८४ आक्रम्यतत्क्षणात्पद्भ्यांछिंदन्नादिमहेश्वरः तड्डंतैर्हिशस्त्रैश्चसमंतैरर्पितत्वतः ८५ अभिंदन्नजदादेवो
वीरभद्रोमहागणः विस्मयंपरमंलेभेदध्यौयश्चयानेचिरं ८६ दृष्ट्वास्तंतपनेयोगमवेत्तस्यप्रजायते: तेनोसौवीरभद्रस्तुयजमान
यज्ञोस्यशिरः ८७ कापास्तमाहरत्तूर्णीक्षंदर्शयन्हस्तलाघवं साधुवादोमहानासीत्प्रमथानांमहात्मनां ८८ हाहाकारश्चवश्चासीदन्ये
षांचमुनीश्वरः अग्नौजुहावतच्छीर्षंदक्षिणायाममर्षितः ८९ आश्चर्यमभवच्चोग्रंसर्वेषांचभयानकं एतत्कृत्वामहादेवःप्रतस्थेगि
रिनायकं ९० इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायापतेजमाहात्म्येचतुर्थोध्यायः ४ स्कंदउवाच अथसर्वेदेवगणाःप्रमथैश्चपराजिताः

गंगा·
मा
१४

शस्त्रैर्निकृन्तसर्वाङ्गाः ऋत्विग्भिः सहिताः स्तथा १ सदस्याश्च निरुत्साहाः श्रीमत्प्रमथनिर्जिताः भयाकुलास्ततः सर्वे प्रणम्योचुर्महेश्वरं २ देवा
ऊचुः नमस्तेस्तु नमस्तेस्तु देवस्तमासा एभवादृशाः यदिमन्येपुरिपियोभवेत्तोवायरायकं ३ उत्कृष्टतो कथ्यं देव भवतो प्रवरात्मनां वर्यमानप्रम
न्ताः स्मद्यतो भागो भवादृशां ४ यत्तस्ज्योत्क्रमणं देव तस्येदं कर्मणः फलं ज्ञातोसित्वं महादेव देवानामपि देवता ५ पुरुष उवाच यथाप्र
यन्तथाहं वैकिं करोजगदीश्वितः गच्छध्वं त्रिदशाः सर्वे कृतागसि महेश्वरे ६ प्रसादयध्वं भक्त्यावै विरोधं त्याज्य सत्वरं निजदेहमनि॰
मित्तं हि भक्तिगम्यं महेश्वरं ७ स्कंद उवाच इति श्रुत्वा वचस्तस्य सर्वे देवगणास्ततः वेपमाना भयग्रस्ता स्त्राहि त्राहीति चाब्रुवन् ८ वदं
तो मुनयः सिद्धाः सदस्याः सर्त्विजस्तथा ब्रह्माणं वै पुरस्कृत्य सवह्निं जलयश्च ते ९ महादेव महादेव महादेवेति वै पुनः शरणंतो विश्व

14

थाः सर्वे हाहाकाररवास्तथा ९ कैलासं रुरुहुश्चैव सेंद्राः सर्वे दिवौकसः वनस्थलीश्च पश्यंतो हिमपुंजविमंडिताः ११ स्वर्णहंसा
स्तथा विप्र पुंस्कोकिलकूजिताः प्रायशोऽङ्गीमास्तत्र वापीः स्वच्छजलाश्रिताः १२ कुमुदोत्पलशोभाढ्याश्चालिपुंजमनोहराः नानाप
द्वीमृगीकीर्णा नानाद्विजलयिताकुलाः १३ पर्वतान्परितो विप्र पश्यंतो वासवादयः जग्मुः कैलासशिखरे नानामुनिगणान्विते १४
तत्र गत्वा महेशानं ददृशुर्भूतभूषितं सर्पालंकारसंयुक्तं गजचर्मविभूषितं १५ प्रियया रहितं देवं सर्वज्ञं परमेश्वरं त्रिनेत्रं प
रितो विप्र सिद्धचारणसेवितं १६ सनकाद्यैर्महाभक्तैः स्तूयमानं विभुंसुराः चिंतयंतं सतीं देवीं सर्वज्ञं परमेश्वरं १७ दृष्ट्वा शिवं रा
जमानं कैलासाद्रिमिवापरं भक्त्या गद्गदया वाचा ब्रह्मा स्तोत्रं प्रचक्रमे १८ ब्रह्मोवाच नमो नमस्तेशानशो नमस्ते विभो त्रिनेत्रारिनि

गंगा· मा· १५ 15

ष्टदन्तप्रभो त्वमेवयातास्तुरमानवानांत्वमेवहन्तीनयनाग्निमास्टड १९ नचादिरंतन्नंचरूपमस्तितेत्वमेवहेनाथसुरादिकारणं वयंहिहे
देववरप्रभोविभोसंमोहितास्तेजगतात्मशक्त्या २० नविघ्नयंतंभवतोभवेशरूपंनभेदंकिलसर्वमध्ये ब्रह्मंहिजानेनितरामिदानीं
सर्वस्यविश्वस्यपरंनिदानं २१ शिवाच्चशक्तेश्चपरंत्वयद्वैतद्वैभवानादिजनिर्महेश भिन्नश्चभक्त्याभगवन्भवान्वैत्वत्संगतोमाजगदा
त्मशक्तिः २२ सर्वस्यजत्यनिवदंतिसर्वेयेषांमनस्त्वचरणारविंदे पुनस्त्वमेवाखिललोकपालकोमायागुणप्रेरणयामहेश्वर २३
त्वमेववचांतेनियनप्रकारकोभवस्यभिन्नोभगवान्महेशः त्वमेवधर्मार्थसुखप्रवर्तकोयज्ञोभवान्सर्वगतस्त्वमेकः २४ त्वयैवदेवे
शभवेशसेनवोधर्मस्यतत्वस्यकृताःपुरातनाः यद्वैपरंब्रह्ममहेशयोगिनोध्यायंतितत्वार्थविदोत्तरंपरं २५ निर्लेपकंज्योति

रमेयमीश्वरंतंहैभवान्भावितसर्वजीवक सत्कर्मणांकर्मभवान्भवाकरःस्वमंगलंयत्तुवमंगलानां २६ तेजःपरंपद्मविष्टर्वका
नांत्वमेवयद्वैयदकिंचिदस्ति सहुह्निदाताभगवान्महेश्वरःकुवुह्निडलंभववंधकारणं २७ यद्वैजगत्पोक्रियतेहिजंतभिःसर्वस्य
वीजंजगदाकरःप्रभो दद्वेणयद्वैकृतमात्यनाशनंसमस्ततेसर्वस्तुत्यत्त्वविंत्स्वच २८ नजायतेवैमहतांभवाद्दृशांमानस्यभंगः
कुकृतोमहेश्वर त्वमस्वदन्तस्यकृतापराधंरक्षस्वलोकान्स्वकृतानकाले २९ लयंविभोदेववरत्रिनेत्ररमेशगच्छेतितरांहिस
वैं स्कंदउवाच इतिस्तुतोवैभगवान्सुरारिर्यात्राखवद्वांजलिनामुनीश ३० मुनीश्वरावैप्रणतार्तिनाशनंमहेश्वरंतुष्टुवुरामहेंद्राः मुनि
गणाऊचुः त्वमस्वहेनाथडरात्मभिःकृतंक्रौंर्यंचनानाविधमप्यशेषं ३१ यद्वापराधंतवभागनाशनंरक्षस्वसर्वाणिजगंतिनायक

गं.गा. नमस्तस्मैमहेशायनमस्तस्मैहिमभृते नमस्तस्मैगिरीशायनमस्तस्मैसुवाहवे ३२ नमस्तस्मैसुनेत्रायनमस्तस्मैसुरवायच नमस्तस्मै
मा. विगुरवेनमस्तस्मैसुधावते ३३ नमस्तस्मैमहेंद्रायनमस्तस्मैहिथावते नमस्तस्मैविषयिणोनमस्तस्मैनिरात्मने ३४ नमस्तस्मैभगव
२८ तेनमस्तस्मैस्थिरात्मने नमस्तस्मैसुविभवेनमस्तस्मैशिवात्मने ३५ इंद्रउवाच भक्त्याभजेहंभवतोमहेशपादारविंदंद्रुहिणाधिगम्यं
16 यत्सेवनाद्यातिनरोमहेशंनिहत्यमायागुणसंप्रवाहं ३६ वंदेप्रभुंभयहरंशरणागतानांसद्धिश्रयानिजपदंभवमेकमाद्यं संसेवितं
त्रिकमलेषुप्रथमेष्वरैस्तुनानान्तर्मुडकृतहस्तगलैर्महद्भिः ३७ देवगणाऊचुः शिवःप्रसन्नतांयातुयातुनोनिजवालकान् यएववि
श्वलोकेषुनानाभातिजगन्मयः ३८ नमस्कुर्मोवयंदेवाःप्रपन्नाःशरणायते अनेकसिद्धसंसेव्यरजसेप्रभवेनमः ३९ रक्षनोरक्षनोदे

वदस्यमानान्समंततः त्वम्पतांत्वम्पतामीशान्तमावंतोभवादृशाः ४० अस्माभिर्भगवन्देवनज्ञातोसिविमोहितैः माययातेमहादेवशि
ह्येयंभवतासदा ४१ स्कंदउवाच इतिस्तुतोमहादेवोभक्तिमद्भिःसुरासुरैः प्रसन्नस्तब्रवीद्वाक्यंसर्वानेवदिवौकसः ४२ शिवउवाच
प्रसन्नोस्मिवरंब्रूतसर्वेदेवाःसवासवाः मयिप्रसन्नेजगतिदुर्लभंनहिविद्यते ४३ अतःपरंमहाभागाउद्दशोकमगर्हितं सूर्यंमा
कुरुतत्विप्रशांतिर्भवतुवःसदाः ४४ स्कंदउवाच इतिश्रुत्वामहादेववचोथहृष्टतनुरुहाः ऊचुःप्रांजलयःसर्वेप्रणतोदेवतागणाः ४५
देवगणाऊचुः पुनर्जीवतुदक्षोसौपरमात्मन्महाशयः भगस्यनेत्रेभवतोपूष्णोदंतास्तथैवच ४६ अश्विनोर्वाहवश्चैवसर्वांगादेवतागणाः
यज्ञःसंपूर्णतांयातुशांतिरस्तुसदाशिवः ४७ यदादासंतिवैदुष्टाद्धःदेवस्वजनवल्लभ रक्षणीयास्त्वयादेववयंमोहविमोहिताः ४८ सदा

शिव उवाच श्रूयतां हि देवगणाश्चापराधं न चिंतये अस्मत्कोपाभिभूतानां दंडोयं संप्रहतो मया ४९ दक्षः प्रजापतिर्देवा दग्यशीर्षो भवत्वसौ शि
रसा तत्सुखेनास्तु मत्प्रसादात्पुनः पुनः ५० भगश्च चक्षुषेद्धेतेन भागं स्वं बर्हिषो भगः पूषा यद्दंतु दन्तैश्च यजमानस्य पुष्टिकौ ५१ देवाः सर्वो
पसर्वांगा भवंतु विगतज्वराः प्रस्तोदंष्ट्रा वाहवश्च दस्तयः कृतहस्तकाः ५२ भवंतु ऋजवः सर्वे भग्नदैस्मस्कवाश्च भवेत् अन्येपि विकृताः सर्वे
स्वस्थास्ते हि भवंतु च ५३ स्कंद उवाच इत्युक्ते वति देवेशे सर्वे देवाः सवासवाः साधुसाध्विति वंतस्ते प्रणतो गिरिजापते ५४ ततो देवं समा
मेत्य सर्वे देवाः सवासवाः आजग्मुः स शिवाय ज्ञे मायेत्ते ते महाशया ५५ संविधाय च तत्सर्वं पदाह भगवान्शिवः सवनीयपशोस्तस्य शि
रो दक्षस्य संदधुः ५६ संधीयमाने तच्छीर्षे दक्षो नाम प्रजापतिः शिवाभिवीक्षितः शीघ्रं सुप्तस्थो सहसा भुवि ५७ स ददर्श महारुद्रं तं दक्षक

लघीकृतः तद्दर्शनादभूत्क्षुब्धोयथावैशारदोह्रदः ५८ शिवस्तवायकृतधीर्नाशक्नोद्बाष्पगद्गदः स्मृतांपरेतांहिंसतींस्मरन्दुःखेन
पीडितः ५९ प्रेमविह्वलतांप्राप्तोमुहूर्तंप्रापसंज्ञकः निर्व्यलीकेनमनसाभ्तुष्टावपरमेश्वरं ६० दक्षउवाच अनुग्रहस्त्वभवतोकृतोवैम
मसांप्रतं प्रजोदंडस्त्वयाश्वस्तकर्तव्योमूर्तिमिच्छता ६१ अवज्ञायाकृतादेवमयातेपापबुद्धिना मोहितेनतरांदेवमाययाभवतःप्रभो ८२
नमस्तुभ्यंभगवतेनिर्गुणायमहात्मने निरंजनायशांताययोगिनीपतयेनमः ६३ मीढुष्टमायपतयेसर्वीयस्तुहुतेनमः हिरण्य
रेतसेतुभ्यंहिरण्यपतयेनमः ६४ हिरण्यकृतवंधायहिरण्यपशुमर्द्दिने हिरण्यमृगहंत्रेचहिरण्याक्षविमोहिते ६५ अग्निवर्णा
यतेदेववह्निनेत्रायतेनमः वक्तौकृतनिवासायनमोग्निमुखतेजसे ६६ अग्निष्टोमनिवासायराजसूयनिवासिने राजराजसखेव्या

यराजराजलयस्थिने ६७ त्र्यमूर्त्तीपतये तुभ्यं नमस्ते परमेष्ठिने कपर्द्दिने नमस्तुभ्यं लम्बकेशाय ते नमः ६८ सहस्रचक्षुषे तुभ्यं नमस्ते गो
रवर्चसे भूतिभूषितदेहाय सर्वैश्वर्यप्रदायिने ६९ नमस्तुभ्यं सुरेशाय परस्तुभ्यं परात्मने जगत्संहारकर्त्रे वै जगत्पालयते नमः ७०
नमस्ते शूलहस्ताय नागयज्ञोपवितिने नरमुंडसुमालाय चंद्रार्द्धकृतशेखर ७१ स्कंद उवाच इदं स्तोत्रं पठेत्प्रातः समुत्थाय कृतांज
लिः सोयदक्षस्यजायंते ड:स्वप्नादिविनश्यति ७२ इति स्तुतो वै दक्षेण महादेवप्रभुप्रभुः उवाच मधुरं वाक्यं संतुष्टश्च तदाभवत् ७३
शिव उवाच वरं ब्रूहि वरं ब्रूहि संतुष्टस्तव सोप्रतं स्तुत्या च कृतया दक्ष त्वया नम्रधिया भुवि ७४ दक्ष उवाच महादेव प्रभो देव प्रसन्नो
सि यदीश्वर त्वत्पादकमले भक्तिर्मम जन्मनि जन्मनि ७५ भूयात त्वेदं तीर्थं तु महापातकनाशनं यस्य संदर्शनादेव ब्रह्महत्यादिका

नि च ७६ पापानि प्रसमं यान्तु यदि ते मय्यनुग्रहः स्थितिश्च भवलोके नित्यं क्षेत्रे भवतु सर्वदा ७७ श्रीदेव्युवाच पुनर्देहोत्पन्नं भवतु मा
चिरं त्वया सह विवाहश्च तथा भवतु मानद ७८ शिव उवाच सम्यक् संपादिता दत्तसङ्गक्तिर्विघ्ननाशिनी भविष्यत्येव हि तथा यथा
याचा हृता त्वया ७९ इदं क्षेत्रं महापुण्यं पावनं दैवतं भूमिका यत्र मायातिमित्तं हि जाते सर्वं प्रजायते ८० तस्मादिदं महाक्षेत्रं माया
संज्ञं भविष्यति सकृद्दर्शनमात्रेण यस्य तीर्थस्य मानद ८१ कोटिजन्मकृतेभ्यश्च पापेभ्यः परिमुच्यते पृथिव्यां यानि तीर्थानि तेषां
श्रेष्ठतमं स्मृतं ८२ यस्य स्मरणमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते धन्यास्ते पुरुषा लोके मायाक्षेत्रनिवासिनः ८३ तस्मादक्षेश्वरेणैव च निव
सिष्यामि क्षेत्रके यस्य दर्शनमात्रेण सिद्धियोऽष्टौ भवन्ति हि ८४ अष्टधामान वा ये पिकरिष्यन्त्यल्पबुद्धयः तीर्थाटनं प्रजाधीश ततस्त

गं॰मा॰ वैविफलंभवेत् ८५ श्रीदेव्याःप्रभवश्चापिभविष्यतिहिमाचले तयाममविवाहश्चभविष्यतिनसंशयः ८६ स्कंदउवाच इत्युक्त्वाभगवा
मा॰ न्देवोगृहीत्वाजन्सतीवधूः स्कंधेकृत्वाययौविप्रकैलासेस्वगृह्यकालये ८७ ततोवधिमहाभागमायाक्षेत्रंबभूवह त्रिशुलेऽकेशुप्राणंच
१९ यत्रमायासतीवधूः ८८ द्वादशयोजनयातंयत्रस्यापतनंद्विज तत्प्रमाणंमहाभागबभूवक्षेत्रमुत्तमं ८९ अस्मिन्क्षेत्रेहिमासेनशि
19 वसत्यस्तमानसः प्राप्नोतिशिवसायुज्यंकिमन्यैर्वहुभाषितैः ९० दक्षेश्वरंमहादेवंसकृद्दृष्ट्वाप्रणमंतिये नंदीभृंगादिभिस्तुल्योभू
यान्मानवसत्तमः ९१ पंचाक्षरंमहामंत्रंषडक्षरमथापिच अहोरात्रंचविजमंस्त्रिभिःसिद्धिमवाप्नुयात् ९२ इतितेकथितोविप्र
मायाक्षेत्रभवोमया यच्छ्रुत्वापिनरोभक्त्याशिवसालोक्यभाग्भवेत् ९३ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाक्षेत्रमाहात्म्येयत्रसंथा

नतीर्थोत्पत्तिनाम पंचमोध्यायः ५ स्कंद उवाच इदंतीर्थं महापुण्यं मम भूद्गंगागमे पुनः गंगाद्वारमिति ख्यातं स्मरणात्पापनाशनं १
महाभागीरथो राजा सूर्यवंशधरः प्रभुः आनयामास स्वर्गाद्धि गंगां परमपावनीं २ स्वर्गात्प्रपतिता गंगा पृथिव्यामागता यदा तदे
वास्य द्विजश्रेष्ठ गंगाद्वारमिति स्फुटं ३ गंगाद्वारोत्तरं विप्र स्वर्गभूमिः स्मृता बुधैः अन्यत्र पृथिवी प्रोक्ता गंगाद्वारोत्तरं विना ४ इदमे
व महाभाग स्वर्गद्वारं स्मृतं बुधैः यस्य दर्शनमात्रेण विमुक्तो भवबंधनैः ५ ब्रह्मविष्णुमहेशाद्या देवा नित्यं प्रतिष्ठिताः मुनयः सि
द्धगंधर्वा गुह्यकाप्सरसां गणाः ६ तिष्ठंत्यत्रैव भगवन्छेत्तुं संसारबंधनं संसारतापतप्तानां भेषजं तीर्थमुत्तमम् ७ पापानि शान्त
संख्यानि ब्रह्महत्यासमानि च कृत्वान्यत्र प्रयांत्यस्मिन्स्नातो मोक्षमवाप्नुयात् ८ शृणु नारद वक्ष्यामि कथां तापत्रनाशनीं यथा चोडा

गंगा०
मा
२१
४०

लतस्योपिकश्चिद्ब्राह्मणोवंशवः ९ ध्यायैवेपरमंस्थानंब्रह्मविष्णुशिवात्मकं अस्यहेतत्स्यविभवात्तच्छृणुष्वमहामते १० बभूवः
ब्राह्मणःकश्चिदवन्त्यांमुनिसत्तम अस्माचितइतिख्यातःसार्थनामाद्विजाधमः ११ पूर्वंतुजातमात्रस्यपितायमवशंगतः यदापा
तोभाग्यहीनःपंचवर्षात्मकोद्विज १२ मातायंचत्ववायन्नामजातिनोवशंगतः उपनीतोपिनेविप्रैःसंध्यानैवचकारह १३ लोलु
यःसबभूवाथचौरकर्मणिसद्विजः गतोदेशांतरंसोपिचौरैस्तुसहसंगतः १४ तैरेववर्द्धितोविप्रतदाचौरोद्विजाधमः तेषांवै
तस्कराणांचसदामध्यगतोहिंसः १५ चकारसुदुष्टःकर्माणिस्त्रीब्राह्मणवधादिकं पथिकानांकालरूपोऽडवेलानांतथैवच १६
येनकेनप्रकारेणधनार्जनपरोभवत् सर्वंब्राह्मणलिंगंहिप्रनष्टंतस्यदुर्मतेः १७ विरूपोपिबभूवासौनष्टेब्राह्मणकर्मणि क्रु

ज्ञोतिकुष्ठस्यसर्वाङ्गोविनष्टस्नानसंध्यकः १८ ग्रामोहृहद्विराडष्टःस्वल्पदेहोन्त्यसंभकः सदापरस्वहृत्तस्यचर्महस्तस्तथैवच १९
वनेवासोनतस्यापिमित्रसंबंधबांधवाः नामतन्नारदञ्ज्ञापिमुष्टस्याहिंडरात्मनः २० एकदासमहाडष्टोमृगास्योतिभयानकः चौरैश्च
वज्रभिसार्द्धमायातैत्रेनराधमः २१ निशीथसमयेतत्रकेतैश्चौर्यद्विजाधमः स्थितास्तत्रमहात्मानःसमाजेमहतिस्थिते २२ माहा
त्म्यश्रवणेसर्वेमायातैत्रस्यनारद सन्यत्तमानसास्तत्रश्रीशिवेभक्तिसंयुताः २३ कृत्वातीर्थप्रसंगांहिमुदापरमयायुताः प्रशंसे
तोमुकृश्चैवाहोहोपुण्यतमावयं २४ परस्परंमोदमानाऋषयोब्राह्मणादयः अहोयत्पतमालोकेत्वागच्छंतोमहास्थले २५ नैरेवस
कृतंपूर्वंकृतमेवनशंसयः इत्येवंसंवदत्वस्तेऊहुर्माहात्म्यमुत्तमं २६ इतिश्रुत्वावचस्तेषांसर्वेषांमुनिसत्तमः चौरास्तानब्रवी

गंगा· ह्राक्यमस्मविज्ञोहिजायमः २७ अस्मविज्ञउवाच भोभोचौराश्शृणुध्वंवचश्शृणुध्वंमद्वचःखलुः प्रशंसंतिकथंस्थानमिदमेतेद्विजातयः २८
मा· यत्नेन्तंमहाभागाःस्थापितंवैभविष्यति तेनैतेब्राह्मणाःसर्वेप्रसंसंतिमुहुर्मुहुः २९ श्रूयतामेकचित्तैश्चभवद्भिर्वचनोत्तमं कुत्रवै
२१ स्थापितंचौराधनमेभिर्द्विजातिभिः ३० स्वयंवैसंवदिष्यतिनिश्चयंचौरसत्तमाः तद्गृहीत्वावयंसर्वेमारयित्वाखिलांस्तुतान् ३१ ग्रामि
ष्यामोन्यदेशेहिसुरुत्तंसंप्रतीस्पतां वर्ततेवहुलंवित्तंयस्मात्तेसुखकांतयः ३२ स्कंदउवाच इत्युक्त्वावरामासावस्मविज्ञःसद्दुर्मतिः
प्रशसंस्तुमुदात्तेवैसर्वेचौराःसखङ्गकाः ३३ श्रुत्वारागमुतास्तोराववचोरागसमाकुलं मोहिताःसंवभूवुश्चश्रवणोत्कृतमानसाः ३ ४
उत्तमश्लोकश्रवणाद्गतयायोद्विजस्तथा उवाचवचनंचौरानिदंवैमुनिसत्तम ३५ अस्मविज्ञउवाच प्रष्टुंगच्छाम्यहंतत्रमुनिवर्गा

ज्ञितस्कराः तत्सर्वं निश्चयं ज्ञात्वा गच्छामि सत्वरं पुनः ३६ चौरा ऊचुः कथं यास्यसि भो विप्र समाजे तस्कराः खलु ज्ञात्वा वै मारयि
ष्यंति त्वां तथा मुनयस्त्वरां ३७ पश्चात्तस्यापि तश्चौरा भवं तितस्करोत्तम ब्रह्मघ्नतामपि गता जायं ते नाशितस्तथा ३८ ब्रह्मवित्त उवाच
श्रमनात्तत्र गच्छेहं यत्र ब्राह्मणसत्तमाः मा जानेत्वं यथा चौराः करोमि व्याजमीदृशं ३९ स्कंद उवाच इत्युक्त्वा सहसा सोपि त्यक्त्वा
भूव॰ शस्त्रास्त्रकं तदा वीरां वरोस्मचित्तस्तु वद्विजवेषधृक् ४० सगत्वा तत्र देशे तु यत्र ते ब्राह्मणाः स्थिताः नमस्कारं तप्रस्तु विनया
वनतोभवत् ४१ संतईष्टो वहिःशांतो रुद्रमालाविभूषितः तिर्यक्पुंड्रकृयरो विप्रो यथा ब्राह्मणसत्तमः ४२ श्रुत्वा श्रुत्वा सदेतत्रस्य
माहात्म्यं द्विजसत्तम विसृज्य चौरकर्माणि सत्संगानिरतो द्विज ४३ तत्संगाद्ब्रह्मचित्तो सो भक्तिमान्संबभूव ह भक्तौ संजातमात्रायां

गं॰मा॰
२२

प्राणानामहं द्विजोत्तमान् ४४ ब्रह्मचित्त उवाच महापापोस्मि मुनयो गच्छामि निरयार्णवे गच्छंतं मां महाभागा रक्षध्वं द्विजसत्तमाः ४५
स्कंद उवाच इत्याकर्ण्य वचस्तस्य मुनयो विस्मयान्विताः ऊचुः परस्परं कोयं महापापोस्मि यो वदत् ४६ तमपृच्छुः महाभागाः पतितं पादस
न्निधौ ब्रह्मचित्तं महाभागं कृपया परया युताः ४७ ब्राह्मणा ऊचुः भोभो पुरुष कस्त्वं वै कुतो वा त्वमुपागतः कस्माद्गच्छसि नरकं पापकर्म
फलं तथा ४८ ब्रह्मचित्त उवाच न जानामि कुलं शीलं स्वस्य वै पापकर्मणः पृष्टोहं ब्राह्मणाज्जन्म ततश्चौरो भवं तथा ४९ कथं सा
न्निष्कृतिर्मे च तं ब्रूत मम संप्रति अन्यथा सर्वदा विप्रा गच्छामि नरकं ध्रुवं ५० स्कंद उवाच इत्युक्त्वा स परीतात्मा दुःखया नतचरणेषु सः
तेषां स्थाने पि मुनयः प्रोचुः स्तोविप्रवंशजं ५१ मुनय ऊचुः अहो धन्यतमोसि त्वं योस्मिन्देशे समागतः समं पातानि पापानि तवेदा

नौद्विजर्षभ ५२ अस्माद्धैपूर्वभागेयोगंगातीरेमहागिरिः तत्रगत्वामहाभागमहादेवपरोभवत् ५३ संतुष्टेनमहादेवसर्वंतेसंभवि
ष्यति अतोस्मद्वचनात्तूर्णंगच्छतत्रमहाशय ५४ अस्त्रवित्उवाच नजानामिमुनिश्रेष्ठाःसत्कर्मेमुनिपुंगवाः येनाहंसंस्यांमहाभा
गास्तद्ब्रूतमुनिसत्तमाः ५५ मुनयऊचुः महादेवमहादेवमहादेवेतिचासकृत् स्मरन्वैमनसादेववदसर्वमतिंदितं ५६ कृतकृ
त्योमहाभागभविष्यसेवहेद्विज तस्मात्सर्वप्रयत्नेनभजशर्वंहिसर्वदा ५७ स्कंदउवाच इतिश्रुत्वानिगदितंतेषांवैदेवतात्म
नो जगामैंद्रीमुखस्तत्रपर्वतेमुनिदर्शिते ५८ तत्रगत्वामहेशानंसस्मारमनसाविभुं महादेवमहादेवेतिचासकृत् ५९ वदन्वै
सप्तरात्रेणददर्शशिवमुत्तमं व्याघ्रचर्मपरिधानंहप्रसन्नंनीललोहितं ६० अनेकसर्पैःसर्वांगंनानाप्रमथसेवितं उवाचमधु

गंगा॰ मा॰ २३

23

रेवाक्यमस्मचित्तेसदाशिवः ९१ शिवउवाच उत्तिष्ठवत्समद्रंतेयन्योसिवमनामतः वरंवृणीष्वमततंवरदोस्मितवद्विज ९२ अस्मचित्तउवा
च स्तोतुमुत्सहतेमेयमनोदेवविभोशिव परंमूर्षोस्मिहेनाथकथंस्तोमिभवापहं ९३ श्रीशिवउवाच पुराणन्यायमीमांसाःसांख्यमेवव
स्थितिः तथैवचतुरोवेदास्तथायुर्वेदउत्तमः ९४ गांधर्वंचार्थशास्त्रंचयजुर्वेदस्तथास्मृतः रातःसर्वामहाविद्याभवंतुनवसांप्रतं ९५
स्कंदउवाच उक्तमात्रेभगवतिसर्वज्ञेसर्वदेभवे आविर्बभूवुस्तस्यापि विद्याचाष्टादशैवचतु ९६ ज्ञात्वास्वरूपमत्यर्थंभवस्यपरमात्मनः
अस्तौषीजगदानंदंजगत्संहारकारकं ७ अस्मचित्तउवाच वंदेहंभवभयहरंमहेशामीशंभावाभावैरहितमजंविश्वुवरेण्यं यद्वैथा
मष्टप्रवरगेश्वपत्नविनंतद्वैवंदेनिजगुरुपांकरेशिवेशं ९८ अगणितगुणमहिम्नेयादिगंसर्वनाद्येविवियभुजगशोभंपर्वते

२३

शाविभातं स्मरदनुजभुजसयोनिभारनाशोद्दिष्टधियाः सकलनिगमकथितरूपं पार्वतीशं नमामि ६९ यद्वदवरकुहरमध्येप्रेरि
तावातनाद्येस्तनुजपुलकमार्गैर्वहिर्गणोद्भाविशंति रविकरनिकरशोभजालैर्जालमध्येयथावेलद्युनरमण्डकुलानिप्रेरितामीश
मीडे ७० विभोतेरूपंभसितसितमहोमेहृदिसदाभवेद्धेव्रजत्रिभुवनसुभद्रंवालशशिनः इमौहस्तौमेतेहभगपदपूजांवितनु
तांशिरोमेदेवेशभवभयहरंत्वांप्रणमतु ७१ सर्वभवेशभगवन्भवदेवदेवब्रह्मारमेशोनवदृष्टमंतं गतौप्रभोऊर्द्ध्वमथश्चलोके
प्राप्तौनवांतंहिकयाम्नतुष्ठ्याः ७२ स्कंदउवाच इमंस्तवंमहेशस्यप्रीतःप्रातस्तुयःपठेत् मूर्खोपिलभतेविद्यांयथासावत्सचिंतकः ७३
ततःप्रसन्नोभगवान्महादेवब्रवीत्द्विजं प्रहस्यस्तोत्रराजेनसंतुष्टोजगदीश्वरः ७४ श्रीमहादेवउवाच गच्छगच्छहिकैलासेप्रम

थेश्वरत्वं व्रज तुष्टोस्मि सत्वराजेन भक्त्या च कृतपातव ७५ ममाईनामकाभूयाङ्गणाश्च द्विजसत्तम नाम्ना नील इति ख्यातिं यास्यति भुवि वो
त्तम ७६ अस्य वै गिरिराजस्य नाम वै संभविष्यति नीलपर्वत इति वै स्मरणाद्धि वदायकः ७७ अत्र चैव वसिष्यामि त्वया सह गणेश्वर नीले
श्वर इति ख्यातो भक्तानां प्रीतिवर्द्धनः ७८ गंगातीरे महत्कुंडं वर्तते मम सर्वदा तत्रापि स्नानमात्रेण मम रूपो न संशयः ७९ स्कंद उ
वाच इत्युक्त्वा भगवान्देवो महादेवो ययौ गिरिं तेन साईं गणेश्चैव स्तूयमानः सुरासुरैः ८० तस्मादयं द्विजश्रेष्ठ पर्वतः श्रेष्ठतां गतः
अद्यापि तत्र देशे हि शिवध्वनिरहर्निशं ८१ श्रूयते पुण्यकैर्विप्र तथा वै शिवलिंगकं दृश्यते मुनिशार्दूल प्रत्ययो दर्शितो मया ८२
ते पर्वते सकृद्दृष्ट्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते एतद्द्वे भ्रातः प्रोक्तं माहात्म्यं तव सुव्रत ८३ को वा साकल्यभावेन वक्तुं शक्नोति मुखैरपि अस्मा चि

त्तस्यचरितंकथयिष्यंतियेनराः ५४ इहचैवपरान्हृष्टास्ततःस्वर्गमवाप्नुयुः ५५ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेनीलपर्वतमाहात्म्यं
नामषष्टोध्यायः ६ स्कंदउवाच विल्वपर्वतमाहात्म्यंशृणुनारदभक्तितः तच्छ्रुत्वापिद्विजश्रेष्टपुण्यंप्राप्नोतिदुर्लभं १ शिवधारास
माख्याताशिवदातत्रपर्वते तस्यांनरःसकृत्स्नात्वाशिवेनसदृशोभवेत् २ तत्रैकोविल्ववृक्षस्तुतस्याधःशिवलिंगकं यस्यदर्शन
मात्रेणशिवतांयातिमानवः ३ लिंगस्यदक्षिणेभागेनित्यंतिष्ठतिनारद श्वस्वस्यरोमहानागोमणिभूषितमस्तकः ४ रंध्रात्स्या
तलगाद्विप्रसकरोतिगतागतं कदाचित्सुतनुरूपेणकदाचित्स्वगरूपधृक् ५ स्नानंकरोतिसर्वत्रतीर्थेषुमुनिसत्तम वामभा
गेचतस्यापिगुहापाषाणमुद्रिता ६ तस्यांवसतिधर्मात्मायोगिनांप्रवरोमुनिः नाम्नाऋचीकइतिवैख्यातोब्रह्मविदांवरः योग

युक्तोमहात्मासोपिशिवसत्यस्तमानसः शान्तःस्थावरवयोगीब्रह्मभूतोविकल्मषः तल्लक्षणंशृणुप्राज्ञयस्मात्तेप्रत्ययोभवेत् निशीथ
समयेतत्रचतुर्दश्यांहिकृष्णके ९ पक्षेवैश्रावणेमासेज्योतिर्वैदृश्यतेमहत् श्रूयतेकलकलशब्दःपुण्यैस्तत्प्राप्यतेशुभः १० नारदो
वाच विभीषणमुखदेवेशजातोमेविस्मयःपरः किंतज्ज्योतिश्चशब्दश्चसर्वंतत्कथ्यतांमम ॥ स्कंदउवाच पुराराजावभूवाथकलिंगेवि
श्रुतंतकः एकदासमुनिश्रेष्ठमृगयायैगतःस्वयं १२ हत्वासेनमृगाश्चैववराहवःसिंहसूकराः देवाज्जातोमहाभागएकाकीसनराधिपः १३
परिश्रान्तोन्यपत्तत्रवनेनरविवर्जिते ददर्शसस्सरोयुग्मंशानपद्मैश्चशोभितं १४ कोपष्टकैश्चक्रवाकैःक्रौंचैरन्यैश्चपक्षिभिः नादितंकलश
ब्दैश्चतथाकोकिलकूजितैः १५ स्थित्वाराजासरस्तीरेपरिश्रान्तोमहामुने जलंपीत्वाहितत्रस्थयावद्गच्छतिभूमियः १६ तावत्सामोहिज

श्रेष्ठस्योत्तरीयाजिनांबरः दृष्ट्वातंसहसाराजोसम्भ्रमस्योत्थायासनात् १७ संपूज्यवाक्यैस्तुत्वायैर्विप्रवर्यंनराधिपः उवाचवचनंरा
जाविस्मयोत्फुल्ललोचनः १८ राजोवाच विप्रवर्यमहाभागजन्मगतासितहृद सत्तांसमपदीमैत्रीवर्ततेमुनिसत्तम १९ ब्राह्मणवाच
शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियदुक्तंवचनंत्वया एकोव्यापीजगत्सर्वंमित्रामित्रविवर्जितं २० अतस्तन्मनंनेविंयोकास्थितिःपरमात्मनः कोवा
मित्रममित्रंवाएकस्यनिखिलात्मनः २१ किंब्रुवेहंमहाराजन्त्वदुक्तस्योत्तरंविभो विशेषेनाधिगच्छामिशिवस्यपरमात्मनः २२
राजोउवाच किंत्वयाहिद्विजश्रेष्ठकृत्वापूजामहात्मनां योगिनांयस्यतेबुद्धिरद्वैतात्मतत्ववर्षिणी २३ कथंप्राप्तंत्वयाज्ञानंशिवस्यपरमा
त्मनः यत्नोसिकृतकृत्योसियस्यतेज्ञानमीदृशं २४ समतासर्वभूतेषुशत्रुमित्रासर्वेषु कथंसंजायतेतन्मेप्रपन्नायवदस्वमे २ ५

गंगा· मा· २९ 2b

ब्राह्मणउवाच साधुसंगतिरेवात्रकारणं वसुधाधिप तन्मूर्तिषुसदाध्यानंतत्तन्नामाभिकीर्तनं २६ राजोवाच अहमद्यागमिष्यामित्वया
सहद्विजोत्तम त्वत्समोनास्तित्रैलोक्येसाधूनांसाधुसत्तम २७ ब्राह्मणउवाच त्वंतुराजामहाभागभिक्षूणांकल्पवृक्षकः कथंस्यास
स्त्विविपिनेकंदर्पणफलाशनः २८ राज्यपालमधर्मेणप्रजाःपुत्रानिवौरसान् मनोन्यस्यमहादेवेसर्वज्ञेजगदीश्वरे २९ सर्वकर्म
फलत्यागीब्राह्मणानांचपूजकः भजराजन्स्वयंदेवंपास्यसित्वंतरांविभुं ३० राजोवाच भगवन्द्विजशार्दूलबुद्धिरस्मद्दृशांमुने गू
ढाल्पज्ञानबोधेनस्वज्ञानेनैवोपजायते ३१ तद्वदस्वमहाभागसम्यग्ज्ञानाभिपद्यथा प्राप्नुयांसुधियःसंतोभवंत्येवोपकारिणः ३२
ब्राह्मणउवाच क्रियाकालोममप्राप्तोराजन्भोविश्वदंतक इदानींतीर्थकेपुण्येमाध्याह्नेत्रिप्रयाम्यहं ३३ त्वमद्यागच्छतत्रैवबोधार्थं

परमात्मनः ऋजीकोमुनिवर्यस्तुवर्ततेविल्वपर्वते ३४ शिवस्यवामभागेतुगुहाग्रमतमात्वप तस्यांयोगवरोनित्यंवसतेद्विज
सत्तमः ३५ तवब्रह्मविवोधार्थंवदिष्यतिनसंशयः तत्रगत्वाप्रयत्नेनतस्यसेवापरोभव ३६ स्कंदउवाच इतिश्रुत्वामहावाक्यंब्रा
ह्मणस्यमहात्मनः ययौतेनैवविप्रेणपादचारेणनारद ३७ तत्रगत्वावज्रतरंस्नात्वायायाविवर्जितं जातोनराधिपःशुद्धोब्राह्मणे
नचसंगतः ३८ ययौतेनैवमार्गेणमुनिनादर्शितेनच तत्रगत्वासमाधिस्थमृजीकंमुनिसत्तमं ३९ ननामचरणौतस्यपुनःपु
नरुदारधीः प्राप्तवान्योगशास्त्रंचऋजीकान्मुनिसत्तमात् ४० योगीवभूवनृपतिस्तीर्थाटनपरोभवत् सर्वतीर्थेषुचस्नात्वानि
त्यंसमनुजाधिपः ४१ वर्षेवर्षेसराजर्षिःश्रुतिदर्शनलालसः स्तूयमानोमुनिगणैरायातिनियतेंद्रियः ४२ ज्योतिर्मयस्तदादे।

होदृश्यन्ते पुण्यकारिकैः शार्द्दूलो मुनीनां स्तवतां साधुसाधितिवादितां ४३ श्रूयते च महाभाग महापुण्यप्रकर्तृभिः तत्रैव गंगानिकटे पाण्डके
ब्राह्मणाः शुभे ४४ तेदृष्ट्वापि सकृन्मर्त्यो मुक्तो ब्रह्मपुरे वसेत् गंगायाः स्नानमात्रेण विल्वतीर्थे नरोत्तमः ४५ कोटिजन्मकृतैः पापैस्तत्क्षणा
त्परिमुच्यते विश्वेश्वरं महादेवं विल्वपत्रैस्तपोर्चयेत् ४६ यथासंख्यैर्विल्वपत्रैः स्वर्गे वसति कल्पशः तपवयन्याः पुरुषाः शिवरात्रौ प्रयां
तिये ४७ विल्वेश्वरं महादेवं भुक्तिमुक्तिप्रदायकं तस्माच्छ्रद्धये विप्र पूर्वभागे हि पर्वते ४८ जले पुण्ये तमं ख्यातं भुक्तिमुक्तिफलप्रदं विं
शतैश्च यत्नुमीनैरयस्तात्मनिवंदिन ४९ स्नाकरोहि सुवर्णास्य प्राप्यो वै पुण्यकर्मभिः जलेस्मिन्मंडलं यावत्स्नाने जयी जितेंद्रियः ५० फ
लमूलकृताहारस्तदा पश्यति तां खनिं ततः क्रोशार्द्धके शास्त्यां भ्रमरीनाम विश्रुता ५१ समायाति सरिच्छ्रेष्ठा प्राणिनां स्वर्गदायिनी भ्रमरी

संगमोयत्रततीर्थेभ्रामरंस्मृतं ५२ तत्रैवभ्रामरीदेवीजलेतिष्ठतिसर्वदा इतिवैविल्वपत्रस्यमाहात्म्यंगदितंशुभं ५३ यच्छ्रुत्वा
सर्वपापेभ्योमुच्यतेपठनात्तथा ५४ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाक्षेत्रमाहात्म्येविल्वतीर्थमाहात्म्यंनामसप्तमोध्यायः ७ स्कं
दउवाच शृणुनारदभक्त्यावैत्रिमूर्तेनर्थनायकं विल्वतीर्थात्त्रिगव्यूतौवर्ततेमोक्षदंपरं १ जलंरक्तंतमंयत्रसमायातिमुनिश्वर त्रिमू
र्तेशोमहादेवःसर्वेषांमुक्तिदायकः २ तस्मिन्तीर्थेसकृत्स्नात्वाव्रजेच्छिवमनुत्तमं तत्तउत्तरभागेहिनदीपरमपावनी ३ स्वनंदेतिस
माख्यातासर्वदारिद्र्यनाशिनी तन्मूलेभगवान्देवःस्वनंदीश्वरसंज्ञितः ४ गंगायांतत्रदेशेहियत्रनंदीशिलाभवेत् पीतवर्णात्रदेशेहि
शिवतीर्थंसुपुण्यदं ५ शिवतीर्थेनरःस्नात्वासर्वपापैःप्रमुच्यते नंदीश्वरोमहादेवस्तत्रसर्वगणपहृतः ६ तंदृष्ट्वासाधकश्रेष्ठोजस्वा

गंगा॰ मा॰ २८

मंत्रंशिवात्मकं शिवलोकमवाप्नोतिसहस्रयुगसंख्यया ७ तस्मात्तत्क्षेत्रमात्रेहिवीरभद्रतपःस्थले दशवर्षसहस्राणितताप परमंतपः ८
गणेश्वर्यमहादेवौवीरभद्रापसंददौ शिवेकुंडेनरःस्नात्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ९ पृथिव्यांयानितीर्थानितीर्थंसर्वाणिनादर स्नात्वानितेन
भगवान्पूजितस्तुतथाभवेत् १० वीरभद्रेश्वरोदेवोलिंगरूपीसदाशिवः तत्रबिल्ववनेविप्रदृष्ट्वामुक्तिमवाप्नुयात् ११ यश्चित्रात्रंमहालिं
गंपूजयेन्निर्भयोमुने ससर्वसिद्धिमाप्नोतिसत्यंतच्छिवभाषितं १२ एकतःसर्वदानानिसर्वतीर्थाटनंपुनः एकतोदर्शनंतत्रवीरभद्रेश्व
रस्यहि १३ वीरभद्रेश्वरंदृष्ट्वास्नात्वाचशिवतीर्थके हयमेधफलंविप्रप्राप्नोतिपरमंपदं १४ निराहाराःसप्तरात्रंयोनरोत्रशिवाश्रितः स
र्वान्कामानवाप्नोतिसत्यमेतन्नसंशयः १५ शिवस्यदक्षिणेभागेयाराज्ञोयाईखंडके तत्रस्नात्वानरोभक्त्यासूर्यलोकमवाप्नुयात् १६ ततो

वैपश्चिमेभागेजलंपीतनमंश्रुभं सकृदाचम्यविधिवत्तोरमंत्राभिमंत्रिते १७ पिबेत्कुद्दमनाविप्रसूर्यलोकमवाप्नुयात् ततोवा
मध्यदेशेहिशिवलिंगमनुत्तमं १८ दृष्ट्वासंस्नाप्यगांगेनजलेनशिवमवाप्नुयात् तत्रैकासलिलानाम्नीसूर्यकन्याशिवार्चिका १९ म
ध्याह्नेनित्यमायातिपूर्णचंद्रनिभानना भवित्रीसापरेकल्पेसचीदेवपतिप्रिया २० पितृभ्योपवपिहस्यपिंडान्दद्याद्विचक्षणः ता
रितास्तेनपितरोदशपूर्वादशापराः २१ ततोतितिकटेवामेनिकृततनमितेस्थले मुंडमालेश्वरीदेवीप्रमथाकरशोभिनी २२ यस्य
दर्शनमात्रेणसर्वसिद्धिश्वरोभवेत् नानावाद्यमयाःशब्दाःश्रूयतेदेववादिताः २३ तत्रपीठेश्वरीदेवीसर्वभूतमनोहरा तस्मिन्स्था
नेत्रयोमर्त्योधीरात्मादृढनिश्चयः २४ प्रस्थयीचविधिवत्सम्यगात्रंजितेंद्रियः ददातिदर्शनंतस्यमुंडमालेश्वरीशिवा २५ नाना

गंगा॰ मा॰ २९ रूपंपरात्स्नत्रदृष्टंपते प्रमथास्त्रियः नकार्याभिस्ततोवार्त्तायश्छेछेयआत्मनः २६ अस्माध्यमपिसमाहात्म्यायेत्मायकोतमः त
स्मदत्तिणतोविप्रशिलापीततमाकिल २७ आश्चर्यंदृष्टपतेतत्रप्रायनास्पूर्वजन्मयत् यस्मिन्कुलेचयोनोचजातःपूर्वतपानियेः २ ८
जानातिशयनात्तत्रयदिजीवतिमानवः इतिगुह्यतमान्येवकथितानितवाधुना २९ पित्रोःकृतानिमेयानिवदतोवैपरस्परं गोपनीया
निपत्नेनकलौवुद्धिविवर्जितात् ३० इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायादेवमाहात्म्येऽष्टमोध्यायः ८ नारदउवाच हरिद्वारेमहाभाग
कानितीर्थानितानिवै कथयस्वप्रसादेनमुक्तिदानिविनाव्रतैः १ स्कंदउवाच शृणुनारदवक्ष्यामिलोकानांमुक्तिकारणं सहस्रानं
तयैमत्यैगंगाद्वारेशुभावहे २ नतेषांपुनरावृत्तिकल्पकोटिशतैरपि गंगाद्वारसमंतीर्थंनकैलाससमोगिरिः ३ वासुदेवसमोदे
२९

वोन गंगासदृशंपरं नगोदानसमंदानं त्रिषुलोकेषुविद्यते ४ शृणुदिव्यांकथांपुण्यांगंगाद्वाराश्रितांशुभां पुरात्रेतायुगेशूद्रो
वभूवविजयेपुरे ५ नाम्नाशंबूकइतिवैख्यातोविप्राश्रयोमुने सेवार्थंसार्थलग्नोवैएकाकीशुभतत्परः ६ गंगाद्वारेमहाक्षेत्रेदेवर्षि
गणभूषिते शकटानद्दष्टभ्रमतियोगेऽजशालोमुने ७ आययौवैततीतत्रशंबूकोनामशूद्रकः दृष्ट्वातेनात्रमुनयोयोयतिश्चनर
पालया ८ कौतुकार्थंपर्यटतः सर्वत्रमुनिवंदितः पुण्यक्षेत्रेतत्राणात्स्यपापंसर्वंक्षयंमते ९ निष्कल्मषोभवच्छूद्रोज्ञानवान्सम
जायत श्वपकारविहीनस्यशूद्रस्यापिमहामते १० रामचंद्रस्यभगवदवतारस्यसन्निधौ वभूवमरणंतस्यमुक्तिंचापापनिवर्तिनी ११ द
र्शनात्तस्यपुण्यस्यक्षेत्रस्यपरमांगतिं शूद्रोऽपिप्रययौविप्रकिमपिब्राह्मणादयः १२ दृष्ट्वामायापुरींपुण्यांस्नात्वाचब्रह्ममंदिरे वारा

गंगा॰ मा॰ ३॰

30

णसीलभेदेते सत्यं सत्यं हि नारद १३ त्रिषु स्थानेषु ये मर्त्या निवसंति महामुने गंगाद्वारे तथा काश्यां गंगासागरसंगमे १४ न तेषां पुन
रावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपि यस्यां नो पुरुषाणां च गंगाद्वारस्य दर्शनात् १५ विशेषतस्तु मेषार्कसंक्रमे तीव पुण्यदे तत्राच कुंभराशि
सेवाक्पतोमहरवंदिने १६ अयने विषुवे चैव संक्रांतौ चंद्रसूर्ययोः ग्रहणे वा व्यतीपाते पूर्णिमायां महामुने १७ सोमवारान्वितायां वाय
स्यां कस्यामथापि वा अमायां च तथा माघे वैशाखे कार्तिकेपि वा १८ तिस्रः कोट्योर्धकोटिश्च तीर्थानां मुनिसत्तम भजंते सन्निधिं तत्र
स्नातः सर्वत्र जायते १९ क्षेत्राणां पंचकं पृथिव्यां स्यात्स्यातिप्रबले कलौ गंगाद्वारं च केदारं काशी गंगासागरस्तथा २० गंगाचसंगताय
त्रसागरेण महामते गंगापि स्यात्स्यात्तत्रैव सत्यमेतद्विदेरितं २१ अत्र स्नातोधिकारी स्यादहं तु केदारसन्निधिं तस्मात्सर्वप्रयत्नेन स्नापाद

३॰

त्रपुभेष्मयाः २२ खलःकोनाममुक्तिंवैभजतेतत्रमज्जनात् अतःकृतखलेतीर्थंनाम्नाचक्रुर्मुनीश्वराः २३ नारदउवाच कथमेत
त्समुत्पन्नंकःखलोमुक्तिमागतः एतत्सर्वंसमासेनमहासेनवदस्वमे २४ स्कंदउवाच शृणुविप्रपुराहत्तांकथांपापप्रणाशिनीं
पुरागौलपुरेविप्रोधर्मकेतुर्वभूवह २५ धर्मात्मासत्यसंकल्पोद्विजातीनजनाश्रयः नित्यदीनांस्तथामूकान्हृद्दानाश्रयवर्जितात् २८
भोजयित्वास्वयंभुंक्तेदारैःपुत्रैस्तथाहृतः एकदाजडमूर्तिर्वैब्राह्मणोवाग्विवर्जितः २७ पशुबुद्धिर्ज्ञीनस्तत्स्पःसर्वकर्मविवर्जितः स्व
ल्पिमासीपरिज्ञानमात्रेवेत्तिनचापरं २८ आययौतत्पथयाविष्टोधर्मकेतोर्गृहेमुने जगादसंज्ञयातत्रहस्तवोभजनायवै २९ दत्तं
तेचैनविप्रेणभोजनंभोजनोत्तमं अनेनप्रगाततयेतस्मैदद्दावेवंमहामते ३० भोजनाच्छादनेचैवधर्मकेतुर्महायशा कदाचिद्दैवयोगे

गंगा॰
मा॰
३१

नमापापुर्यांसमाययौ ३१ सोपिमूकोशनापेदीज्ञानशून्योमहामते नैनस्यस्वपरज्ञानंभक्ष्याभक्ष्यस्यनिर्णयं ३२ अगम्यागमनेनैवपानापाने
तथैवच मार्गेसार्थात्परिभ्रष्टोपवनैःसंगतोभवत् ३३ तत्रापितैस्समाभुक्तंभक्ष्यंचभ्रष्टबुद्धिना एवंक्रमेणमूकेनयौवनोन्मदशालिना ३ ४
संगमश्चकृतस्तेननीचयाडहिनात्मज नीचसंगतकोविप्रोमत्स्यानामग्रजन्मजः ३५ यथोकनखलेतीर्थेमुनिहेदसमाकुले वि
षवेसंक्रमेपुण्येपथमीतींमज्जनायवै ३६ गतःकनखलेतीर्थेस्नानश्चथर्मपीडितः सार्थालयःपुनर्विप्रागिलपुर्यांसमाययौ ३७
कालेसकालमापन्नोजडमूर्तिमुनीश्वरः प्रागतिंयोगमापन्नायागतिंगेयशालिनः ३८ यांकाशीमरणाद्यांतिप्रायतांगतिमुन्नमो
तीर्थस्नानप्रभावेनभक्त्याविरहितोपिसः ३९ ज्येष्ठेमासिसितेपक्षेदशम्यांस्नानमात्रतः प्राप्यतेपरमंस्थानंडह्लिंभयोयोगिनामपि ४०

३१

दत्त्वा विप्राय गौर्येण दत्ता तेन वसुंधरा श्राद्धं कृतं च यैस्तत्र गयायाः फलमाप्नुयुः ४१ अन्नदानं कृतं येन न दरिद्रो भवेत्क्वचित् यस्याः का
श्यां मृता मर्त्या यस्याः कनखले तथा ४२ स्नात्वा श्रुतिशार्ङ्गिलपुनरावृत्तिदुर्लभाः यस्यां नो मरणं वात्र मायापुर्यां महामुने ४३ इति
श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रे माहात्म्ये नवमोऽध्यायः ९ नारद उवाच कर्तव्यं च कथं श्राद्धं गोदानं वान्नदानकं को विधिः कश्च कालो
वै किं पात्रं किं च दैवतं १ एतत्सर्वं समासेन कथयस्व शिवात्मज येन केन प्रकारेण कर्तव्यानि मुमुक्षुभिः २ स्कंद उवाच शृणु नारद तत्स
र्वं यत्पृष्टोऽहं त्वयाधुना वै पित्रोः कथयतो विप्र क्रमं तस्मान्निबोध नहि ३ आदौ तीर्थागमे देवं गणेशं भैरवं तथा वेदव्यासं पुराणर्षिं मां चैव प्र
तिपूजयेत् ४ गच्छेज्जितेंद्रियः शांतो ब्रह्मनिष्ठापरस्तथा तीर्थप्राप्तिदिने कुर्यान्निराहारं च मज्जनं ५ ततः प्रातः समुत्थाय कृतनित्यक्रि

गंगा॰ प्रोक्तुनिः भैरवाज्ञांगृहीत्वातुतीर्थस्नानंसमाचरेत् ६ स्नानेविप्रागतःकुर्यात्स्नाद्द्विगुणिस्नानकर्मणि नमस्कृत्यततोविप्रानावाह्यचात्रदेव
मा॰ ताः ७ श्राद्धंकुर्यात्प्रयत्नेनविधिनाशास्त्रवर्तिना आसनंपरिकल्प्यादौपिंडदानंततःपरं ८ ततोवनेजनंकुर्यात्पुनःपूर्वप्रकल्पिते दक्षि॰
३२ णांचततोदद्यात्ब्राह्मणेभ्योयथायतनं ९ यस्यसंतोषमायांतितीर्थस्थाःभूमिदेवताः तस्यसर्वंकृतंश्राद्धंसफलंस्यान्महामुने १० श्र
संतुष्टायस्यविप्रास्तीर्थस्थाःश्राद्धकर्मणि प्रसंतुष्टास्तुपितरोज्ञेयाधर्मपरायणैः तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसंतोषंजनयेत्सुधीः अन्नदाने
ततःकुर्यात्तोगतासिद्धिहेतवे १२ एवंतीर्थेप्रकर्तव्यंश्राद्धंश्रद्धासमन्वितैः श्राद्धात्संततिमाप्नोतिश्राद्धाद्देपरमंयशः १३ श्राद्धाद्दृष्टि
तिपर्जन्यःश्राद्धात्सुखमवाप्नुयात् श्राद्धात्स्वर्गमवाप्नोतिश्राद्धान्मोक्षंचविंदति १४ योनरःश्राद्धहीनःस्यात्तस्यनोवर्द्धतेप्रजा सतो

नरकमाप्नोतितस्माच्छ्राद्धंनसंत्यजेत् १५ तीर्थमागत्ययोमर्त्यःश्राद्धकर्मविवर्जितः सर्वतीर्थफलंव्यर्थंजीवनंचतथामुने १६
तस्माच्छ्राद्धपरोभूपातीर्थेवापिगृहेतथा यस्यानांमातुर्यंजन्मतत्रापिहिमवत्स्थले १७ मायापुर्यांहितत्रापितत्रभक्तिमतोकुले
वेदाध्ययनकर्माणितथायज्ञादिकाःक्रियाः १८ पृथ्वीपर्यटनेवापिस्नानंसागरसंगमे मायापुरीनिवासस्यकलांनार्हंतिषोडशीं १९
तेनतत्संस्कृतंतेनतनेनदत्तावसुंधरा तेनसर्वंकृतंकर्ममुक्तिद्वारप्रदंमुने २० येनात्रविडबेदत्तीगोःस्वर्गापफलप्रदा यावंतितच्छरीर
रस्थरोमाणिमुनिपुंगव २१ तावत्कल्पसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते यस्मात्कलियुगेघोरेयोगोदास्यंतितत्रवै २२ एकत्रसर्वदानानि
गोदानंचपुरामुने तुलयासंधृतेचैवगोदानंवाभवद्गुरु २३ ब्रह्मर्मतापियोमर्त्योगोदानेदीनवत्सलः सोपिस्वर्गमवाप्नोतियावदिंद्राश्च

गंगा॰ तुर्दश २४ समुद्राश्चचतुः यत्स्वरोमकूपेषु देवताः सर्वतीर्थानिचतथाहंगेशुहरितस्तथा २५ तस्मात्पृथ्वीसमाज्ञेयायेनुर्धन्यतमाभुवि पु
मा॰ रीकल्पादिकेविप्रजगत्पंचभुमयेसति २६ वेदहीनंजगत्सर्वंनिष्टयज्ञंचभूसुर सृष्टासर्वेस्तथालोकाब्रह्मलोकपितामहः २७ चिंतोहि
३३ नमनाजातोनवर्द्धंतियतःप्रजाः यज्ञाद्भवतिपर्जन्यःपर्जन्यादन्नसंभवः २८ अन्नाद्भवंतिभूतानिस्थावराणिचराणिच यज्ञोनजायते
विप्रगर्भेनहविषाविना २९ हविर्निस्सरतेयेन्वास्तदभावोविलंगते तस्माद्भावःप्रसृष्टव्यामयासंसारहेतवे ३० इतिचिंतयितस्तस्य
मयोनेमहात्मनः मतिरासीन्महामायांस्तोतुंनारदभक्तितः ब्रह्मोवाच महामायांनमस्यामिधर्मकामार्थमोक्षदां नंदनाद्रिकृतावासांधार
णींजगतांशुभां नारायणींभद्रकालींभद्रदांवीरवंदितां यज्ञाशिनींयज्ञदेहांयज्ञपालनतत्परीं ३३ त्रिशक्तिंत्रिगुणारामांगुणातीतांगुणाकरां ।

नैमिषारण्यनिलयां मलयाचलसंश्रियां ३४ वीरभद्रवरांवीरांवीरासनसमाश्रितां स्वाधिष्ठानांबुजरजःपुंजेपिंजनितांस्वगां ३ ५
श्रितां सरस्वतींलक्ष्मीसिद्धिंबुद्धिंमहोत्सवां केदारावासशुभगांवदरिवनसंश्रियां ३६ राजराजेश्वरींदेवींसृष्टिसंहारकारिणीं मायांमाया
स्थितांवामांवामशक्तिमनोहरां ३७ मेनिकांमेरुपूज्यांचज्वालांज्वालानुरवींपरां एकलिंगकृतोत्संगींनारायणपरायणां ३८ भागी
रथींभागगम्यांभोगिनींभोगवल्लभां भूरादिकत्रयोंतस्थांवीणापुस्तकधारिणीं ३९ दारुमूर्तिसमासीनांश्रियंपीनपयोधरां केयू
रांगदभूषांचचतुर्वीङ्गंमनोहरां ४० सिंहासनकृतावासांरक्तवस्त्रांबरणप्रियां आर्य्याकार्यकरींवंदेसंसारोद्भूतहेतवे ४१ इतिसंस्तव
तस्तस्यब्रह्मणोविश्वजन्मनः कोटिसूर्यप्रतीकाशादेवीप्रादुरभून्मुने ४२ उवाचवचनंदिव्यंब्रह्माणंकमलोद्भवं किमर्थंसंस्तुता

गं·
मा
३५

ब्रह्मन्किंकार्यंकरवाणिते ४३ नवंध्यंदर्शनंमेस्मित्कृतेपल्लवनेत्वया प्रसन्नास्मिनसंदेहोभक्तिमानसिसुव्रत ४४ ब्रह्मोवाच सृष्टिमार्गे
प्रदात्वंहिप्रकृतिःपरमामता: त्वदीच्छयाजगत्सर्वंजायतेसचराचरं ४५ प्रजाःसृष्टामयासर्वास्त्रिगुणागुणवर्जिते नवर्द्धंतेविनायज्ञै
र्यज्ञभागाशनाःसुराः ४६ नवैवर्षंतिपर्यन्यस्ततोन्नंनावतिष्ठति उपायंकुरुदेवेशियथास्यादन्नसंभवः ४७ देव्युवाच शृणुवत्सय
थावद्वैप्रोच्यतेतद्वयन्मया स्वस्वभागान्सुराःसर्वेददंतुकार्यसिद्धये ४८ अहंचतेनरूपेणभविष्यामिमहीतले मत्तःसर्वंसुव
ष्टंभविष्यतिनसंशयः ४९ स्कंदउवाच इतिश्रुत्वावचस्तस्याःसर्वेदेवाःसवासवाः स्वंस्वंभागंभागसिद्ध्यैददुस्तेजोमयंशुभं ५०
सापिमायाभगवतीगृहीत्वाभागमुत्तमं निममज्जतीरनिधौपश्यतांत्रिदिवौकसां ५१ आश्चर्यंपरमंलेभेदृष्ट्वातत्कौतुकंमहत्

किंकिमेतत्किंकिमेतदितिप्रोचुःसुरालयाः ५२ एतस्मिन्नंतरेखेवागवभूवस्तुतिसन्नमा वागुवाच भोभोसुराःकिमर्थंहिक्लेशं
प्राप्तामदाश्रिते ५३ मथ्यमेतंसुभगाःपयोधिंकार्यसिद्धये अन्यान्यपिमहाभागाःप्राप्स्यथप्रवराणिमे ५४ स्कंदउवाच इतिश्रु
त्वावचस्तस्याःदृष्टास्तेत्रिदिवौकसः ममंथुर्मिलितास्तत्रपयोधिंकार्यगौरवात् ५५ मंथानंमंदिरंकृत्वानेत्रंकृत्वातुवासुकिं
कूर्मरूपोहरिस्तत्रसर्वशक्तिधरःप्रभुः ५६ मथितेदुग्धनिलयेजातान्यन्यान्यपिक्रतोः कामधेनुस्ततोत्पन्नासर्वदेवाग्रसं
भवाः ५७ दृष्ट्वातांनिर्जराःसर्वेजपेस्तुर्मुदान्विताः गृहीत्वागांततोधेनुंब्रह्मलोकंययुर्मुदा ५८ पूजयामासुरत्यंतंप्रदक्षिणा
क्रियादिभिः सापूजिताभगवतीकामधेनुर्ददौवरान् ५९ ययस्त्वमन्तकल्पांहियत्सीतामन्नमश्नुते कृतंचसाददौधेनुर्यज्ञायच्छं

गो॰मा॰ ३५ 35

दितायत ८० यत्रैतत्स्नाः सुराः सर्वे समभिद्वंचाभवततः प्रजाश्च वृद्धिमापन्नाः कामयोनोः प्रसादतः ८१ पवित्रा परमा ह्येषा वै सर्वदेवमयी शुभा श्रव
तीर्णी स्वयं देवी गोर्भूत्वाभवभाविनी ८२ पूजिता येन गौर्विप्र पूजिताः सर्वदेवताः प्रदक्षिणीकृता येन परिक्रांता वसुंधरा ८३ मंगले
दर्शने प्रातः पूजने परमं पदं स्पर्शने परमं तीर्थं नास्ति येनु समं क्वचित् ८४ अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि येन दृष्टा मुनीश गौः तस्य पापं
क्षयं याति यथाग्नेस्तूलराशयः ८५ कृत्ते कृत्वा तु गोः पुच्छं पितृतर्पणं समाचरेत् निरयस्थाश्च पितरो ब्रह्मलोकमवाप्नुयुः ८६ गो
च्छायायां महाभाग श्राद्धं कुर्वंति ये नराः गयाश्राद्धफलं तेषां कनिष्ठं स्यान्महामते ८७ गोमयेनानुलिप्तायां भूमौ या कार्यते क्रियाः
अनंतफलदा विप्र भवेयुर्वै न संशयः ८८ सकृत्स्नाति गोमूत्रं यो नरश्च महामुने डर्भोज्यभोजनाद्वैव डरुन्नाडन्नयान्नरः ८९ मु

यतेसर्वपापेभ्योगच्छेद्ब्रह्मपुरंस्मृतः अथवित्रकसंस्थानंछुद्देदेकेनविंडना १० कंडूयनेनगवांयोवैकरोतियदिमानवः गोहत्याब्रह्महत्याभ्योमुच्य
तेनात्रसंशयः ११ गोग्रासंभोजनेयस्तुदद्याद्भोभ्योमहामुने ब्राह्मणाभोजितास्तेनसहस्रंवेदपाठिनः १२ तीर्थेदेवालयेवापिग्रहणेचंद्रसूर्ययोः
व्यतीपातेवमन्वादौयुगादौसंक्रमेषुच १३ दातानस्यागृहीताचताउभौस्वर्गगामिनौ सप्तवर्णासवत्साचसदीभरणभूषिता १४ पयस्विनीसव
त्साचयेनदत्तामुनीश्वरोः तेनतप्तंहुतंतेनजप्तंतेनकृतंतथा १५ नानाद्रव्यान्वितातेनदत्ताविप्रवरस्ययत्र शृणुनारदयद्वृत्तमितिहासंपुरात
नं १६ उज्जयिन्यांपुराह्यासीद्वर्द्धमानोमहावणिक् बभूवयतथान्येषुपुत्रपौत्रैश्चसंवृतः १७ येनकेनप्रकारेणकृतंद्रव्यार्जनंतथा धनंभो
पितस्तोजातोरत्नानांनिचयैस्तथा १८ पुत्राश्चापिमहाभागचत्वारोह्यभवंस्तथा कृत्वाद्रव्यविभागंचकालधर्ममुपागतः १९ त्रयःपुत्रा

गंगा
मा०
३९

स्तनस्यापिवणिग्धर्मरतामुने अभवत्पश्चिमोयस्तुनाम्नाचंद्रधरोवरः ८० सूनवेश्यादिव्यसनैःस्वयंनीतंमहद्धनं जीवनंकृतवान्वेश्यापरिचारेण
वैततः ८१ अन्वेषितेविटांश्चैवकिंविदाप्यधनंततः जीवतेजातिरहितोगंथागमनसंयुतः ८२ चौरकर्मरतश्चैवतथासीन्मुनिपुंगव गोदानंचौर्य
तोलब्ध्वाविक्रीतेचमद्यैर्वणिक् ८३ म्लेच्छवैश्यासमायुक्तोवनांतेवसतिस्तया वेश्यायुतैश्चचौरैश्चसमासक्तोजितेंद्रियः ८४ एकदामदिरांपीत्वा
जगामनगरेवरे ददर्शकंचिदानारंगांशुभोदयुत्युयतं ८५ तंदृष्ट्वावणिजश्चित्रमाश्चर्यैकलितंमुने विप्रानवेदान्यव्रंतश्चयोतोतरपरिच्छदान् ८९
ऊर्द्ध्वपुंड्रधरान्शांतान्प्रतिग्रहसमुद्यतान् आश्चर्योपरमोभूत्वाहसंज्ञोपृच्छ्यपारिणः गृहमागत्यतस्मागांगृहीत्वासदालसः एकदीनंसमा
नीयब्राह्मणांद्विजसत्तमे ८६ तत्कर्महासितंचक्रेगोदानेमदिराश्रितः अन्येपिम्लेच्छजातीयाग्रहसंस्तंमदालसाः ८७ ब्राह्मणस्तांगृहीत्वातुययौ

स्वभवनंनरं प्रवृद्धोमदिरात्यक्तोवैश्योपिसस्यमानसः ९० किंकृतंकिंकृतंचैतद्दोर्दैत्यावहिजानये श्वन्वेषपतिस्मसतेनश्चापरहमागतः ९१ गृ
हेववैश्यपावैश्योपिकृतोविपिनेययो तत्रस्मर्थ्यहतोविप्रवनेपंचत्वमागतः ९२ आगतोयमहृताश्चवनेत्तंवणिजंखलाः देवदूतास्ततश्चापित
स्मिन्नेवागतावने ९३ विवादस्त्वतथातेषांहृतानांयमदेवयोः मत्वाविकल्पंतंवैश्यंपतिन्स्युर्लोकंप्रजायतेः ९४ श्रमज्ञापिकृतंविप्रगोदानेय
त्पराशुभे तस्मात्सर्वैश्चपापैश्चनिर्मुक्तोभवदेनकात् ९५ नगोदानसमंविप्रविप्रपकर्ममहामते तस्मात्सर्वप्रयत्नेनगोदानंशुभमाचरेत् ९ ९
भूतवेतालकूष्माण्डग्रहस्तश्चसमाचरेत् पद्यदिच्छतितत्सर्वंप्राप्नोतिनैवसंशय ९७ यथागोदानतःपुण्यंतथाचान्नप्रदानतः दीनानाथशरीरे
भ्योयदानंसीत्विकंमते ९८ अन्नदानान्महाभागसर्वदानेकनिष्टके तस्मात्सर्वप्रयत्नेनचान्नंदद्यात्त्वथातरे ९९ सर्वकालेसर्वदेशेसर्वपात्रेमहा
मते दद्यादानंपरंभक्त्यासर्वप्राणपरायणो १०० इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायापुरीमाहात्म्येगोदानंमाहात्म्यंनामदशमोध्यायः १० ॥

गंगा॰ स्कंद उवाच अनेन चैव दत्तेन किं न दत्तं महीतले सर्वेषामेव दानानामन्नदानं विशिष्यते १ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासं
मा॰ पुरातनं आसीदिलाहृते वर्षे श्वेतो राजा महायशाः २ गंगाद्वारे महातेजास्तपः कर्तुं समाययौ वर्षाणां नियुतं तेनैव त
३० पः परमदारुणं ३ तस्यैव तप्यमानस्य ब्रह्मा देवाः सवासवाः वरेण छंदयामास ब्रह्मा तेन च तं योनिधिं ४ ब्रह्मोवाच
37 वरं ब्रूहि महाभाग यत्ते मनसि वर्तते नाप्राप्यं ते महाराज त्रिषु लोकेषु विद्यते ५ श्वेत उवाच इयं सवीधरा ब्रह्मन्मदर्थी
नास्त्यत्र यत्किंचिद्धस्ते जातं मे सर्वस्माद्ब्राह्मणार्थकं ६ इदं देहे त्वचेतेनान्ना विख्यातं स्यान्महीतले तव वासश्च वि
ष्णोश्च शिवस्यापि भवनं वरं ७ सर्वेषां चैव देवानां स्थितिश्चापि प्रजायते पृथिव्यां यानि तीर्थानि तान्यत्र सु: स्थिराणि

मो प ब्रह्मोवाच इदंतीर्थंमहापुण्यंत्रैलोक्येचापिदुर्लभं अतःपरंचमाहात्म्याविख्यातंहिभविष्यति ९ येवैस्नास्यंत्यत्रकुंडेगच्छेयु
स्तेपरंपदं यत्कर्मक्रियतेवात्रतत्सर्वंस्यादनंतकं १० पृथिव्यांयानितीर्थानितानिसन्निहितानिवै भविष्यंतिमहाराजसर्वभाव
तःपरं ११ इयंचपृथिवीसर्वासशैलवनकानना सर्वद्वीपासमुद्रांतात्वदधीनाभविष्यति १२ धर्मबुद्धिर्महाराजधर्मबुद्धि
स्त्वशास्त्वतः ब्राह्मणार्थंसमुत्पन्नोनारायणपरोभव १३ स्कंदउवाच इत्युक्त्वासहसाब्रह्माब्रह्मलोकंययौस्वकैः सोपिराजा
महातेजाययौस्वेपुरवरेस्थले १४ जित्वाचपृथिवींसर्वांसमहीपांससागरां स्थापयामासस्ववशेसर्वान्वैवपृथक्भुजः १५
चकारविपुलान्यज्ञानश्वमेधादिकान्मने स्वर्णरत्नमहार्हाणिवासांसिशयनानिच १६ ददौसविप्रवर्येभ्योवेदविद्भ्योविशे

गंगा० यतः वसिष्ठं सर्वशास्त्रज्ञं प्रोवाच तपसां निधिं १७ श्वेत उवाच भगवन् श्रोतुमिच्छामि ब्राह्मणेभ्यो वसुंधरां देह्यनुज्ञातनयो राज्ञो शिष्यापशुभकारिणे १८
मा० वसिष्ठ उवाच अन्नदानं महाराज सर्वकामसुखावहं अन्नेनचैव दत्तेन किं न दत्तं महीतले १९ अन्नाद्भवंति भूतानि ह्यन्ने प्राणाः प्रतिष्ठिताः
३८ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ह्यन्नदानं ददस्व मे २० श्वेत उवाच किंवस्त्रं विदित्वा तु नो ददावन्नमेव च रत्नवस्त्राण्यलंकारान् श्रीमंति नगरा
णि च २१ दत्तवान् ब्राह्मणेभ्योथ कुंजरान्वाजिनस्तथा स्वर्णरत्नरौप्याणि पानानि विविधानि च २२ अश्वमेधसहस्रैश्च इयाज बहुद
क्षिणैः स्वल्पं वस्त्रं परं ज्ञात्वा सोऽन्नं नाददत्प्रभुः २३ एवं तस्य महाभागा दिव्यं वर्षशतं ययौ ततः कदाचिन्नृपतिः कालधर्मवशं गतः २४
परलोके वर्तमानः सर्वैश्वर्यादिभिराहृतः क्षुधयापीडितोह्यासीत्स्वयावनराधिपः क्षुत्तृषाभ्यां पीड्यमानः स्वर्गभोगान्वितोपि सन् ग्लानिनायास्परोभोगंगत्वा
श्वेतं महागिरिं २५

ददर्शतत्रत्रपतितंदग्धंदेहंपुरात्मनः अस्थीनिचर्वयामासशीर्णानिमुनिपुंगव २७ चर्वयित्वापुनाराजाविमानंवरमास्थि
तः अप्सरोगणगंधर्वैःसेवितोदिवमाव्रजत् २८ एवंसप्रत्यहंराजासंभट्यास्थीनिसंलिहन् नत्राक्लेश्वेतसंकाशेपुनःस्वर्गंजगा
मह २९ अथकालेनमहतावसिष्ठेनमहात्मना अस्थीनिचर्वयन्दृष्टोमहाश्वेतमहातपाः ३० उवाचप्रहसन्वाक्यंकिमहोस्थिच
र्वणं एवमुक्तस्तदाराजाब्रह्मपुत्रेणधीमता ३१ जगादलज्जितोराजावसिष्ठंचतपोनिधिं क्षुधामांबाधतेब्रह्मन्यदत्तंनपुरादद्म्
पानंवापिमहाभागततोमांबाधतेतृषा एवमुक्तस्तदाराज्ञाब्रह्मपुत्रोमहामुनिः ३३ पुनर्जगादतंश्वेतंमहाराजंमहार्थवित् ३२
फलंयत्नमहाज्ञानावधीरितवचोनृपः ३४ अदत्तंनोपतिष्ठेतकस्यचित्किंचिदप्यहो त्वयादत्तानिराजेंद्रस्वर्णरत्नाबराणिच ३५

११
गंगा॰
मा
३९
39

तानिसर्वाणिभोगार्थंनिवसंतियतस्ततः अन्नंपानंचनोदत्तंत्वत्स्वेचतवस्थिते ३७ लोकंमत्वात्वयाराजन्नदत्तंवान्नपानके अद
त्तंनोपतिष्ठेत्तस्मात्त्वादपिप्रजापते ३८ श्वेतउवाच किंकर्तव्यंमहाभागकथंनोबाधतेत्वया कृतांजलिरहंयाचेस्यदत्तंकथमाव्रजेत् २५
वसिष्ठउवाच अल्पेकंकारणंयेनजायतेतन्नसंशयः तच्छृणुष्वनरव्याघ्रकथ्यमानंमयानघ ३९ यथापुरीविनीताख्योमहीपालोम
हायशाः कृतवान्सर्वमेधांश्चसहस्राणिमहामते ४० दत्तास्तेनतथागावोरत्नस्वर्णांबराणिच लोकंमत्वाचतेनापिपानंचान्नं
नदीयते ४१ सोपिगंगाजलेदेहंतत्याजसुनिपालकः गतवान्ब्रह्मलोकादीन्नानाभोगसमन्वितान् ४२ त्वमपित्वयथाविशिष्टोव
भूवत्सयातथा पुनर्मर्त्यंसमायातोविमानेनार्कवर्चसा ४३ गंगाद्वारेमहाद्वेद्वेनीलाभिधेमहीधरे दग्धंकलेवरंसोपिदृष्ट्वा

भोक्तुमनोदयो ४४ तावद्ददर्श होतारं विनीतात्मा पुरोहितं उक्तवान्कारणं विप्रः स पायात्स तपोनिधिः ४५ कथयामास तं होता
तां प्रतीकारं स्वपात्रतः प्रथमा तिलधेनुस्तु जलधेनुस्तथापरा ४६ रसधेनुस्तृतीया च गुडधेनुस्तथा स्मृता शर्करामधुधेनू
च तारधेनुस्तु सप्तमी ४७ अष्टमा दधिधेनुस्तु नवनीतमयी ततः तथा लवणधेनुश्च सप्तकर्पासमयी तथा ४८ धान्यधेनुस्तथा
प्रोक्ता द्वादशैताः प्रकीर्तिताः दृष्टे संख्यापरा जाने कारयामास तास्तथा ४९ ययौ पारमिकां सिद्धिं सर्वदानानि मयि प्रभो तथा त्व
मपि राजेन्द्र कृष्णैतां महार्थदाः ५० त्वमपि प्राप्स्यसि भूयिष्ठां तथा नो पीडयिष्यति अन्नदानात्परं नास्ति त्रैलोक्ये प्रीतिवर्धनं ५१
स्कंद उवाच वशिष्ठोपि महाभाग कारयामास राजतः स्वनिष्ठानिकरं चैव धेनूनां विस्तरं तथा ५२ अन्नदानात्परान्त्वष्टिं प्राप्तः स्व

गं॰ गा॰ त्रोनराधिपः विमानंवरमारुह्याप्सरोगणसमन्वितः ५३ सिद्धैःसंस्तूयमानोवैजगामपरमंपदं तस्मात्सर्वप्रयत्नेनस्नानदानपरोभ
मा॰ वेत् ५४ मुष्टिमात्रमपिदद्याद्गंगाद्वारेविशेषतः अन्नंददातिविप्रायत्स्मःस्यात्कल्पकोटिभिः ५५ अन्नदोराज्यमाप्नोतिह्यन्नदोगति
५॰ मुत्तमां तस्मात्सर्वप्रयत्नेनशक्त्यास्यादन्नप्रदोभवेत् ५६ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाक्षेत्रमाहात्म्येएकादशोध्यायः ११ का
५० र्तिकेयउवाच कुशावर्तंमहातीर्थंदक्षिणेब्रह्मतीर्थतः तत्रस्नात्वामहाभागनचभूयोभिजायते १ स्नानंदानंजपोहोमःस्वाध्यायः
पितृतर्पणं यद्यत्क्रियतेकर्मतत्तत्स्यात्कोटिसंख्यकं २ पुरागंगागमेमौनीदत्तात्रेयोमहातपाः तस्थावेकेनपादेनवर्षाणाम
युतंमुनिः ३ कुशाचीराणिदंडंचकुंडींचोदाहरज्जान्हवी आवर्तयित्वापुरतःकुशान्स्तवतीमुने ४ अप्रुत्वांनेकदाचित्तद्ददर्शकु

स्वीरकं वहमानं महाभाग गंगामावर्त्तितां गतां ५ सुहोमहामुनिस्तां तु यावद्भस्मीकरोति च तावत्सर्वे समायाता ब्रह्माद्यास्त्रि
दिवौकसः ६ तुष्टुवुः परमं भक्त्या कीर्तिवीर्य गुरुस्तुतिं संस्तुतस्तु प्रसन्नोऽभूद्ब्रह्मादीं स्तानुवाच ह ७ अत्रैव भवतां स्थानं नित्यं स्या
त्तीर्थके वरे श्रावर्त्तेन पतो गंगा ऊशान्व्रतवती मम ८ ऊशावर्त्तमिति ख्यातं तीर्थमेतद्भविष्यति यत्र लोकाः करिष्यंति स्ना
नं पितृसमर्चनं ९ तस्मिन्स्नानं च तस्यापि न स्याज्जन्म पुनः क्वचित् ऊशावर्त्ते महातीर्थे दत्तस्याक्कोटिसंख्यकं १० इति तेकाथि
तोत्पत्तिः ऊशावर्त्तस्य पावनी सदा श्रुत्वाध्येतां महोत्पत्तिं सर्वपापैः प्रमुच्यते ११ इति श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायापुरीमाहात्म्ये
द्वादशोऽध्यायः १२ स्कंद उवाच ततो दक्षिणदिग्भागे विष्णुतीर्थं धनुःशते यत्र स्नात्वा परं ब्रह्म तीनो भवति निश्चितं १ तस्य

गंगा॰ चित्तंप्रवक्ष्यामियेनतज्ज्ञायतेशुभं कुम्भसर्प्योमहानेकोदृश्यतेफणिमंडितः १ भाद्रकुम्भचतुर्दश्यांजलमध्येप्रयातिच तत्रस्नात्वापु
मा॰ नःस्वर्गेप्रविष्टोभवतिक्षणात् ३ केनचित्कारणेनासौराजापरमधार्मिकः प्राप्तोऽर्वीसहाविप्रपुराकृतयुगेवरे ४ नारदउवाच केनदेवका
५८ रणेनायंप्राप्तोराजामहायशाः किंनामायंकार्त्तिकेयकुत्रसोयंनराधिपः ५ शापस्यांतःकदैतस्यभविष्यतिमहामते अनेनकिंकृतंराज्ञा
५१ तस्यउर्वीसमोमुने ६ स्कंदउवाच शृणुनारदवृत्तांतंराज्ञस्याप्रितयोनिधे पुराकृतयुगेराजासूर्यवंशविवर्द्धनः ७ नाम्नाधर्मध्वजइति
ख्यातोरिपुविनाशनः कृत्वावाहुविधान्यज्ञान्समाप्तवरदक्षिणान् ८ वनितासहितस्तत्रगंगाद्वारेसमाययौ यत्रागत्यमहातेजा
न्यचसहिस्नुतत्परः ९ एकदाधर्मकेतुस्नात्वागत्यगृहस्वके ददर्शमुनिमासीनंपीठेऽर्वीससंवरे १० दृष्ट्वातंसहसाराजापादयोः

५

प्रपपानह पाद्यमाचमनीयं च स्वासनं चार्घ्यसंयुतः ११ ददौ तस्मै महाभाग विधिदृष्टेन कर्मणा उवाच वचनं चेदं स्वागतेन महामुने
धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मि ---- त्वं गृहमागतः किमावामनकृत्यं ते कार्यं किं करवाणि तत् १३ दुर्वासा उवाच संप्राप्तो भोक्तुकामोहं पार
णस्य दिनं त्विदं शीघ्रं भोजय माराजन् क्षुधितोस्मि परं विभो १४ स्कंद उवाच इति श्रुत्वा निगादितं मुनिं दुर्वाससोन्नृपः तथेत्युक्त्वा
प्रयावं तं गृहे कर्तुं महामुने १५ संपादयति भोज्यं च यावद्राजा महामतिः पुष्करास्यः समायातो भ्रातृवैरमनुस्मरन् १६ विघ्नं क
र्तुं समारेभे दृष्ट्वा दुर्वाससं मुनिं सर्पो भूत्वा स्वयं रक्तः प्रक्रान्ते भोज्यपात्रके १७ उत्ससर्ज महाक्ष्वेडं तदन्नं भक्तितोर्जितं नष्टान्नं तं न्म
हीभर्त्रीकृतं पद्महस्तमाप्तुने १८ प्रवेशयामास मुनिं भोक्तुं भोज्यं ततः परं यावदग्ने समायाति ज्ञातं तावद्विषोल्बणं १९ विषसंव

लितंदृष्टाभोज्यंवैस्वर्णपात्रके क्रुद्धोसुतिशशापैनंभस्मकर्तुंनराधिपं २० यस्मात्त्वयाविशिष्टोत्सृष्टंभोज्यंमेदीयतेयम तस्मात्त्वंभवितादु
ष्टकालसर्प्पःशान्तसमाः २१ उत्सृष्टंतुतदादृष्टाशापाग्निंमुनिनेरितं वेपमानोमहीभर्त्ताभयार्त्तोनिजगादतं २२ ब्रह्मन्नहंकथं
प्राप्तोविचार्य्यायममप्रभो इतिप्रोक्तोमुनिस्तेनदध्यौरक्षोविचेष्टितं २३ ज्ञात्वालज्जोसमायुक्तोऽदीसामुनिपुंगवः उवाचतंमहारा
जंवेपमानंकृतांजलिं २४ कृतमेतन्महाराजशाङ्गणातवरक्षसा निवसात्रैवन्यपतेविष्णुतीर्थेसुपुण्यदे २५ अहमत्रागमिष्यामि
युगांतेनरपुंगव मांदृष्टासहसागंतातद्विष्णोःपरमंपदं २६ दुःखंनात्रप्रकर्त्तव्यंशापांतोभविताखलु प्रियायासहितोविष्णोःसा
युज्यंप्राप्स्यसेचिरात् २७ इयंचापिमहाभागसर्पिणीभविताखलु गोपनार्थेस्वजातस्यमाशोचस्त्वंमहीयते २८ गंगाद्वारंपरंत्वेतं

यत्रब्रह्मादयःसुराः निवसंतिविमुक्त्यर्थंयेनकेनापियोगिना २९ खेदस्त्वयानकर्तव्योभुजंगमशरीरतः ज्ञानंचभवितातत्र
मोक्षमार्गप्रदर्शिकं ३० इत्युक्त्वाप्रययौविप्रोबदरीविपिनेततः सोपिराजामहाबाहुःसर्पदेहोभवन्मुने ३१ सपत्नीकोमहा
भागहरिद्वारेसुरालये इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेगंगाद्वारमाहात्म्येबिल्वतीर्थमाहात्म्यंत्रयोदशोध्यायः १३ नारदउवाच
सूकरास्यामहाभागकोवासीद्वानराधमः अस्यभ्रातापिकोवासीत्किमर्थंनृपरंतपः १ अमूहैरंकदादेवसर्वमेविस्तराद्वद ऊचे
तयोस्तुसंस्थानंकिंकृतंरक्षसापुरा २ स्कंदउवाच आसीद्दनुकुलेविप्रतटोनामासुराधमः सैकदाहिमवत्पार्श्वेदक्षिणेमुनिसेविते ३
पिंडारकनदीतीरेसुरःपरमदारुणः तपस्तेपेनिराहारोवर्षाणांमयुतंकिल ४ तस्यवैतपसात्रस्तास्त्रयोलोकाःसवासवाः अथा

गं॰मा॰ शरीरिणींवाणींसाकीशोत्पन्नेरोतमः ५ साधुसाधुतटसाधुडहर्षितयज्ञनमं किंकार्यंतेहितपसात्रैलोक्येनापिदुर्लभम् ६ इति
मा॰ श्रुत्वानटोवाणींजगादवचनंत्विदं यदिदेविमेतपःफलंततःस्यांविष्णुभक्तिभाक् ७ विष्णुभक्तिविहीनानांमुक्तिःस्वप्नेपिदुर्लभा लो
४३ कांक्षेचत्रिलोकानांराज्यंनिहतकंटकं ८ श्रुत्वातद्वचनंतत्रपुनःप्रोवाचशरीरिणी यन्मोसिदानवश्रेष्ठयस्मात्तेमतिरीदृशी ९ तप
सातवसंतुष्टोविष्णुस्तेस्थानमेष्यति पुत्रौद्वौभवितारौतेतयोरेकश्चवंशभाक् १० तपसात्वत्पापफलंविष्णोश्चैवप्रसादतः
अंतेचपरमंस्थानंयास्यसियोगिदुर्लभं ११ इतितद्वचनंश्रुत्वानटोनामतपोनिधिः तत्रैवनिवसन्सोपिविष्णुपूजनतत्परः १२
कालंत्वजहतंप्रापविवाहविधिनाततः द्वौपुत्रौसमयेप्रापसूकरास्यगजाननौ १३ राक्षसीबुद्धिमापन्नौपीडयामासतुर्मुनीन्

खादयामासतुः कांश्चित्कांश्चिज्जघ्नाहलोमशौ १४ पाटयामासतुः कांश्चिच्चक्रतुर्हयिराशनम् एवं वाउपतोर्विप्रमुनीन्राक्षसयो
स्तयोः १५ हनयन्नाममापत्राराजानंशरणंययुः धर्मध्वजमहाराजत्राहित्राहीतिवादिनः १६ ऊचुः प्रांजलयः सर्वेस्तूकरास्यभया
र्दिताः त्राहिनोराक्षसोवीरत्तेवयंशरणंगताः १७ इतितेषांवचःश्रुत्वाधर्मात्मासत्यसंग्रहः माभैष्टइतिप्रोवाचसंपूज्यंचयथा
र्हतः १८ गृहीत्वासशरंचापंनगराद्बहिराययौ लोकैःपरिजनैर्युक्तोहेलयाजेतुमाव्रजत् १९ यत्रास्तेमहाभागराजसौका
मरूपिणो आह्वयामासतोवीरोधर्मकेतुरभीरधुः २० श्रुत्वाकोलाहलंतस्यराक्षसाययतुःक्षणात् रक्तनेत्रौरक्तकेशौरक्तमाल्या
नुलेपिनौ २१ दृढदंतौदृढकायौघोरौभारभयानकौ दृष्ट्वातौप्रययौराजाधर्मात्मासत्यसंग्रहः २२ नाराचैरसिभिश्चैवगदाभिर्मुश्रा

गंगा॰ मा॰ ४४

लैस्तथा हृद्यैर्महीप्रश्टंगैस्त्वत्तेपनीयाश्मसंग्रहैः २३ सुध्यतोतुमलः प्राह्वः सुश्रुकवेगिरिकंदरे अश्मनांचर्मणांचैव स्थलानामसिनांतथा २४ य
तस्मिन्नंतरेराजागजास्यंबाणजालकैः छादयामाससहसाव्याजलोमूद्वगात्तमाः २५ ततोर्द्धचंद्रबाणेनशिरश्चिच्छेदरक्षसः पपातसहसा
भूमौवज्राहतइवाचलः २६ अलुनंदोनरेतीरेद्देत्रेश्रीसंज्ञकेशुभे तस्मांमास्थिमयोविप्रपर्वतोदृश्यतेमहान् २७ गजाचलइतिख्या
तस्तत्रास्तेब्रह्मपुत्रक प्रकरास्योपितंदृष्ट्वाकर्मराज्ञोमहोल्बणं २८ ययौकैलासनिलयेमहादर्पाभयान्वितः गजास्योदिव्यमापन्नोदे
हंवैमानिकैर्वृतं २९ ययौपरमिकांसिद्धिंमरणाद्धैहिमालये अज्ञानादकरोद्दत्तोनेकब्रह्मवधादिकं ३० संप्राप्यपरमंस्थानंयत्सुरै
रपिदुर्लभ इतितेकथितंसर्वंयत्पृष्टोहत्वयाद्विज ३१ श्रुत्वाथमित्वजस्येदमुपाख्यानंसुपुण्यपदं मुच्यतेसर्वपापेभ्यःसत्यमेतन्नसं

ध्यायः ३२ इति श्री स्कंदपुराणे केदारखंडे मायाक्षेत्रे माहात्म्ये यमेश्वरोपाख्यानं नाम चतुर्दशोऽध्यायः १४ स्कंद उवाच अन्यानि ता
र्थवर्याणि सर्वपापहराणि वै कथयामि शृणु प्राज्ञ गंगायां नारदाधुना १ गंगायाः पश्चिमे तीरे ऊशावर्तादथःशरे सप्तसामुद्रिकं
नामतीर्थं परमपावनं २ यत्र स्नात्वा महाभाग शिवलोके महीयते पुरा तत्र समुद्रैश्चाराधितो भगवाञ्छिवः ३ समुद्रेश्वरो
महादेवः सर्वकामफलप्रदः ततो वै दक्षिणे भागे स्वर्णविन्द्वेश्वरस्थितः ४ सकृद्दृष्ट्वा तु तं देवं सर्वपापैः प्रमुच्यते ततोऽर्द्ध
क्रोशा खंडे वै शिवनाथमिति श्रुतं ५ तत्र स्नात्वा महाभाग कैलासनिलये वसेत् तत्र विल्वेश्वरो नाम महादेवो विमुक्तिदः ६
यस्तत्र नियताहारः सप्तरात्रं जितेंद्रियः जपते शिवमंत्रं च रुद्रं चागमतत्परः ७ परां सिद्धिमवाप्नोति सुरैरपि दुर्लभा विल्वप

गंगा० मा० ४५

दैत्यमभ्यर्च्य न भूयस्तनयो भवेत् ८ ततश्चारुह्वयेतीरे गंगायाः शुभदायके तीर्थं गणेश्वरो नाम सर्वपापप्रणाशनं ९ तत्रस्ना
त्वा महाभाग सर्वपापैः प्रमुच्यते यस्तत्र कुरुते पिंडदानं पितृन्नितिकं १० दशावारं कृतं तेन गयाश्राद्धं न संशयः ततः पश्चिमदि
ग्भागे शिला परमपावनी ११ नाम्ना नारायणी ख्याता सर्वपापप्रणाशनी यस्तत्र कुरुते श्राद्धं श्रद्धाभक्तिसमन्वितः १२ पितृवं
श्याः शतं मातृवंश्याश्चापि तथा स्वयम् तारिताः पितरस्तेन सत्यं न संशयः १३ गंगायाः पूर्वदिग्भागे पार्वतीश्वरसंज्ञितः पार्व
त्या यत्र नितरां पूजितो भगवान्शिवः १४ यस्य दर्शनमात्रेण सर्वपापैः प्रमुच्यते गंगातो दंडशातके शिवः परमपावनः १५ यद्दर्श
नात्स्पर्शनाद्वा सर्वान्कामानवाप्नुयात् नीलपर्वतप्राग्भागे या रामा सरस्वती स्थिता १६ तस्यां स्नानं तथाचम्य ब्रह्मलोकमवाप्नुयात्

यत्रैषा संगता विप्र गंगाया पापनाशिनी २७ पार्वतीतीर्थमाख्यातं सर्वपापप्रणाशनं तस्य चिन्हं प्रवक्ष्यामि येन तज्ज्ञायते शुभे १ प
स्तनत्रं ऊमारक्तात थारक्तशिवार्न्निहा यत्तांभालेन रञ्जयांज्ञोरी लोके महीयते २९ तयामृत्तिकया यस्तु पूजयेद्विघ्ननायकं सर्व
सिद्धिमवाप्नोति याति ब्रह्म सनातनं २० यस्तु पापूजयेल्लिंगं सहस्रैर्वेदमंत्रकैः प्राप्नोति सकलां सिद्धिं महादेवप्रसादतः २१
तस्मात्क्रोशार्द्धके तीर्थं गंगायां भैरवाश्रितं प्रणयत्र महादेवो भैरवेन समर्चितः २२ आयड्ढारणो नाम सर्वापत्तिविनाशनः से
पूज्यविधिवद्भक्त्या पूजितो नीललोहितः २४ तत्रायाति नदी श्रेष्ठा नाम्ना भानुर्भवाशनी तत्संगमे नरः स्नात्वा सूर्यलोके महीयते २ ४
गंगाया दक्षिणे तीरे मतिक्रोशात्मके मुने प्रहरूतेश्वरो नाम महादेवो वरप्रदः २५ यस्य दर्शनमात्रेण महापातककोटयः व्र

गंगा॰ ब्रह्महत्यासहस्राणिनाशमीयुर्महामुने २६ तत्रैकाजलमध्येतुपीतवर्णाशिलास्तिहि नाम्नादेवेश्वरीप्रोक्तासर्वपापप्रणाशिनी २७
मा॰ गंगाद्वारोत्तरेभागेगंगायाःप्राग्विभागके नदीकौमुद्वतीख्यातासर्वदारिद्र्यनाशिनी २८ यत्रार्थयेमहाभागस्नानंकुर्वंतिभक्तितः ल
५८ भंतेसम्पराज्ञेणयतंदारिद्र्यनाशनं २९ ततोवैपश्चिमेतीरेधारापरमपावनी गंगायाःसंगमेयत्रवेणुकानामनामतः ३० तत्रस्नात्वा
46 चजन्माचफलानंत्यंलभेन्नरः ततःक्रोशार्द्धखंडेवैनदीवज्रशिलाकिल ३१ तस्यांस्नात्वानरोभक्त्याप्राप्नोतिरविमंडलं यस्तत्रकु
रुतेश्राद्धंभक्तियुक्तोमहामुने ३२ पितरस्तस्यराछंतिस्थानंसमोत्तरंशुभं ततःसौम्येह्यगस्त्येतोनदीप्रांकरवलभा ३३ यदंबुस्प
र्शमात्रेणब्रह्महत्यादिकोटयः नश्यंतिकिंपुनर्विप्रस्नानात्पानाच्छिवार्चनात् ३४ यत्रब्रह्मादयोदेवाःपुराशिवमतोषयत् नाम्ना

चक्रुर्नदीरम्भांपुण्यांशकलवल्लभो ३५ गंगायांसंगमोयत्रतीर्थंपरमपावनं शोकरंमुक्तिदंनॄणांब्रह्महत्यानिवारणं ३६ शोकरेशो
महादेवोखिलसिद्धिमनोहरः यस्यदर्शनमात्रेणशतजन्मार्जितैरपि ३७ मुच्यतेसर्वपापैस्तुकल्पंशिवपुरेवसेत् पुण्यमहा
तमंपाठंस्मयःप्रत्ययकारणं ३८ पदत्रंकुरुतेकर्मकोटिकोटिगुणंभवेत् वारभद्रेश्वरोदेवात्पश्चिमेयोजनार्द्धके ३९ शालिहो
त्रेश्वरोदेवोमहादेवोवरःप्रदः शालिहोत्रोमुनिर्यत्रशिवसत्यस्तमानसः ४० बभूवनियताहारस्तथावर्षसहस्रकं लेभेवि
द्यामहादेवादष्टादशमहामुने ४१ शालिहोत्रेश्वरंदेवंपूजयित्वाविधावतः मूढोपिमंडलाद्यांतिसर्वविद्यांतथामुनिः ४२ त
स्मात्सर्वेशपादेनदीरंभाभिधानका यत्ररंभानिवसितेमायापुण्यैःसरिद्वपुः ४३ एकदास्वर्गभुवनेन्द्रस्यंतीवासवालये ददर्शी

गं·मा· विस्मितैस्तूयमानान्स्तान्शुभे ४४ मायापुरेकृतावासान्वैकुंठंप्रतिगच्छतः उपास्यमानान्देवाद्यैर्विद्याधरगणाकिन्नरैः ४५ च
मा· तुर्भुजाञ्शंखचक्रगदापाणीन्हरीनिव पीतांबरान्सलक्ष्मीकांस्तथा श्रीवत्सलाञ्छनान् ४६ विभूतिभिःशोभमानान्गरुडस्थान्महावर्च
४७ सः इतितान्मुक्तिमापन्नान्दृष्ट्वाश्चर्यमवापसा ४७ श्रोवाचशक्रंदेवेशंतदातिर्थार्थमुपस्थितं त्रैलोक्यनाथभगवन्कएतेसूर्यवर्चसः ४८
हरयोवानन्तरूपधराह्युपगणेश्वर कुतःसमागताह्येतेकप्रयांतिचसेविताः ४९ इंद्रउवाच प्रियेह्येतेमहात्मानोमायापुरेनिवा
सिनः मृतागच्छंतिसततंतद्विष्णोःपरमंपदं ५० मायापुरेसमंपुण्यंपृथिव्यांनैवविद्यते तिस्रःकोटोऽर्द्धकोटिनांतीर्थानांवायु
रब्रवीत् ५१ तानिसर्वाणितन्वंगीमायापुरेनसंशयः वयंचसर्वेतत्रैवनसामोमुक्तिलालसाः ५२ रंभोवाच अहमत्रवसेयंवै

५५

यथाज्ञाययवासव भविष्यामियथात्वेतेहरूपांऊहमयिप्रभो ५३ इंद्रउवाच सरिद्भूत्वावरारोहेनित्यंतिष्ठवरानने पुण्येतवज
लेपेयिस्नानात्पारगामिनः ५४ स्कंदउवाच इतिश्रुत्वावचोभर्तुःप्रणियम्यत्वरान्विताः स्नाययौपरमेपुण्येमायाक्षेत्रेसरिद्वरा ५५
जातापुण्यतमाविप्रसर्वपापप्रणाशिनी रंभाऊंडंचगंगायाःसंगमेपुण्यदायके ५६ उपस्पृश्यापिपानीयंरंभयासहमोदते रंभे
श्वरोमहादेवोस्तत्रैवशिवदायकः ५७ ततःपरंमहाभागऊज्ञाम्रकमितिस्मृतं यत्राम्रेऊजरूपेणदृष्टोमुनिभिरच्युतः ५८ तत्र
ऊज्ञाम्रकंतीर्थंसर्वपापप्रणाशनं सकृद्दृष्टाद्वयत्तेत्रंपरब्रह्मणिलीयते ५९ इतितेकथितंविप्रगंगाद्वारस्यवैभवं श्रावहशृणो
तियोमर्त्योगंगाद्वारस्यवैभवम् ६० पितरस्तस्यगच्छंतितद्विष्णोःपरमंपदं यःपठेत्मानवोभक्त्याश्टण्याद्वापिभक्तितः ६१ सया

गं॰गा॰
मा॰
५८
४८

तिपरमंस्थानंयत्रदेवोमहेश्वरः ८२ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाक्षेत्रमाहात्म्येपंचदशोध्यायः १५ नारदउवाच ॐब्रह्मपुत्रकंम
हातीर्थंवदविस्तरतोमम यथेदंचसमुत्पन्नंयथापुण्यंपिहिचाभवत् १ केनकेनतपस्तप्तंकेचापुःपरमांगतिं कानितीर्थानिचैवात्र
कियन्मानंसपुण्यदं २ एतत्सर्वंसमासेनविस्तराद्वदमेप्रभो त्वत्समोनास्तित्रैलोक्येभक्तवत्सलतांगतः ३ स्कंदउवाच शृणुनारद
तत्वेनशृण्वंत्तेत्रंपरंहरेः यस्यश्रवणमात्रेणशतजन्मसमुद्भवैः ४ मुच्यतेसर्वपापैश्चविष्णुलोकंचगच्छति मानिध्यंयत्रविष्णोर्हि
नित्यंतिष्ठतिनारद ५ पुरादेशान्ववेशान्तेपुरोयोगींद्रमाधवः मायांस्वीयांप्रतिष्ठोपिद्दष्ट्वाचैकार्णवींमहीं ६ मधुकैटभौउरात्मा
नौनिजकर्णमलोद्भवौ वाधयंतौचब्रह्माणंत्रैलोक्यंक्षेत्रमुद्यतौ ७ हित्वातौहिंडरायवीरंचपित्वाचमेदिनी मेदसाढ्यप्योश्चैवब्रह्मा
१२

वचननोदितः ८ जगामस्रुतशो विप्रस्तेनाणि परेणीतले दृष्टंभक्तान्स्वकीयांश्च गंगाद्वारमुपागमत् ९ यत्ररैभ्योमहाते
जाउग्रेतपसिसंस्थितः दशवर्षसहस्राणितस्याहूडकरोमुनिः १० ततोवर्षसहस्रंवैवायुभक्षोमहातपाः शेवालभक्ष
णंपंचशतंवर्षाणिनारद ११ इतिवैतप्यमानस्यरैभ्यस्यमुनिपुंगव आत्रहृष्टोसमासाद्यक्रुजरूपेणमाधवः १२ दर्शयामा
सभगवान्दर्शनमुक्तिकारणं सोपिरैभ्योमहाभागतंदृष्ट्वाजगतांपतिं १३ जानुभ्यामवनिंस्पृष्ट्वानत्वाप्रनरुदारधीः प्रोवा
चमधुरंवाक्यंप्रशादार्थीमहाशयः १४ रैभ्यउवाच नमस्तेकुंजनाभायविश्ववेप्रभविश्ववे सचंदायसुभद्रायडरायर्षीयसेनेन
मः १५ हिरण्यवाहवेतुभ्यंहिरण्यहविमर्दिने हिरण्यदायविभवेहिरण्यसमतेजसे हिरण्यपशुहंत्रेतेहिरण्यपशुमर्दिने

गंगा· नमोहिरण्यनाभायहिरण्यचारुरूपिणे १८ हरिताश्वायहरयेहरितांगायकारिणे हयग्रीवायहेयायपरायहयवाहवे १९ अहं
मा· कारविमुक्तायहेमसंस्थापहारिणे नमोहरिणनेत्रायनमस्तेहरिवाहवे २० नमोहिरण्यगर्भायहृषीकेशायतेनमः हविषे
४५ हविराशायबर्हिपत्रायबर्हिषे २१ हेमांगदायवृद्धायहिमाद्रिप्रकृतौकसे हिमाद्रितनयाश्लिष्टायहृदयस्थाययज्ञकृते २२ हेयाहेय
49 विहीनायसर्वैषांयतयेनमः हृषीकेशाश्रमस्थायहीरकाढ्यायतेनमः २३ हस्तमस्तकसंस्थायवज्रहस्तायतेनमः हंसस्थहस्तरू
पायसहस्रफणिरूपिणे २४ सहसाकृतकार्यायसहसाभक्तभाविने स्कंदउवाच इतिस्तुतेमहाविष्णुस्तोत्रैरेभिर्नयीमता २५
उवाचमधुरंवाक्यंविनयावनतःस्थितः श्रीभगवानुवाच वरंवरयभद्रंतेतवयद्धृदिवर्तते २६ किंचवैकोचनंगावःकिंवाराज्यमकं

टकं अथचेद्वाञ्छसिवास्वर्गेपत्तनेवाप्सरोगणाः २७ अथचेद्वाञ्छसिविप्रेंद्रऋषीणांमुत्तमोऽस्तुतिः अथचेद्वाञ्छसिकल्पानांसाहस्रं
दिव्यमद्भुतम् २८ यनरत्नसमृद्धिंवैहेमभांडविभूषितीं सर्वासांदिव्यरूपाणांभवंत्वप्सरसांगणाः २९ ददामितेवरंचैववैरैभ्य
यतेविचिंतिते रैभ्यउवाच धन्योऽस्मिकृतकृत्योऽस्मियस्यत्वंदृष्टिगोचरः ३० नचाहंकांचनंगावोनराष्ट्रियोराज्यमेवच नोकांक्षे
जगतांनाथत्वत्कृपाप्रार्थयेहंविभो ३१ यदिप्रसन्नोभगवांल्लोकनाथोजनार्दनः तवचात्रनिवासंवैनित्यमिच्छामिमाधव ३२
यावल्लोकायरिष्यंतितावत्तवममप्रभो स्थानंतवममस्थानेत्तवनाम्नाभविष्यति ३३ भक्तिश्चस्याडमानाथतवपादांबुजाद्वये
स्कंदउवाच रैभ्यस्यैवंवचःश्रुत्वाभगवान्भूतभावनः ३४ वाढमित्येवविप्रेंद्रसर्वमेतद्भविष्यति यस्मादात्मंसमाश्रित्यपंकजरू

गं॰ मा॰ ५ 50

पेणवैत्वया ३५ दृष्टोस्मि रैभ्य तस्माद्वै कुब्जाम्रकमिति स्फुटम् तीर्थमेतन्महापुण्यं भविष्यत्यभियानतः ३६ अस्मिन्देशेपि ये मर्त्याः स्नानं
दानं जपादिकं भविष्यन्ति महाभाग तत्सर्वं कोटिसंख्यकं ३७ करिष्यन्ति निवासं च तीर्थेस्मिन्नरवरेश्वराः प्राप्स्यन्ति परमं स्थानं पुन
रावृत्तिदुर्लभं पापिनश्चापि विप्रेन्द्र मृता विष्णुमवाप्नुयुः ३८ पितरस्तस्य तृप्यन्ति यस्यास्मिन्देशके स्थितिः येपि पिण्डप्रमाणं वै द
द्युर्जलमन्नमम् ३९ पितृभ्यः स्नापितास्तेन संसारात्पितरो मुने परमाणुप्रमाणं च येत्र दद्युर्हिरण्यकम् ४० दत्तं तच्च भवेद्विप्र
सहस्रं परिसंख्यया येत्र दद्युर्महाभाग वासो गोभूषणादिकं ४१ तेषां तु दत्तं भवेदेवं सर्ववस्तु महामुने कुब्जाम्रके महातीर्थे
वसामि रमया सह ४२ हृषीकाणि पराजित्वा ईशः संप्रार्थितस्त्वया तस्मादहं हृषीकेशो भवाम्यत्र समाश्रितः ४३ ततोस्य वा

परंनामऋषीकेशाख्रिंतस्थलं त्रेतायुगे दासरथिर्नाम्नाभरतसंज्ञितः ४४ तुर्येभागेमदीयोवैभविष्यतिमहाग्रहः शूकरः
शूकरःसाक्षात्पुनर्मांस्थापयिष्यति ४५ कलौमांभरतंनाम्नावदिष्यंतिमहीतले कृतेवाराहरूपेण त्रेतायांकृतवीजकं ४६
द्वापरेवामनंदेवंकलौभरतमेवच नमस्यंतिमहाभागभवेयुर्मुक्तिभागिनः ४७ इत्युक्त्वाभगवान्विष्णूरैभ्यंनामजपोनिधिं
तत्रांतर्हीनमापन्नःपश्यतस्तस्यनारद ४८ इतितेकथितोपतिःक्षेत्रऊज्ञामकस्यहि श्रुत्वेमांसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ४९
इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायापुर्यांऊज्ञामकमाहात्म्यंनामषोडशोध्यायः १६ नारदउवाच कियन्मात्रंपरंक्षेत्रंकानि
तीर्थानितत्रवै किंतत्रपुण्यंलभतेस्नानाद्दानात्तथार्चनात् १ उत्पत्तिंचैवमाहात्म्यंसर्वंविस्तरतोवद केनकेनफलंप्राप्तमत्रहि

गंगा· मा·
५१

त्रैशिवात्मज २ केकेपरांगतिंप्राप्तामायस्पर्शीकेशमात्रया सर्वंविस्तरतोब्रूहिश्रोष्यमानायमेप्रभो ३ स्कंदउवाच साधुपृष्टंत्वं
याविप्रकुब्जाम्रकस्यतीर्थकं शुंदेश्वरींसमारभ्ययावद्धैमवतीनदी ४ तावत्कुब्जाम्रकंक्षेत्रंपापिनामपिमुक्तिदम् करमानेस्थले
तत्रतीर्थानांपंचकंध्रुवं ५ तत्रापिविप्रश्रेष्ठानिस्वर्गदान्यपिदर्शनात् शृणुतीर्थानिपुण्यानिमुक्तिदानिपरात्मनो ६ माया
तीर्थंपरंख्यातंयत्रहृष्टोजनार्दनः गंगाचयमुनावापिद्वयंयत्रसमाश्रितं ७ तस्मिन्कृतोदकोविप्रतारयेत्सप्तमंकुलं सकृ
त्स्नातोपिभवनंकुवेरस्यलभेन्मुने ८ शृणुउत्पत्तिंप्रवक्ष्यामिमायातीर्थस्यनारद सर्वपापहरांदिव्यांमोक्षमार्गानुदर्शिनीम् ९
पुराकृतयुगेविप्रःसोमशर्मेतिविश्रुतः तपस्वीतिरयेत्तस्वसत्यवादीजितेंद्रियः ९ तपस्ततापपरमंजितात्माहृढनिश्चयः

51 14

श्रीक्षेपंचतपाश्चैववर्षास्वाकाशसाह्वकः ११ हेमंतेजलधाराभिसिच्यमानःसमंततः इतिवर्षसहस्रंवैततोभूद्हृष्टवाङ्कक ःश्२
एकपादेनतस्थौचशिलायांनियतासनः सहस्राब्दंहिनयंतस्यपापावेवंमहामते १२ वायुभक्षसहस्रंचसहस्रंतूर्ध्ववाङ्कक ः
एवंवैतप्यमानस्यप्रसन्नोभूज्जनार्दनः १३ श्रीभगवानुवाच साधुसाधुमहाभागसोमशर्मन्द्विजोत्तम १४ वरंवरयभद्रंतेय
दस्याभिहितंतव १५ प्रसन्नोस्मित्वसर्वदेहशोषणेनसुव्रत दुर्लभंतवविप्रेंद्रनास्तित्रैलोक्यमंडले १६ सोमशर्मोवाच यदि
तुष्टोसिवरंदातुंप्रसन्नोयदिवैममपि जानीयांतवमायांहित्रैलोक्यंमोहितंमया १७ श्रीभगवानुवाच मममायांमहाभागनजानं
तिदिवौकसः ब्रह्माद्यारमयासार्धंसामायाममकीर्तिता १८ वर्षंतिचमहामेघाःसामायाममकीर्तिता ययानिर्जललोकायां

गंगा॰ तिसामायाममकीर्त्तिता १९ चंद्रोयत्क्षीयतेयद्वेयत्तेपूर्णत्वमेतिच मायैषाममविप्रेंद्रग्रहनक्षत्रतारकाः २० हेमंतर्त्तौतुसलि
मा॰ लंहूयपेकोष्णंविभातिच शीतलंचतथाग्रीष्मेसामायाममकीर्त्तिता २१ उदेतिसविताप्राच्यांप्रतीचमस्तमेतिच शोणितंचतथा
५२ रेतःसंयुक्तेवैमहामते २२ गर्भेचोत्पद्यतेजंतुस्ततमायाप्रबलाममं जाठराग्नौप्रदीप्तेहिगर्भोशायतोश्नुते २३ मातृभुक्तानुसा
52 रेणप्राणेनाप्राणहूटकः पूर्वजन्मसहस्राणियाययुणपेकृताकृते २४ विजानात्यवशोजंतुर्गर्भेमायाबलंमम जानातिस्व
खंडःखेचतथात्मानंचनंदति २५ अंगुल्यश्चरणौचैवभुजौशीर्षंकटिस्तथा पृष्ठंतथोदरंचैवदंताष्ठपुटनासिकाः २६ कर्णौ
ह्निचिंडुकादीनिसर्वेमायाकृतंमम बधिरस्यापिव्यापारोयस्यापिस्थानेचता २७ मूकस्यवेष्टनज्ञानंसर्वेमायाकृतंमम मूढ १६

त्वंसंसृतौचैवजातमात्रेमहामते २८ धर्माधर्मपरिज्ञानंविस्मृतिश्चतथामम माययामेमहाभागयोनियंत्राद्वहिर्गतिः २९ कृ
मिब्रह्मादिचप्राणीपक्षिणोयानवायुभिः निक्रम्यममममायायावंशमाप्नोतिसत्वरं ३० जरायुजाश्चांडजाश्चस्वेदजाद्विजपुंगव
उद्भिदःप्राणिनश्चैवजायंतेनिजरूपतः ३१ स्वेतरूक्ष्मादयोभावामाययाममदेहिनां शब्दःस्पर्शस्तथागंधोरूपंचापितथारसः ३ २
माययाममभावंतेलीयंतेचद्विजेश्वर समुद्राश्चतथादिव्यभौमैर्मध्येजलैरलं ३३ पूर्यमानानवर्द्धंतेमापयममसर्वतः वर्षासु
वह्नतोयाश्चसरितःपल्वलानिच ३४ सरांसिद्विहिमायांतिशुष्यंतेनयनेखिलाः एतन्मायाप्रभावोमेमेचागरत्स्यंतियज्जलं ३५
लवणंलवणाध्यश्चवर्षंतिमधुरंपुनः एषमायाप्रभावोहिहिमवच्छिखरादयः ३६ मंदाकिनीसमाख्यातागंगाजाततःपरं वन्यो

गं.गा. यथेवीर्यरूपाप्राणीन्जीवयतिद्विज ३७ पुनस्तयैतचौषध्यानाशमेतितदेवहि आयुःक्षयपरिज्ञानंसर्ववीर्यंहराम्यहं ३८ जायमानोल्प
मा. तनुकोयौवनेचतथामहान् अवस्थायांतृतीयायांजराव्याप्तश्चथस्तथा ३९ पश्चादिंद्रियनाशश्चसर्वंमायाबलंमम अणुमात्रेश्वत्थ
५३ बीजेवापिनैकुरसंभवः ४० पुनः पत्रादिकोत्पत्तिस्तथाशाखाप्रशाखिकाः जायंतेमाययाविप्रपुनर्बीजस्तथांकुरः ४१ योसौविभू
53 तिमाजंतुर्दरिद्रश्चतयोयतः मायामेतामहंकृत्वातोषयामिदिवौकसः ४२ ब्रह्मासृजतिलोकांहिइतिसर्वेवदंतिहि मायामयं
वपुःकृत्वाह्यहमेवसृजामिवै ४३ लोकावदंतिशक्रोयंलोकान्पालयतिध्रुवं अहमेवेंद्ररूपेणपालयामिदिवौकसः ४४ मा
ययायमरूपेणनाश्यतेचमयाजगत् कौवेरंरूपमाश्रित्यधनानांरक्षिताम्यहं ४५ इंद्रमायांसमाश्रित्यवृत्रोमेनाशितःपुरा ह

द्मायांसमाश्रित्यत्रिपुरोनाशितोमया ४६ वायुमायांसमाश्रित्यप्राणिनांदेहसंस्थितः जठराग्निरहंभूत्वाप्राणिनांदेहमाश्रितः ४ ७
चतुर्विधंपचाम्यन्नंमायैषाममकीर्तिता वाडवंरूपमास्थायसमुद्रंजलमन्वहं ४८ पिबामिमामशविप्रसमुद्रेकृतसंश्रयः सा
मुद्रंरूपमास्थायसंधरामिजगद्धहि ४९ लोकानाश्रित्यभूरादीन्जगद्रूपोस्मिमायया सौरींमायांसमाश्रित्यसंतयामिजगत्त्रय
म् ५० मायांमेघमयींकृत्वासंधमिजलंतथा राजमायांसमाश्रित्यपालयामिस्वमायया ५१ अहमेवपुरामत्स्योवेदोद्धारंतथाकृतं
कौर्मीमायांसमाश्रित्यधृतोवैमंदराचलः ५२ वाराहंरूपमास्थायधरोद्धारःकृतोमया नारसिंहवपुर्धृत्वाहिरण्यकशिपुर्हतः ५३
वामनंरूपमास्थायवलिर्नीतोरसातले भूत्वापरमारामोहंक्षत्रस्यांतकरोभवं ५४ भूमेर्भारायनोदश्चरामरूपेणवैकृतः कृष्ण

मायांसमाश्रित्यभूमेर्भारोह्यतोमया ५५ योगमायांसमाश्रित्यवदरीविपिनेस्थितः कल्कीभूत्वाम्लेच्छजातीन्नाशयामिस्वमायया ५६
यत्किंचिदश्यतेपिप्रजगत्स्थावरजंगमं मायैषाममविप्रेंद्रसर्वमेतत्प्रकीर्तितं ५७ अयंमायाप्रभावोमेकथितस्तवविस्तरात्
यत्स्रष्टोहंत्वयासर्वेममभायावलेमहत् ५८ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेकुञ्जाम्रकेमाकथनंनामसप्तदशोध्यायः १७ सोम
शर्मोवाच प्रोक्तामायात्वयादेवजगदेतच्चराचरम् कथंपरमहंजानेतवमायांदुरत्ययां १ स्वकर्मणाच्ययंलोकःस्वकर्मसुप्रव
र्तते त्वन्मायाप्रेरितोऽजंतुःकरोतीतिकथंपुनः २ तस्माद्यथामहाविष्णोतवमायांतुदुरत्ययां जानीयामितितांदेचवज्ञेवरमि
मंध्रुवम् ३ श्रीभगवानुवाच ममभायामहाभागदुर्गम्याचसुरैरपि अन्यवरंहृणीष्वंत्वंयनरत्नवसुंधराः ४ अणुवास्वर्गगमने

रंभासेवनमेवच स्वच्छंदगमनंचैवमूरादिषुमहामते ५ अथचेच्छसित्रैलोक्यराज्यंनिहतकंटकं अर्थंवेच्छसिप्रज्ञारीस्तथा
वाचांप्रचारणम् ६ अवध्यत्वंसुरैर्द्धाद्यैरजेयत्वंसुरासुरैः अमरत्वंतथान्यद्वैमनसीहितमेवच ७ ददामिसर्वंप्रवरंविनामायांतपो
निधे मायांद्रष्टुनयोग्योसित्वंप्रसांनिधिरेवहि ८ सोमशर्मोवाच नकांक्षेभगवन्विष्णोवरमन्यंतथामहत् मायांदर्शयमेस्वी
यांयदितुष्टोमयातपः ९ स्कंदउवाच वारंवारंमहाभागस्तुनिनासोमशर्मणा याचितोपिरमाकांतोनददौतद्वरंद्विज १० एवं
तेनतपस्तप्तंत्रिवारंविश्वदर्शनं वार्यमाणोपिहरिणाप्युनर्मायामयाचत ११ भक्त्यानुकंपीभगवांस्तमुवाचशुभागिरम् मा
यांमेसोमशर्मस्त्वंमाहनीयांप्रवेक्ष्यसि १२ इत्युक्त्वांतर्दधेविष्णुस्तस्मिन्देशेशुभावहे सोमशर्मापिगंगायांगतःस्नातुंद्विजोत्तमः १३

गं॰ मा॰ ५५ 55

छत्राकुंडी त्रिदंडी च यौत्रमासंनमेव च कमंडलेपुस्तकं च सोमशर्मा सरित्तटे १४ सत्यस्य प्रययौ स्नातुं गंगायां नियतव्रतः यावत्प्र
विशते तत्र गंगायां नाभिमात्रतः १५ तावद्दृष्टो महास्येन कच्छपेन महामुनिः निगीर्णश्चर्विनष्टैव प्राणान्त्यक्तो बभूव ह १६ अ
कृष्टो यमदूतैश्च वायवीयवपुर्मुनिः मायां नारकसामग्रीं ददर्श स महातपाः १७ क्रकचैः पीड्यमानांश्च क्वथ्यमानांश्च सर्वतः ता
म्रपानामुशलैर्हाहाकाररवांस्तथा १८ ददर्श किंकरांस्तत्र यमस्य परितो वहन् सिंहाननान्वृकमुखान्विकृतान्विकृताननान् १९
किंचिद्दुर्गंतिके चित्तसाटहासांस्तथा परे भिंधि भिंधि छिंधि पि भक्ष भक्षामि चापरः २० इति नानाविधा वाचः शुश्राव यममंदिरे दृष्ट्वा पा
पगतिस्तेन तथा पुण्यगतिर्मुने २१ त्रासयुक्तो महाभागो ददर्श विधा गतिः असिभिर्भिद्यमानांश्च चक्रैस्तेपा त्रिपीडिता २२ निगडैर्व

प्यमानाश्चतथैरायससमसन्निभैः त्रिशूलैर्भेद्यमानाश्चक्रकचैश्चतथापरे २३ अपरेभित्रमस्ताश्चभिन्नांगाश्चतथापरे लोहस्तंभे
षुतप्तेषुवद्धाद्दष्टास्तथापरे २४ नदीचैतरणींतत्रपूयशोणितवाहिनी तथाक्रमिकुलैश्छन्नांतथागन्धकर्दमैः २५ संकी
र्णांपापभिश्चापिकंदमानैरितस्ततः असिपत्रवनंचैवतथासंतप्तवालुकम् २६ रौरवंचमहाघोरंयोजनत्रयविस्तृतं संतप्य
मानंतीव्रेणवह्निनाचसमंततः २७ हाहारवसमाकीर्णंमहारौरवमेवच योनिशुसाव्यमपरंतामिस्रंचमहाद्भिदं २८ महाता
मिस्रकंचैवसंभ्रमंचतथैवच अमेध्यक्रमिसंकीर्णंपुराषभक्षणंतथा २९ स्वमांसभक्षणंचैवकुंभीपाकंचदष्टवान् एतेचान्ये
चबहवोपातनानारकास्तथा ३० दृष्टास्तेनमहाभागलवंमानास्तरुव्रजे पश्यन्महातयाविप्रत्रस्तःपापात्समीक्ष्यवै ३१ गतोब्रह्मपु

गंगा· मा· ५५ 56

रैर्विद्वान्नानाभोगपरिप्लुतः जरत्वारहितो विप्रो दुःखेनरहितस्तथा ३२ भूर्लोके च भुवो लोके स्वर्लोके च महर्जने तपःसत्ये च पा
ताले श्ववाहमगात्तिर्द्विजः ३३ यत्रेच्छति सवैर्गंतुं तत्र तत्राविनानगः जगामाप्सरगंधर्वकिन्नरैरुपशोभितः ३४ एवं वर्षसहस्रं
वैश्रुत्वा दिव्यं च भोगकं पृथिव्यां च पुनर्जातो राजा परमधार्मिकः ३५ बुभुजे च ततो भोगान् राज्यप्राप्तान्महायशाः इष्टावकृविविधैर्य
ज्ञैः समाप्तवरदक्षिणैः ३६ पुनः स्वर्गं जगामाथ भुक्त्वा भोगांश्च शाश्वतान् ततश्च ब्रह्मसदिविवे च भुक्त्वानाहारत्रूपष्टक ३७ स्वर्वमेतिस्मन्तथो
पर्यांजीवश्चंद्रस्यमंडलात् एतस्मिन्नंतरे काचिन्निषादवनिता ततः ३८ जाताऋतुमता विप्रगर्भायान पराभवत् निषादेनतु यद्भु
क्तं तत्र प्राप्तो मरनात्मकः ३९ निषाद्यायोनियंत्रे वैद्विर्तमे पुनकर्मणा रेतः संवलितो जंतुर्द्विगाढे योनिसंचितः ४० योनिरक्तेन संयुक्तो

जरायुपरिवेष्टितः दिनेनैकेन कलिलं कठिनत्वमगात्ततः ४१ इन्दुदाकारतां प्राप्तः पंचरात्रेण सद्विजः ततः पेशित्वमापन्नो
मांसस्य सप्तरात्रितः ४२ मासार्द्धेन मांसपेशी रुधिरेण परिप्लुतः कठिनत्वं तदाप्नोति पंचविंशतिरात्रिषु ४३ मासाच्छिरः समु
त्पत्तिर्ग्रीवास्कंधौ तथोदरम् पृष्ठिवंशस्तथोत्पन्नः पंचगंधानि चक्रमात् ४४ पाणिपादौ तथा पार्श्वौ कटिजानु द्वितायके त्रिभिर्मासै
करांगुल्यः संधयश्च महामुने ४५ दंतभूमिर्नखाग्रस्तं जातश्च जठरस्थितः अंगच्छिद्राणि षष्ठे च याश्च पेढ्रं तथा मुने नाभिश्च सप्तमे मा
सि जातानस्य महामते लोमानि च महाभाग शीर्षके शास्तथोद्गताः विभिन्नावयवस्तं च सर्वे जाने तथाष्टमे ववर्धन्तठरेजंतुसंस्मर
न्पूर्वकर्मतत् ४८ नानाजन्मानि जातानि तथा बोद्धाव चानि च जाठराग्निसमुद्विग्नः कतिवाराणि जन्मसु ५० स्वकर्मणा भाग्यहीनो जा

गंगा· तोहंदेहडःखभाक् नमेस्युःकर्मसूत्राणिवद्धस्यानिपीडितः ५१ नानायोनिसहस्राणित्वनुभूतानिवैमया मातापितृसहस्राणि
मा· पुत्रदारास्तथैवच ५२ कुटुंबभरणाशक्तिर्जीताचममसर्वदा तत्कर्मनकृतंयेननजातोमुक्तिचिवर्जितः ५३ नजानेयातकंतद्वैये
५७ नजातोस्मिगर्भगः स्त्रीशूद्रोरोगभाग्यहीनोनिषादीगर्भमागतः ५४ जातंमेदर्शनंविस्मोत्सपत्नंचमेमहत् केनकर्मविपाकेनति
57 षादीगर्भसंस्थितः ५५ किंकरोमिक्वगच्छामिपीड्यमानोग्निनामुहुः भस्मभक्षेविधिश्चैवनस्थिरोममसांप्रतम् ५६ यतऊर्ध्वंकदा
चिद्दिभविष्यतिर्गतिर्वैहि कर्तव्यामेविस्मचिंतागर्भवासोपतोनहि ५७ इतिवैचिंतयोद्विग्नःसवैब्राह्मणसत्तमः दशमेमासियोने
स्तुकुर्चन्मातुःप्रपीडनं ५८ पीड्यमानस्वयंचैवनरकात्यातकीयथा निर्गतःस्त्रीस्वरूपेणस्पष्टःसंसारवापुना ५९ जायमानानुसा २१·

कन्याहरो दत्तपयाहृता अजानतीमहामायां वैष्णवीं विस्मृतत्परः ८० विण्मूत्रपरिक्लिन्नांगी स्तनपानपरायणा: वक्तुं किमपि
नोशक्तानगंतुंचक्षुविन्दुने ८१ एवंबाल्येडःखानित्यनुभूतानिवैतया क्रमेणयौवनाक्रांताजातानैषादकन्यका ८२ पित्रादत्तापिक
स्मैचिन्निषादायमहात्मने तत्रापिपुत्रमरुत्यादिसप्ततासीत्क्रमेणसा ८३ एवंजातानिपंचाशद्वर्षाणिद्विजपुंगव एकदासानदीती
रेगतास्नातुंमहामते ८४ यावत्स्नातिमहाग्राहस्तावत्कच्छपमूर्तिना कालेनसंगृहीतासापुनर्नीतोयथापुरा ८५ स्नातुंस्माग
तोयद्वात्रिदंडीदंडकुंडिकः गृहीत्वावासमीतत्रद्रुत्यपश्यंताहैतयस्विनाम् ८६ एतस्मिन्नेवकालेतुनिषादःक्रोधमूर्छितः महापंष्टीगृ
हीत्वातुतामुपत्येष्टुंसमापयौ ८७ अन्वेषयामासचतांतीरेतीरेविशेषतः वनानांचैववकुंजेषुवप्रेषुतटवाविषु ८८ एवमन्वेषतस्त

गंगा॰
मा॰
५८
58

स्यनिषादस्यमहामते दिनंसर्वंक्षयंजातंप्रभातंचैवशर्वरी १९ विललापततोरण्येगंगातीरंसमाश्रितः हाप्रियेक्वगतासित्वं
त्यक्त्वामांपुत्रदारिकां २० किंकरोमिक्वगच्छामिजीवेपुर्जतुकाकथं कामप्रियेचिंतमानेशयानंशयनेस्थिता २१ मधुरालापसुश्रे
श्चत्वंएमाशाशायिष्यसि त्वंतंपयस्यसकथंभविष्यतित्वयाविना २२ मातर्मातःपुनर्मांपरिरभ्यकाश्रयरिल्तुतः रोदिष्यतिस्वेमांचैव
तथान्यानजातिबांधवान् २३ कश्चित्वंपरिहासायज्ञानापुलिनसंस्तरे कश्चित्ममप्रेमदष्टंस्थिताङ्कुंजातवेपमनि २४ क्वचित्ताथाब्रह्म
णीयास्त्राःखरंजविवर्जिताम् कश्चित्वंगकरेनत्विगतानांताचराह्नसैः २५ इतिलालप्यमानेतुतत्रतस्मिन्निषादजे सुमोहमापपा
विस्फोर्टक्षातंतंतादृशंशृणुतिः २६ उवाचचवनेदीभोवाष्पकंठःसगद्गदम् मारोदीस्त्वंनिषादेशकालोवैदुरतिक्रमः एतावत्कालम

२२

यीदंसर्वंधृतंतेनयास्थितः स्वकर्मणानिवद्धासागताशोचस्वतोहिताम् ७८ रक्षालेवालकाःपत्न्याःपश्चाच्चस्थपनेनतथा श्रुश्रूषा
देनस्यान्तवंशाड्वामित्रेषुसर्वदा ७९ इतितस्यवचःश्रुत्वापाद्मगद्गदयागिरा उवाचसहसागत्यतत्रब्राह्मणसन्निधौ ८० भोभोद्वि
जवरश्रेष्ठक्वगतासाममप्रिया तयाविनाक्षणमपिनजीवेहंसुदुःखितः कथातावनकुंजेषुनदीनांसंगमेषुच हदहत्करज
वाजेषुपर्वतानांचमूर्द्धसु ८२ तमालतालजालेषुकूजितेषुचकोकिलैः उमयिष्यामिविप्रेशानथाविपिनपंक्तिषु ८३ क
थयस्वमहाभागक्वगतासाप्रियंवदा प्राणदोभवमेसौम्यरक्षस्वममवालकान् ८४ इतिरितंतस्यवचोनिसम्यसविषादस्तुत्र
स्यविमोहितोद्विजः सवाष्पकंटोऽन्नतमंदवाक्यकोजगादभूमोजगदीशमोहितः ८५ अहंतवस्त्रीभवनाधिवासिनीस्थितानि

गं॰मा॰ घादेश्वरगच्छमंदिरे एतावदेवाभवदत्रनौवतसंवंधकः कर्मगतानुसारिकः ८८ रक्षस्वचेमानितिवालकान्तेत्वमेवतेषांजननी
मा॰ पिताच कनिष्टकोपः सततमाहिरक्षोगच्छस्वगेहेवचनंकुरुष्व ८७ निष्टाकृष्टिर्ध्येयमानाधिदेशोपुत्रेनेनिष्टस्नानदृष्टेनिकृष्टाड
५५ ष्टाभ्रष्टानारथानष्टकाःस्युःपुत्राएतास्तेननामजीवाः ८८ एवंलुथंवाक्यमुक्त्वाद्विजस्तुरुरोदोच्चैस्तेनसाकंमुनीशा विस्मोमी
59 वशागोत्यस्वनंत्रोहाहेमुक्तायानयामासवाख्यात् ८९ ख्यातोपितत्राप्युतदीपवालान्समानयामासविमोहनार्थं रुरोदयादेय
तितोजगादभूयश्चदेवेशाविमोहितंपरं ९० एतैर्वैवालकामत्यंमोहयंतितरांमुने गच्छमेमंदिरंशीघ्रंत्वांमत्वामानरंतथा ९१
जीवध्यंतितथाहंचरक्षनोमत्पपाणाकारं रक्षात्वयाप्रकर्तव्याग्रहेगत्वामयावनात् ९२ स्नानेघ्यामत्गपत्न्यायाभक्ताणार्थंयथाप्ररा

२३

तचैवसर्वंभवनंवालकास्यथनंतथा ५३ इतिश्रुत्वावचोविप्रनिघादस्यनदीतटे चकारमनसोभावंगेहेगंतुंत्वरान्वितः ५४
एतस्मिन्नंतरेतत्रनयायोनचवालकाः ददर्शादंडकुंडीचयोत्रंयात्रेस्थितंयथा ५५ दृष्ट्वातत्महदाश्चर्यंहरिमायावशोद्विजः
किमेतद्धिकिमेतद्धिचकितोभून्महामते ५६ स्मृत्वातन्मरणंचैवनरकानांचदर्शनं गर्भवासंचनैघाद्यास्तथावैस्त्रीस्वरूपताम् ५०
तत्रमायांचदृत्तेश्वपनेश्वचतथापतो परमंखेदमापन्नोऽडरात्माहंस्मृत्वाखलः ५७ पश्यमेताद्दशीजातागतिर्विस्मोस्यचिंतना
त् श्वभंस्पर्शभक्षितंचैवापेयंपीतंचवैमया अगम्यागमनंचैवकृतंयद्धैडरात्मना भविचीकामतिर्नैर्हिकृतपापस्यसर्वदा ५८ पा
पदस्मात्कथंमेचनिष्कृतिर्भवितातथा तपश्चर्याकृतापूर्वंप्रामंडःखमनंतकं ५९ इदानींपापकर्मभ्योभविताकिंपरत्रमे इति

गंगा· मा· ५' 60

तच्चिंतयानस्य द्विजस्य मुनिपुंगव भक्तानुकंपी भगवान्प्रत्यक्षं निजगादह शंखचक्रगदापद्मधरैर्बाहुभिरन्वितः ३ पीतांबरल
सत्कांतिर्वनमालाविभूषितः श्रीवत्सवक्षास्तेनस्वीनवनीरदरूपधृक् ४ अनंतमणिमुक्ताभिर्ज्वालितं मुकुटं तथा धारयन्वै
त्रिलोकाशो रमया सहितः प्रभुः ५ रुदंतं तं समासीनमधोवक्त्रं विमोहितम् अनिष्टोऽस्ति हि भद्रं ते तपोराशे महामते ६ त्वत्स
मो नास्ति त्रैलोक्ये मद्भक्तो विजितेंद्रियः यन्योसि कृतकृत्योसि न तेऽदुर्गतिरस्ति हि ७ न त्वया भक्षितं किंचित्र पीतं न कृतं तथा न ते
मूत्रमरणं विप्रयातना नारकी न हि ८ न ते भूत्स्वर्गवासस्तु न राज्याप्तिर्न वैभवंति न ते भूद्गर्भवासश्च न ते जाठरवेदना ९ न ते स्त्रीत्व
स्य संप्राप्तिर्न निषादगृहे जनिः न विवाहो न पुत्राद्या न तत्सर्वं प्रपंचितं १० यत्त्वया पावितं भद्र तपश्चर्याफलेप्सया सेयं मायाम

२४

याविप्रदर्शितास्त्रियलक्षना ११ एतयैवपरंमूढोनजातिरतापरायणम् तयात्वंमोहितोविप्रदृष्टवानिदमद्भुतम् १२ स्वाव
ज्ञानचतेकार्यंमायारूपमिदंजगत् स्वभावएवमायायाःप्रपंचःसार्वकालिकः १३ अनात्मनिशरीरादावात्मबुद्धिर्हियामता
त्वयासंमोह्यतेसर्वंजगदेतच्चराचरं १४ परात्मनोनजन्मास्तिमरणंनचवेदना नहृद्धिर्नचवैह्रस्वोनबाल्यंनचयौवनं १५ नवा
र्द्धक्यस्वभावोस्तिनित्यस्यपरमात्मनः ममचेच्छास्वरूपस्यस्वभावोयंप्रवर्तते १६ संसारमूलभूतायामायामेद्विजसत्तम शावातेसाय
दिस्त्वंप्रसादेनममप्रभो १७ तदातरतिसंसारंनानादुःखमयंवलं अतःपरंमहाभागमेमायासाडरत्वया १८ व्यापयिष्यतिनैवत्वाय
पासंसृज्यतेजगत् इदंचपरमंस्थानंसंसारतापनाशनं १९ मायातेदर्शितायद्वैततोमायाभिदंत्विदं तीर्थंपापविनाशिवैंसत्यःस्व

गंगा॰ मा॰ ६१ 61

द्विकरंस्मृतं २० येनराःपिंडदानेहिकरिष्यंतिमयाशयाः तेषांगयाश्राद्धशतैःकिंकर्तव्यंकृतैस्तथा २१ दानमत्रकृतंदेवेष्ट
द्विजोष्टगुणंतथा मायाकुंडेतथास्नानेकोटिकोटिगुणंभवेत् २२ स्नानंदानंतपोहोमंस्वाध्यायपितृतर्पणम् सर्वंकोटि
तथाकोटिर्भविष्यतिनसंशयः २३ मायाकुंडमिदंमायादेवेनश्रेष्ठतरंस्मृतं स्कंद उवाच इत्युक्त्वांतंसभगवान्महाविष्णुर्म
हामते २४ अंतर्दधेब्राह्मणस्यपश्यतःसोमशर्मणः आश्चर्यंपरमंलेभेसोमशर्माद्विजोत्तमः २५ तत्रैवसंस्थितोविप्रोदृष्ट
वान्मुनिपुंगवान् स्नातुंसमागतांस्तेचःदृष्ट्वातंमहदाशयाः २६ किंकृताशीघ्रताविप्रमज्जनेवाचमर्षणे इतितेषांचवचनंश्रु
त्वामायावलंबितं २७ दृष्ट्वानमोहमापन्नःकृपयाजगदीश्वरः सोपिकालेनकेनापिसायुज्यप्राप्तवान्परे २८ इतितेकथितंविप्र

२५

मायातीर्थस्यवैभवं श्रुत्वायत्सर्वंमायाभ्योलिप्यतेनहिमायया २९ इदंस्थानंपरंगोप्यंभवमुक्तिकरंध्रुव ३० इतिश्रीस्कं
दपुराणेकेदारखंडेमायातीर्थमाहात्म्येकुब्जाम्रकेसोमशर्मोपाख्यानेनामाष्टदशोध्यायः १८ स्कंदउवाच अथान्यत्संप्रव
क्ष्यामितीर्थंपरमपावनं तस्माद्दक्षप्रदेशेहियत्तुधांपंचविंशतो १ कौमुदंनामतीर्थंहित्रिषुलोकेषुदुर्लभम् यत्रगत्वा
नरोविप्रसोमलोकेमहीयते २ कार्तिकेवतथाराधेमाघेमार्गशिरेतथा स्नानंकुर्वंतियेप्यत्रज्ञानादज्ञानतोपिवा ३
प्राप्नुवंतिपरंस्थानंयत्रगत्वानशोचति यदिकश्चिद्द्विजःपापवशात्प्राणांस्त्यजतितत्रवै ४ पुमान्वायदिवीमूढोनारीवा
पापसंयुता सयातिपरमंस्थानंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ५ तस्यचिह्नंप्रवक्ष्यामियंथ्यातहायतेपरम् कुमुदस्यत्वयागंधो

गं॰गा॰ लभ्यते मध्यरात्रके ६ अकस्मात्चंद्रिका तत्र दृष्टपूर्वे तीर्थराजके पुरा तत्र महाभाग चंद्रो वै तप्तवांस्तपः ७ दिव्यं वर्षसहस्रं च महा
मा॰ देवमनुस्मरन् ततः प्रसन्नो भगवान्संतुष्टो वृषभध्वजः ८ प्रदात्स्थानं ललाटे स्वे चंद्राय फलमुत्तमम् कौमुदस्य तमासस्य
६२ राकापापनिशाकरः ९ वरं च प्राप्तवान्रुद्रात्तीर्थं कौमोदकं ततः तस्यैव दक्षिणे भागे शिवश्चंद्रेश्वराधिपः १० यस्य दर्शनमा
62 त्रेण नश्यंति पापकोटयः चंद्रेश्वरं सकृद्दृष्ट्वा स्नात्वा वै कौमुदे ह्रदे ११ पुष्कलां लभते सिद्धिं विष्णुलोकं स गच्छति अन्यच्च ते
प्रवक्ष्यामि तीर्थं सार्वयं परम् १२ यस्य दर्शनमात्रेण शाह्वो भवति मानवः तस्माच्छृणु हृदये पुण्यं सर्वपापप्रणाशनं १३ यत्र
ब्रह्मा वरुणश्च विष्णुश्चैव पुरासुराः वापयामासुरत्यर्थं सर्वपान्यत्र हेतवे १४ पदाद्यो महातेजा गंगाद्वारसमीपतः चक्रा २६

रविपुलेयज्ञयत्रदृश्यास्तनापुरा १५ तत्रवेदंमहातीर्थंनाम्नासर्वकंस्मृतं यत्रस्नानान्नरोयातिलोकान्पुण्यात्मनातनान् २९
सुस्थात्रसुचनेप्राणान्महापापैर्युतोपिवा सगच्छतिपरंस्थानंयत्रब्रह्मादयःसुराः १६ यदिभाग्यवशाद्दिव्यदेशाद्वेस्ना
तिमानवः तस्यपुण्यफलंवक्तुंकल्पेनापिनशक्यते १८ सर्वतीर्थेषुयत्पुण्यंसर्वयज्ञेषुयत्फलम् तत्फलंलभतेतत्रस्ना
नमात्रेणमानवः १९ तस्यविधिंप्रवक्ष्यामियथान्हेभ्रगतूपदृष्टक् समायातिरविस्नातंरविवारेविशेषतः २० अन्यच्चप्रवक्ष्या
मितीर्थंकुब्जाम्रके महत् नाम्नाशृणुसंख्यातंदेवानामपिदुर्लभं यत्रवैस्नानमात्रेणसोमलोकंप्रगच्छति ज्ञेयंतत्रोस्य
सलिलेशीतेगंगाजलेयुतः २१ यस्यदर्शनमात्रेणसर्वपापैःप्रमुच्यते सोमेश्वरंमहालिंगेजलमध्येप्रवर्तते २२ जलमध्ये

गंगा॰
मा॰
६३
63

तुसंपूज्य शिवलोके महीयते शतं वर्षसहस्राणि दिव्यभोगसमन्वितः २४ ततस्तु मात्परिभ्रष्टो ब्राह्मणः शुद्धवंशजः जायते मम
भक्तश्च सर्वशास्त्रविशारदः २५ पुनर्मुक्तिमवाप्नोति मत्वा पञ्चार्थके परे द्वादश्यां शुक्लपक्षे तु यस्तत्र कुरुते क्रियाः २६ सर्वास्यतं
तफलदास्तु मात्पापं विवर्जयेत् प्राणांस्त्यजति वा यत्र व्रतेन व्रततत्परः २७ विस्मर्द्ददाति सा साक्षाद्वै दर्शनं चास्मतं तथा तस्माद्धा
ण प्रमाणेन तीर्थकं करवारकं २८ माघमासे सितेपक्षे द्वादश्यां करवीरकः पुष्पितो दृश्यते तस्मात् तस्मात् ज्ञायते शुभं २९ पि
तॄणां श्राद्धदानं हि यैः कृतं शुभलिप्सिभिः कल्पकोटि सहस्रेषु विमानवरमास्थितः ३० मोदते भवने विष्णोः पितृभिः सह ना
रद ततो गच्छेत् पुंडरीकों तीर्थे पापवनानले ३१ यत्र चक्रविमाणो वै रवन्तेकमहो मुने मध्याह्ने तत्र देवेशो ह्यायाति निजशुद्ध

ये ३२ तत्रस्नात्वामहाभागंपुंडरीकफलंलभेत् यस्तत्रत्यजतेप्राणान्सयातिहरिमव्ययं ३३ यस्तत्रकुरुतेदानंत्रुटिमात्रंहि
रण्यकम् दशानांपुंडरीकानांयज्ञानांफलभाग्भवेत् ३४ अथान्यत्प्रवक्ष्यामितीर्थंकुब्जाम्रकेस्थितं पुंडरीकस्यतीर्थस्यवामभागे
चतुःशते ३५ गुह्यमेतत्कुभंकुंडंज्ञायतेनैवपापिना येनस्नानंचतीर्थेषुयेनवैपूजनंहरेः ३६ कृतंतेनहिविजानातितीर्थंपरम
पावनं यत्राग्रैःसंस्तुतोदेवैःपुरापाडुर्बभूवह ३७ तस्मादिदंपरंतीर्थमग्निसंज्ञागतंशुभं यत्रयःसएवलोकेषुपुण्यात्मामुनि
पुंगवः ३८ अग्नितीर्थेयेनदृष्टंविस्तुसायुज्यमाप्नुयात् यदत्राक्रियतेकर्मसर्वंतत्स्यादनंतकम् ३९ यत्रवैस्नानमात्रेणब्रह्म
हत्यादिकोटिभिः संयुक्तोपिनरःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ४० त्रैलोक्येधन्यतांयातिदर्शनादर्शनार्थवित् अग्नितीर्थस्यसंयो

गंगा॰
मा॰
६५
65

गोपावन्नोभवतिद्विज ४२ तावत्कलिभयंविद्यात्स्पृष्टेपापहतयोभवेत् इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाक्षेत्रमाहात्म्येकुब्जाम्रके॰
ग्रितीर्थमाहात्म्यनामैकोनविंशोध्यायः १९ नारदउवाच कथंवैश्वानरोदेवैःसंस्तुतोदेवतर्षभ किमर्थंचागताःदेवाःकुब्जाम्र
केतेत्रउत्तमे १ स्कंदउवाच शृणुवत्सपुराहृत्तंपापघ्नंसर्वकामदं यथावैश्वानरोदेवःप्राप्तवाञ्छापमाश्रितः २ एकदाहिमशोभाढ्ये
कालासेप्रथमाहृते शिवश्चाशिवयासार्द्धंक्रीडन्नास्तेरसाप्लुतः ३ शालतालतमालैश्चखर्जूरैःपनसैर्मटैः भूर्जैर्भूर्जकतोश्चैवकुंक
मैश्चंपककफलैः ४ चनेनीहारसंयुक्तेरजतेनैवसंवृते तत्रस्वर्णमयाहृत्ताःपद्मिणश्चहिरण्मयाः ५ नानाप्रसवशोभाढ्योथातुरा
गविभूषिते रमयामासदेवेशोगिरौगिरिजयासह ६ वसंतश्चतदातत्रमयरेणौडनासह पुंस्कोकिलरुतैश्चैववनथामपुरनिश्वनैः ७

२८

पुष्पितानिवनान्यासन्विचेरुर्भ्रमरास्ततः एवंतस्मिन्व्रतोदेशेक्रीडायांसंस्थितौशिवौ ८ एतस्मिन्नंतरेतत्रदर्शनार्थंसुमापतेः आज
गामस्कन्दोनासीरस्त्रिदसौचसमन्वितः यावद्गच्छतिकैलासेप्रणमेत्तुसदाशिवं तावन्निवारितोनंदीगणेशाप्रथमेषिता १० एकांते
संस्थितोदेवःशिवयासहितःप्रभो नकालोदर्शनस्याथंगच्छत्वंत्रिदिवेश्वराः ११ इत्युक्तोनंदिनाशक्रोजगादाश्रमितःस्थितम् त्व
मग्रेसर्वभूतानांमंतश्चरसिसर्वदा १२ त्वयात्रप्रगंतव्यंविलीनेनमदाज्ञया सत्यंवायदिवासत्यंवदतिप्रमथोत्तमम् १३ शिवः
किमंतःकुरुतेसर्वंविज्ञायचेष्टितं शीघ्रंत्वयाप्रगंतव्यंमाविलंबंकुरुप्रभो १४ इत्याज्ञोशिरसाधायवह्निःकालप्रणोदितः जगाम
तत्रदेशेहितत्रास्तेभगवाञ्छिवः १५ शय्यांविवेष्टितंज्ञात्वामहादेवोदिवस्पतेः कारित्वंचतथाज्ञात्वाशशापाग्निंत्वरान्वितः १६ या

गंगा॰
मा॰
५५
65

त्तभागाश्च देवानां नाशमेष्यंति शाश्वतम् अयमग्निश्च लोकान्हि विनंक्ष्यति न संशयः १७ इतीरितं शिवस्याग्निः श्रुत्वा नाशमवाप सः
इंद्रोपि देववृंदैः सार्द्धं देयमानो गृहं ययौ १८ निस्वाध्यायवषट्कारं त्रैलोक्यमभवत्क्षणात् निश्चेष्टाश्च तथा लोकाः सप्राणिनो वह्निवर्जिताः १९
प्रलये यानि कर्माणि यान्यासन्यासन्त्वहि संततये उल्कापाताश्च शतशः पेतुर्वै धरणीतले २० इंद्रोपि देववृंदैः सार्द्धं ययौ क्षीरोदसागरे तत्र स्थि-
तं रमानाथं ब्रह्मणा सहितस्तथा २१ ब्रह्मापि तत्र गत्वा च विष्णुं स्तोतुं प्रचक्रमे विनयावनतो भूत्वा वासवेन समन्वितः २२ ब्रह्मोवा-
च नमस्ते भगवन्विष्णो चराचरगते प्रभो रमापते रमावीश कृतदैत्यविनाशन सुरारये नमस्तुभ्यं नमो भक्तजनाश्रय नमस्ते सु-
रराजाय सहस्राक्षाय ते नमः २४ ऋग्वेदाय नमस्तुभ्यं यजुर्वेदाय ते नमः सामवेदाय देवाय नमोथर्वणरूपिणे २५ अग्निनाशेन सर्वे

२५॰

शंनाशो भवति निश्चितं निःस्वाध्यायवषट्कारं त्रैलोक्यं सचराचरं २६ विनंक्ष्यते रमानाथ वयं सर्वे सवासवाः त्वयैवेदं कृतं पूर्वमका
लेऽत्ययमेति च २७ रुद्रशापाग्निनिर्दग्धो नष्टोऽग्निर्भुवनत्रये पदापदा महाविस्फोटान्निर्भवति संस्तौ २८ तदा त्वयैव सर्वं हि कृतं
शत्रुविनाशनं पुनर्यथा वीतिहोत्रो जायते च तथा कुरु श्रीभगवानुवाच गच्छध्वं त्रिदशाः सर्वे कुब्जाम्रे देवत्र उत्तमे तत्राहं च शिव
स्थापि संस्थितौ चतुरानन २९ तत्राराधयिष्यामो भगवन्तं महेश्वरं नित्यं सन्निहितस्तत्र पिनाकी त्रिदशेश्वरः ३० इति श्रुत्वा
वचस्तेवै ब्रह्माद्यास्त्रिदिवौकसः गताः कुब्जाम्रके देवे शिवं स्तोतुं प्रचक्रमुः ३१ देवा ऊचुः प्रतिष्ठितावीश्वरमायहत्रिपष्टीप्रहते
नवमालतीभे हेदारवं याखिलमूर्तिकंदनंदीशवंदीभवचंद्रचूड ३२ अपीरशोसागरकालकूटकंठप्रचंडावरवारण्येये विया

गंगा·
मा·
५८
66

नवयौमवधैर्यवैर्येसिद्धेप्रसिद्धेविपुलबुद्धिमुद्धे ३४ भावःस्थानो····तिभाजांप्रभाजोभूयःस्यामःस्थेतमभूम्रहरेशात् केशावासे
नेननीतांशरद्रूपात्मतेशोमूभीमभीयोनराजः ३५ स्फुरद्विद्युदलालिकंकलितकलिसंमालिकंहनेत्र वनेमंजरीप्रभवंभूरि
गंगास्पदं वमहिषपरंपराभयकराहिभूषायरंथरायरस्तुतापरंपरमहंभजामोवयं ३६ प्रपन्नपरमापदेहृजनदोहमोहाय
हेजलौचवरथीप्रदंपरवराधिपार्थप्रदं जरामरणकालितंभवविलाससंशालिनंगलेवलितकालकंभुवनपालकंचालकं ३७
भजेमगजचर्मणाप्रकटबद्धतेकर्मणात्वस्वशोभितकटोत्कटंनटितमूर्त्वंचजटम् चराचरपरंपराहरणाधीरमथास्मरास्तरेश
म्रतिकारकंजितमनोजकांतारकं ३८ प्रयेमतवभावनप्रवरचंडनद्याहतप्रकीर्णमणिमंजरीमुकुटकूटमस्ताहते महेशभव

नैवतंपरस्तुदाप्तुनभाविनाविरोधिविविधार्थदंविभुयवंयपादेनताः स्कंदउवाच इतिदेवैःस्तुतोदेवोभगवान्पार्वतीपतिः
आविर्बभूवतस्मात्सर्वस्यस्वंदशोभरः ५· उवाचवचनंदेवान्ब्रह्मादीन्ज्ञानवेदसं इच्छतामभक्तिनम्रोक्तान्मेघगंभीरनिस्वनः ५८
श्रीशिवउवाच भोभोदेवगणाःसर्वेपदर्थपरिविंतया समागताःस्तुतोहंवैसंतुष्टोप्रददामिवः मनेप्रप्रभवेनास्तुवह्निनाक्र
हतक्रतून् आप्याययध्वंतथामृतानयध्वंददतोमम ५३ स्कंदउवाच इत्युक्त्वासहभीमोनेत्रज्वालोभयानकां ददौदीनान्महाभा
गलेलिहानांत्रिलोककं ५४ तांमालांशिवनेत्रोत्थांदृष्ट्वात्रस्ताःसुरासुराः प्रसादयामासुरपिस्तोत्रेणानतमस्तकाः ५५ देवाऊ
चुः अग्निवैश्वानरोवह्निहव्यवाहोभयानकः प्रभवोविभवश्चैववीतिहोत्रस्तनूनपात् ५६ भव्योभीमोभीमनेत्रसमुत्थोदे

गंगा॰ हृत्संस्थितः त्रैलोक्यदीपको भानुः स्वर्भानुः सर्वगस्तथा ४७ चित्रभानुः प्रीतहंता प्रीतपांस्थः कृपाकरः येनुको वडवाजन्मा जाठ
मा॰ रोजठरस्थितः ४८ यज्ञनेता यज्ञभोक्ता भक्तगम्यो लयंकरः कृपीटयोनिः शोचिष्मान् ज्वलनो जातरूपदः ४९ जातवेदा वेदसं
६७ स्थास्वाश्रयाशो महाप्रभुः दानवाहिर्ज्वलत्केशो मदनो दीनवत्सलः ५० स्कंद उवाच अग्नेरेतानि नामानि यः पठेत्प्रयतो नरः स
67 र्वसिद्धिमवाप्नोति प्राप्तयज्ञफलं लभेत् ५१ मंदाग्निर्यो नरो विप्र स भक्त्या प्रतिपत्तिथौ नामास्तं तं पिबेन्नित्यं त्रिवारं निय
तः शुचिः ५२ मंदाग्निस्तस्य नश्येत सर्वरोगक्षयस्तथा धान्यो भवति लोकेषु पूतात्मा नात्र संशयः ५३ स्तूयमानस्ततो वह्निः
प्रीतात्मा ह्यभवत्क्षणात् ततो देवा महेशाद्यास्तीर्थमेतत्समाश्रिताः ५४ ततो मुने स्मृतं तीर्थमग्निसंज्ञमिदं स्मृतं यत्र स्नात्वा ३।

शुभांल्लोकान्सम्प्राप्नोति च परं पदं ५५ तस्यैवमभिधानं तु कृत्वा देवाः सवासवाः प्राप्याग्निं शिवतो विप्र यथास्थानं ययुस्ततः ५६
इति ते कथिता वह्नितीर्थोत्पत्तिः शुभंकरी यां श्रुत्वा पितरो यान्ति पूता हि स्वर्गलोककं ५७ आषाढ्यां चैव द्वादश्यां कार्तिक्यां वा वि-
शेषतः तथा मार्गशिरे मासि द्वादश्यां दर्शके पि वा ५८ यः करोत्यग्निपूजां च स्नानं दानं जपं तथा स जाति परमांल्लोकान्पुनरावृ-
त्तिदुर्लभान् ५९ चिह्नं तत्र प्रवक्ष्यामि येन तत्ज्ञायते शुभं उष्णं भवति हेमन्ते ग्रीष्मे थारं महामते ६० गंगाभवं ततस्तोयं स्नाग्रीक्षे
शीतानि मात्रतः यस्तत्र शृणुवते प्राणान् दिव्यांल्लोकान्स गच्छति ६१ कोटिवर्षसहस्राणि विमानवरमाश्रितः अप्सरोगणसंयुक्तो
भोगभाग्भवति ध्रुवं ६२ भुक्त्वा भोगं पुनर्मर्त्यो राजा भवति धार्मिकः पुत्रपौत्रैः परिवृतः शत्रुपक्षविवर्जितः ६३ संप्राप्नोति पृथि-

गंगा॰ वीमेतांससागरवनाहृतो अंतेनतद्दैस्मवंथामसंप्राप्नोतिनसंशयः ८४ एतदेवपरंह्येतत्तीर्थंप्रणपतमंस्मृतं नरंतिमानवोयस्माद्घो

मा॰ रंसंसारसागरम् ८३ इतिस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाक्षेत्रमाहात्म्येसौमित्रितीर्थोपाख्याननामविंशतमोध्यायः २० स्कंदउवाच

५५ अन्यत्तीर्थंशृणुप्राज्ञवायव्यंतीर्थमुत्तमम् कुब्जाम्रकेमहाभागसर्वपापभयापहम् १ यत्रवायुस्तपस्तेपेपंचवर्षसहस्रकम् प्रा

68 प्तवांश्चतथातत्रदिक्पालत्वंमहायशाः २ अस्मिन्कृतोदकोयस्तुपुन्नाम्नात्पितृतारकः दिव्यवर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ३

यःकरोतितथास्नानंवाजपेयसमस्यच फलंप्राप्नोतिमनुजःसत्यमेतद्वदामिते ४ यस्तुतत्रत्यजेत्प्राणान्वायव्येविजितेंद्रियः न

सभूयोमहाराजजायतेनरलोकके ५ तत्रचिह्नंप्रवक्ष्यामिवायव्यस्यमहामते तत्राश्वत्थस्यपत्राणिचलंतेवायुनेरिताः ६

२२

स्वर्तंतेवनयातत्रहादप्रणंदप्रपतेमुनेः अन्यत्तत्रैवविख्यातंवासर्वतीर्थमुत्तमम् ७ तत्रचिन्हंप्रवक्ष्यामियेनतज्ज्ञायतेशुभम् प
दानितत्रदृश्यंतेहस्तिनोवासवस्यतु ८ नित्यमायातितत्रैववासवोवसुसंहतः तत्रस्नानेनसंयातिपुरुहूतपुरंशुभे ९ चंद्रि
केतिसमाख्यातानदीपरमपावनी तत्संगमेनरस्नात्वाचंद्रलोकेमहीयते १० तत्रैवगणयोनामभैरवोभीषणाकृतिः तत्र
चिन्हंप्रवक्ष्यामिसिंहरामातुमृत्तिका ११ यस्यदर्शनमात्रेणनरोयातिपरांगतिम् अन्यच्चतीर्थप्रवरंवारुणास्पदम् १२
वरुणेनतपस्तप्तंशतंवैदिव्यवर्षकं पाशंप्रापमहादेवात्तीर्थेस्मिन्वारुणेवरे १३ उपोष्यदशरात्राणियस्त्यजेदत्रदेहके
सयातिपरमंल्लोकंयावदाचंद्रतारकं १४ यस्तत्रकुरुतेस्नानंतद्दत्तेवारुणेदिने सयातिरुद्रसदनेपुनर्जायतेभूमिपः १ ५

गं॰मा॰ यत्कर्मक्रियतेतत्रतत्सर्वंशतसंख्याकं स्मथाप्यतेप्रवक्ष्यामिवाराहंतीर्थमुत्तमम् १६ यत्रविष्णुःक्रोडरूपीशिलारूपेणसंस्थितः

मा॰ तत्रवस्नानदानाद्यैर्लभतेपरमंपदं १७ ततोवैउत्तरेभागेयत्तुधांचचतुःशते समसामुद्रिकंनामतीर्थंविष्णुसलोकदं १८ स्व

६५ स्वमेयत्रयस्यात्रफलंवैस्नानमात्रतः कुब्जाम्रकेपरंपुण्यंत्रिषुलोकेषुदुर्लभम् १९ भाग्येनयस्त्यजेत्प्राणाञ्जन्मनाशादिवर्जि

69 तः तत्रविन्हंप्रवक्ष्यामिसमसामुद्रिकेमहत् २० विमलंहितथागांगंदृश्यतेचित्रवन्मने क्षीरवर्णंकदाचिज्जकदाचित्पीतवर्णकं २१

कदाचिद्दृश्यतेरक्तंतथामारकतप्रभम् एतैर्नानाविधैश्चिन्हैर्ज्ञेयंतीर्थमिदंध्रुवं २२ तत्रस्नानादिनाविप्रलभ्यंतेसर्वसिद्धयः कुब्जा

म्रकाडजरतत्रऋषिपर्वतउत्तमे २३ ऋषयःसिद्धगंधर्वास्तत्रसंतिमहामुने नानाविधानिलिंगानितत्रसंतिवराणिवै २४ तस्यो २३

त्यत्यथरायांवैगंगायाःपश्चिमेतटे तपोवनंमुनीनांतत्रसौमित्रिरुत्तमः २५ प्राप्तराज्येतथारामेनिहतेदशकंधरे स
मायथौतपस्तप्तुंलक्ष्मणोलक्ष्मणान्वितः २६ तस्मात्स्थलादयोभागेविलमस्तिमहत्तरम् तत्रशेषःस्वयंनित्यंवसतेनात्र
संशयः २७ श्वेतवर्णःश्वेतविडःकृष्णनेत्रप्रदृश्यते पुण्यात्माभिर्महाभागैर्गतव्यंचहरिदित्तये २८ नारदउवाच लक्ष्मणो
ततपस्तप्तुंकिमर्थंतत्रतार्थिके किंप्राप्तंचफलंतेनशुद्धेनपरमात्मना २९ किमर्थंतत्रवसतेवासुकिःसर्पनायकः प
तत्सर्वंसमासेनकथयस्वशिवात्मजः ३० स्कंदउवाच शृणुनारदहृत्तांतंपापघ्नंसर्वकामदम् श्रुत्वापियन्महाभागमुच्यतेसर्व
किल्बिषैः ३१ पुरारामोमहातेजाःपितुराज्ञांसमाश्रितः सीतयासहितोभ्रात्रालक्ष्मणेनसमन्वितः ३२ ययौवैदंडकारण्येनाना

रा॰ मा॰ ७० 70

मुनिगणान्विते पंचवट्यां महाभाग कृत्वा पर्णमयीं कुटीं ३३ कारयामास भगवान्निवासार्थं महामतिः तत्रैव स ततस्तस्य रामस्य विदितात्म
नः ३४ रावणस्य स्वसा तत्र नाम्ना सूर्पणखा ययौ दृष्ट्वा तौ भ्रातरौ तत्र कंदर्पाविव रूपिणौ ३५ कामस्य वशमापन्ना चकमे तत्परिग्रह
म रामस्यान्तिकं गत्वा विकटांगी घटोदरी ३६ विहस्य वचनं प्रोचे रामं दशरथात्मजं भो भो पुरुषशार्दूल भुवने त्वत्समो न हि ३७ आ
गच्छ त्वं मया सार्द्धं गिरीणां कंदरेषु च संगमेषु नदीनां च वनांतेषु महत्सु च ३८ क्रीड स त्वं मया सार्द्धं यौवनं तन्निवर्तते चतुर्द
श सहस्राणामधिपौ खरदूषणौ ३९ भ्रातरौ राम वीर्याढ्यौ जनस्थाननिवासिनौ लंकेश्वरेण प्रहितौ भ्रात्रा मे सिंहितं मुनीन् ५॰
अन्यथा वां भक्षयेथं प्रेमनया सह मा त्वम इत्युक्त सहसा रामस्तदा भागवतोत्तम ४१ उवाच प्रहसन्वाक्यं सौमित्रं वरयस्व भो अहं

२५१

कलत्रवानस्मिसपत्नीको वरानने ५२ एवमुक्तस्तु रामेण लक्ष्मणं च तथाब्रवीत् लक्ष्मणोपि विहस्यैनामुत्तरं प्रोक्तवान्कु ५३
ततः क्रुद्धा शूर्पणखा तां हन्तुमुपचक्रमे इति तद्वेष्टितं दृष्ट्वा रामो राजीवलोचनः ५४ चकर्त नासां कर्णौ च तस्यास्तत्र महामते रु
दन्ती रुधिरासिक्ता ययौ शीघ्रं खराश्रमं ५५ खरं च दूषणं चैव श्रावयामास सैन्यकौ निहतौ राक्षसौ तेन रामेण विजनस्थले ५ ६
सापि कर्म महादृष्ट्वा ययौ लंकां विनाशिका रुधिरास्तत सर्वांगी जगाद परुषं वदि ५६ हतौ मे राक्षसश्रेष्ठ भ्रातरौ निहतौ स्तवज
नस्थाने मनुष्येण स्त्रीसहायेन रावण ५७ खरश्च निहतः संख्ये दूषणस्त्रिशिरास्तथा अहं च विकृता तेन कृता त्वत्कार्यसंमुखी ५८
स्त्रीरत्नं च त्वदर्थं हि स्थाने तु महत्सुयत्ना किं करोषि मम भ्रातर्हतं तं समुपस्थितः ५९ एवमुक्तञ्जदितं श्रुत्वा रावणः क्रोधमूर्छितः ज

गं.गा. गामसहस्रातत्रजनस्थानेमहामते ५१ अहरत्तत्रहैमेनछद्मापित्वामृगेणतम् रामंराजीवपत्राक्षंसीतांनीत्वागृहंययौ ५२ रा
मा. मोपितन्महाश्चर्यंदृष्ट्वाविस्मयमाययौ विलपंस्तुययौभ्रात्राऋष्यमूकमहीगिरौ ५३ सुग्रीवेणतथासख्यंकृत्वाचैवाग्निसाक्षिकम्
७१ हत्वासवालिनंतत्रस्थापयित्वान्वपासने ५४ सुग्रीवंचतथातेनससैन्येनहनूमता अन्यैश्चकपिभिःसार्द्धंययौलंकामहायशाः ५५
71 बभूवतुमुलंयुद्धंनरवानररक्षसां लंकायांविविधैश्शस्त्रैस्तथाश्मतरुवृष्टिभिः ५६ निकुंभिलाशिलायांतुतप्यमानंमहत्तपः
मेघनादंससौमित्रिर्विव्यधमस्त्रैर्महायशाः ५७ संछाद्यशरणराभिर्विभीषणसहायवान् निजघानमहोरस्कंशार्दूलइवकुंजरं ५८
रामोपिकपिभिर्युक्तोहत्वाराक्षसमंत्रिणः पुत्रान्संबंधिनश्चैवनिजघानदशाननम् ५९ ततसंस्थापयामासतद्भ्रातरमनिंदतम्
२५

लंकाधिपत्येविप्रर्षेमंदोदर्य्यास्तथैवच ८० इतितद्देमहत्कर्मकृत्वारामोमहायशाः लक्ष्मणश्चमहाबाहुर्दृष्टासर्वान्दिवौकस ८१
तथादशरथंचैवपितरंस्वविमानगम् दृष्टिंदृष्ट्वात्तसीतायावक्त्रोमानुषविग्रहः ८२ विसृः पुष्पकमाहृत्यसविभीषणवानरः सी
तयासहितस्त्वेवायोध्यायांचसमाययौ ८३ तत्रासनेशुभेंपित्र्येरामेराज्यंप्रशासति राजयक्ष्मालक्ष्मणंचजग्राहेगेहसंस्थितम् ८४
तथाविधंलक्ष्मणंहिरोगग्रस्तंसमीक्ष्यसः रामोनाममहातेजाश्चिंतयामासराघवः ८५ सपप्रच्छचवशिष्ठंवैस्वगुरुंब्रह्मपुत्रकम्
केनचैकर्मणाचेमंराजयक्ष्माग्रहीतवान् ८६ इतिमेसंशयंदेवछिंधिधीरवरप्रभो इत्युक्तोमुनिराड्विप्रकथयामासयानक
म् ८७ इंद्रजिद्वधजनितंघोररूपंमहत्तरम् यस्मादनेनतपतःशिरश्छिन्नेदलक्ष्मणा ८८ शुद्धाद्वैविनिहतंसब्रह्मवंशसुर

गं॰ द्दृशः तस्मादयंमहातेजाराजरोगप्रपीडितः १९ तपस्तपतु कुर्व्वाथेलक्ष्मणो लक्ष्मिवर्द्धनः । ततोयंभविताशीघ्रं राजयक्ष्माविवर्जि
मा॰ तः २० त्वंचराममहाबाहो प्रायश्चित्तंतपात्मकं कुरुष्वरावणवधजन्यपापप्रनुत्तये २१ इतिश्रुत्वामहातेजा विस्मयविष्टमानमः
७२ पप्रच्छगुरुमासीनंवशिष्ठंवाग्विदांवरं २२ रामउवाच ब्रह्मवंशसमुत्पन्नरावणस्यवधान्मुने कथंमेपातकंजातंपापस्यदुरितात्मनः
गोविप्रहन्तकस्यापिदेवानांचैवद्रोहिणः हर्तुस्त्रपरदाराणांपरस्वेत्रयनादिनो कथंतन्मारकेपापंल्वभस्पोच्छासवर्तिनः एतन्मेसंश
यंछिंधिसर्वज्ञोसियतोमुने २५ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाक्षेत्रमाहात्म्येसौमित्रितीर्थोपाख्यानंनामैकविंशोध्यायः २१
वशिष्ठउवाच शृणुराममहाबाहोब्राह्मणानांमहामते माहात्म्यंसर्वपापघ्नंतापत्रयविनाशनं १ ब्राह्मणाजंगमामूर्त्तिःश्रीविष्णोः

परमात्मन अतएवहिविख्याताःक्षितिदेवामहामते २ येषांवैदर्शनात्सद्योनश्यंतेपापराशयः ब्राह्मणानांचसंचारोयत्रति
ष्ठतिसर्वदा ३ तत्रसर्वाणितीर्थानिवसंतिनितरांसदा भोजनीयाःप्रयत्नेनयद्यदिच्छंतितेनते ४ यत्किंचिद्दुर्लभंवस्तुब्राह्मणे
भ्योददीततत् ब्राह्मणानांचसंगत्याब्राह्मणाचपूजनात् ५ तर्प्पणाद्ब्राह्मणानांचपितॄणांतारणंभवेत् तस्मात्सर्वप्रयत्नेनन
रोब्राह्मणमाश्रयेत् ६ ब्रह्मवीर्यसमुत्पन्नोवरजातिर्द्विजादिभो सोपिदेवोमहाराजविज्ञेयोभक्तिलिप्सुभिः ७ ब्राह्मणस्यपदं
गुह्येदक्षिणेनरपुंगव सर्वतीर्थानिपुण्यानिवसंतिनितरांसदा यावंतिविप्रपादोत्थरजांसिशिरसानरैः धार्यंतेनरशार्दूल
तावद्वर्षसहस्रकम् ९ स्वर्गलोकेवसेन्मर्त्योविमानवरमास्थितः यावंत्यःकणिकादेहेपतंतिचरणांबुनः १० तावद्वर्षसह

गंगा॰
मा॰
७३

स्नातो ब्रह्मलोके महीयते श्राद्धे च ब्राह्मणायत्रव संतिन्दपसतम ११ पितरश्चैव तेषां च नरके नियमस्फलम् मूर्खो अपि महाबाहो ब्रा
ह्मणाः पुण्यसंचयाः १२ किं पुनश्चैव विद्वांसो वेदवेदांगपारगाः यस्मात्तेषु क्रमालोके ब्राह्मणानां प्रियाश्च ये १३ ये विप्रपूजका लोके
न तेषां पुनरागमः ते सर्वे निर्जरास्तेया ब्राह्मणान्नतमेतिये १४ विप्रपादोदकं पुण्यं सर्वव्याधिविनाशनं धन्यं वै कीर्तनं विस्मोर्थ
न्यं ब्राह्मणपूजनं १५ विप्रपादोदकं धन्यं धन्यं गंगाजलं स्मृतं ब्राह्मणानां प्रसादाद्धि लभ्यन्ते सर्वसिद्धयः १६ ब्राह्मणानां प्रकोपेन
दह्यन्ते भवकोटयः अविद्योपि महाराज नावमान्यो द्विजः सदा १७ अविद्यो वा सविद्यो वा ब्राह्मणो भगवत्तनुः संसारतापतप्तानां भे
षज्यं ब्राह्मणा विभो १८ यावद्ब्राह्मणपूजास्ति यावद्गंगा धरातले यावद्वेदमयो घोषस्तावन्नो विशते कलिः १९ ब्राह्मणोस्ति परं

तत्वं ब्राह्मणोस्ति परंतप: ब्राह्मणो परमा विद्या नास्ति ब्राह्मणात: क्वचित् २० अविद्यं ब्राह्मणं वापि सविद्यं वा नराधिप: योव
मन्यति दुष्टात्मा तस्य हिर्नश्यते क्षणात् २१ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नावमन्येद्द्विजान्नृप: ब्राह्मणानां प्रकोपेन नहुषो सर्पतो गत: २२
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन ब्राह्मणं नैव कोपयेत् वेदलेशोस्ति यत्रैव शाश्त्रलेशोपि यत्र च २३ तत्सदर्शनमात्रेण नश्यंते पापराशय:
वेदविन्मात्रको विप्र: स वै यत्र प्रगच्छति २४ गच्छंति तत्र तिथय: क्षेत्राण्यतितरांस्तथा यत्रास्ति शाश्त्रवेत्ता हि तत्र विष्णु सनातन: २५
पुराणसंहितावक्ता यत्र संचरते द्विज: तत्र वै सर्वतीर्थानी देवा: सर्वे प्रतिष्ठिता: २६ ब्रह्महत्यादियापानां ब्राह्मणादेव निष्कृति:
गतापायस्तु मर्त्या ये तथा चैव गतायुष: २७ द्विषंति ब्राह्मणं ते वै ये वा नरकगामिन: आसवामरणात्तेयाहन्त स्त्रीकाश्चराच्चव २५

गंगा॰ येहिषंतिमहाभागाभिषक्कालज्ञसत्तमां यस्यभावात्परासिद्धिर्यस्यभावान्महार्यता २९ तस्यभावंपरंज्ञात्वा नेतस्यब्राह्मणसंगतिः तेनतत्सं
मा॰ ज्ञतंतेनतेनजत्वंमहत्तरम् ३० पूजितायेनविप्रेशाःसत्यमेवनराधिप आधिव्याधिभयंनैवमत्पायत्रद्विजार्चनम् ३१ यथासर्वेषुदे
७४ वेषुश्रेष्ठोवैगरुडध्वजः वेदेषुचतथासामशास्त्रेवेदांतउच्यते ३२ पुरीणांचतथाकाशीक्षेत्राणांपरमंस्थिदं हिमवान्पर्वतश्रेष्ठोय
74 थापक्षिषुयेनवः ३३ तथासर्वपदार्थेषुब्राह्मणःपरिकीर्तितः इहचैवपरत्रापिब्राह्मणस्तारकःस्मृतः ३४ केचिद्दैहिककर्मीणः
केचित्परत्रखप्रदाः विप्रेतरोमहाभागयदिशास्त्रविशारदः ३५ ब्राह्मणश्चतथामूर्खस्तस्माश्रेष्ठतमोमतः ब्राह्मणेश्चतथापू
ज्यपत्कर्मप्रकरोतिहि ३६ अविधानात्कृतमपिसंपूर्णंस्यादितिस्मृतिः अष्टष्टाब्राह्मणान्येवेस्वयंकर्मप्रकुर्वीतिः ३७ तत्कर्म

२८

निष्फलंज्ञेयमायासेनापियत्कृतं दंभंकरोतिविप्रेषुविद्यर्थंयोनराधमः ३८ सयातिनरकंघोरंयावदाभूतसंप्लवं योनिंद
तिमहाराजब्राह्मणान्ब्रह्मसत्तम ३९ कुलंतस्यत्रयंयातिसततोनरकमाप्नुयात् विद्ययाजेतियोविप्रान्सवैनरकमश्नुते ४०
ब्राह्मणार्थंयस्यवित्तंब्राह्मणार्थंपराक्रमः सएवपुरुषोलोकेपुण्यात्मानात्रसंशयः ४१ चांडालीष्वपिसंजाताब्राह्मणानां
हिवीर्यतः तेपिवध्यामहाराजकिंतुविद्वांस्तुकर्मकृत् ४२ पौलस्त्यपुत्रोभगवन्हतोयद्वैत्वयाविभो रक्षणार्थंब्राह्मणानां
गवांचैवमहामते ४३ श्लेयस्यापितेरामलक्ष्मणस्यापिपातकम् लोकानुहन्तयेयःवश्यंकर्तुंपापसंक्षयं ४४ कुर्वाम्यका
त्यरंदेवैर्ब्रह्महत्यानिवारकम् नास्तिराघवशार्दूलपृथिव्यांपुण्यदंमहत् ४५ लक्ष्मणेनप्रगंतव्यंत्वयावाल्पत्रभूमिय ४६

गं॰मा॰ ७५ इतिश्रीस्कंदपुराणेकेदारखंडेमायाहत्तेत्रेकुब्जाम्रकोपाख्यानेब्रह्मणप्रसंशाकथनंनामद्वाविंशोध्यायः २२ स्कंदउवाच इत्युक्तोवै
वशिष्टेनरामोधर्मभृतांवरः कुब्जाम्रकेमहातीर्थेजगामचसहानुजैः १ नारदउवाच लक्ष्मणेनतपस्तप्तंकथंकुब्जाम्रकेमहत्
कस्मिन्प्रदेशेभगवन्कानितीर्थानितत्रहद २ रामेणापिकृतंकिंवाकस्मिन्त्रेताकृतंतपः एतत्सर्वंसमासेनकृपयावदमेप्रभो ३
स्कंदउवाच सर्वतेवक्ष्मिविप्रेशमहदज्ञाननाशनम् लक्ष्मणेनयथातप्तंब्रह्महत्यानिवारणम् ४ रामेणापिपरंत्रेताकृतंपापप्र
णाशनम् भारायतुजयेभूम्याप्रार्थितस्यपरात्मनः ५ कृतदुष्टविनाशस्यरक्षणार्थंभवादृशां श्रीरामस्यमहाबाहोलीलामानुष
रूपिणः ६ ब्रह्मपापादिकंचैवनैवदोषविकल्पना विशेषतोस्यपापस्यरावणस्यदुरात्मनः ७ गोविप्रद्वेष्टुर्विप्रेशमारणेनास्तिप

75

यद्यपि पातकंतदपिप्राज्ञलोकचेष्टानुकारिणा ८ प्रायश्चित्तंकृतंतेनलक्ष्मणेनचनारद कुब्जाम्रकोत्तरेभागेगङ्गस्तप्यद्वैतथा
र्द्धके ९ क्रोशेगंगानटेपश्चानानामुनिगणाचिते श्रयापितत्स्वदेशोहिलक्ष्मणस्तांशरूपतः १० सर्वरूपेणशेषांशोवर्त्तितेभ
गवत्प्रियः शिवमाराधयामाससवर्षैर्द्वादशसंख्यया ११ निराहारोमहातेजाशिवसन्यस्तमानसः प्रजायपरमांविद्यांषड्वर्णांभ
क्तितत्परः १२ वाय्वाहारोवर्षशतेशुतेपत्रफलाशनः तस्थावेकेनपादेनशिवभक्तोजितेंद्रियः १३ ततःशिवोमहाभागप्रत्यक्षेतस्य
नारद बभूवसहसातत्रकांतिव्याप्तदिगंतरः १४ हषसंस्थोर्द्धचंद्रेणसंशोभितललाटकः व्याघ्रचर्मपरीधानोव्यालयज्ञोपवीतवान् १५
उमानीतीर्थवपुषस्त्रिनेत्रोगजकृतिधृक् उवाचवचनंतत्रसौमित्रिंमित्रवत्सलः १६ शिवउवाच साधुसाधुमहाभागसौमित्रानंदवर्द्ध

गंगा० मा० ७६ 76

न गतं तेयातकं सर्वं मत्प्रसादेन लक्ष्मण अस्मिन्ह्रदे समस्नात्वा नाद्य ब्रह्महत्यादिकोटिभिः मुच्यते किमुत त्वं शुद्धे मुनिर्हिंसकहिंसकः १८
शुद्धस्त्वं सर्वपापेभ्यो देहजेभ्यो महाशय गच्छ गच्छ स्वकेस्थाने कुरु राज्यं सुखानि च १९ गतो वै राजयक्ष्मा ते देहतः शुभगे हृतः त्वन्नाम्ने
देशुणपतमं लक्षितं वै भविष्यति २० अहं च भगवान्नित्यं लक्ष्मणेश्वरतां गतः तिष्ठामि मुक्तिदो नॄणामपि दुःकृतिनां तथा २१ स्कंद
उवाच श्रुत्वा क्रोंचवरं दत्वा लक्ष्मणाय शिवस्तदा तत्रैवांतर्दधे रुद्रो भक्तकाम्योडरासदः २२ सोपि लक्ष्मणनामा वै विष्णोरंशो महात्म
नः स्थितवांस्तत्र स्वांशेन पूर्णोपि प्रभुरच्युतः २३ तत्रैव वामभागे तु शिवो ज्ञानगतिः प्रभुः नाम्ना लक्ष्मेश्वरः ख्यातो दर्शनात्सर्वपा
पहा २४ गंगायाः पश्चिमे तीरे यत्र सिंहरवर्णिका सरितिका वर्तते विप्र तत्र लक्ष्मणकुंडकम् २५ तत्र स्नात्वा च जप्त्वा च फलानंतं लभे

न्तरः तस्यैव वामभागे तु मुनिकुंडमिति स्मृतम् २६ तत्र स्नात्वा शुभांल्लोकान्प्राप्नोति परमं पदं तत्र विष्णोर्गदा विघ्ननिहन्ताकृ
ष्टचेतसा २७ विष्णुना हत्रदमने तत्रास्ति चिक्षिप्तं जले इंद्रकुंडमिति ख्यातं तत्रैव भवमोचनं २८ यत्रेंद्रस्तपसा वृत्रं निजघान
महाद्युते तस्य वामे महत्तीर्थं वायुकुंडमिति स्मृतं २९ यत्र वायुर्महाभाग वसते भुक्तिलालसः लक्ष्मणकुंडकाद्दक्षे येतु कुंडमि
ति स्मृतं ३० तत्र स्नात्वा महाभाग शतगोदानजं फलम् तस्मिन्नेव स्थले रम्ये नंदीनाम्नी शिला शुभा ३१ स्पर्शमात्रेण यस्यास्तु मुच्य
ते सर्वपातकैः नंदीकुंडमिति ख्यातं सर्वतीर्थेषु चोत्तमम् ३२ ततउत्तरदिग्भागे नाम्ना धर्मधराधरः धर्मधारेति विख्याता सर्व
पापक्षयंकरी ३३ आयाति पर्वते भ्रष्टा धर्माख्या धर्मवर्द्धिनी तस्यां स्नात्वा नरो भक्त्या वाजपेयफलं लभेत् ३४ धर्मेश्वरो महादे

गंगा॰
मा॰
७७
77

वोवर्ततेलिंगरूपधृक् यःस्नापयतितल्लिंगंमंडलेभक्तितत्परः ३५ सर्वान्कामानवाप्नोतिजलदानेननारद अथान्यत्प्रवक्ष्यामि
पीठंपरमदुर्लभम् ३६ यत्रैकरात्राल्लभतेसिद्धिंपरमदुर्लभां माहेश्वरीतिविख्यातासर्वसिद्धिप्रदायिनी ३७ यत्ररुद्रःस्वयंसाक्षा
द्देवैःसन्निहितःसदा माहेश्वरीतिनाम्नावैकृस्नवर्णीमहामुने ३८ तस्यैवदर्शनाद्यातिरुद्रलोकंदुरासदम् अनागतीर्थतोवि
प्रतथाहेमवतीतटम् ३९ मायाक्षेत्रमितिख्यातंसर्वक्षेत्रोत्तमोत्तमम् यस्यैकवारमपियोदर्शनंप्रकरोतिहि ४० कोटिजन्म
कृतैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः पंचानांचशतिस्यत्रक्षेत्रेरात्रौमहामुने ४१ नतेषांपुनरावृत्तिःकल्पकोटिशतैरपि अस्यक्षेत्रस्य
माहात्म्यंकोवावर्णयितुंक्षमः ४२ श्रीविष्णोर्यत्रसान्निध्यमाश्रयस्यतथैवच दक्षादिभिर्मुनिवरैःकृतायज्ञवरायतः ४३ यतत्क्षे

त्रसमं तेजां त्रिषु लोकेषु विद्यते मृतास्तत्र महाभाग प्रयाति परमं पदं ४४ तिर्यग्योनिगतास्तापि तथा स्थावरतां गतः प्रयो
ति भवनं विस्मोल्पक्रदेहा महामते ४५ शृणु विप्र पुरावृत्तं विचित्रं परमकं तथा यथात्र प्रवरस्थाने ह्यभवद्ब्राह्मो महामुने ४६ यवतःपर
मां क्षिहिंस्रा मौ चापरजन्मनि इतिहासमिमं श्रुत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ४७ यस्मिन्देशे ऊरुहस्ते देवस्थूववणिजां वरः ब्रह्मदत्त इति ख्यातः
ऊर्वेरश्वचापरः ४८ एकदा स महाभाग सकटेष्याप्यद्रव्यकं स्वर्णमुक्तारत्नानि प्रवालानि च नारद ४९ तीर्थयात्राप्रसंगेन दैवा
त्कुग्रामकेययौ व्यापारश्चकृतस्तेन तीर्थयात्रा तथैव च ५० गतो गेहे ब्रह्मदत्तस्तस्यैको ह्यभवत्तदा सार्धं चैव परिभ्रष्टो भूपः कुग्रा
मकं ययौ ५१ देवालयसमीपे सः स्थितवान्कीतचित्तमाः निर्माल्यफलपत्राणि भक्षयन्ह्यभवो मुने ५२ दिने स्वयं वनं याति रात्रौ वा

गंगा॰ यातितत्रैव एवं हि वसतस्तस्य तत्र देवगृहाद्बहिः ५३ व्याघ्रश्चैकोऽरिपुर्जातो दृष्टपुष्टशरीरकः तस्य संगाच्च तत्रैव समायाति जिघांसया ५४
मा॰ एवं तपो महद्दैवं बभूव मुनिपुंगवात् वृषभः सोऽपि पुष्टांगो नतं गणपतिं भजेत् ५५ तीव्रशृंगो महोच्चैस्तककुद्मान्दृढविक्रमः सहसा सो
७५ पि व्याघ्रश्च वृषभेन जिघांसति ५६ एकदा मुनिशार्दूल गतोऽरण्ये महावृषः तृणानि खादन्विपिने निर्जने निर्भयंकरे ५७ महावराहसे
७६ व्ये सरित्सपानिये विपिने व्याघ्रर्क्षशताकीर्णे दुर्गमे वृक्षसेविते ५८ तयोर्युद्धं समभवन्महावृषभव्याघ्रयोः वृषश्च तं महाभागः शृंगा
भ्यां व्याघ्रकं तदा ५९ दधार तं महाभूमौ विदेशे प्रबले खलु उत्थाय सहसा सोऽपि वृषभं कण्ठदेशजानहृ ६० सोऽपि सिंहो महातेजा व्यावि
द्धो वृषभेण ह समारब्ध महाभाग तस्मिन्कुंजाग्रके वने ६१ एवं ती विषये तौ च कुंजाग्रस्मृति वै भवात् पितापुत्रौ राजपुत्रौ बभूवतुररिं

दत्तौ ९२ पूर्वजन्मविरोधेनजातौतत्रविरोधिनौ हस्तोराजावभूवाथसिंहोवैराजपुत्रकः ९३ एकपुत्रस्तदाराजाकिंचित्सुत्रंनभा
षते सोपिराजकुमारश्चराजानंनचपश्यति ९४ प्रज्ञायाश्चानुरोधेनकुमारंनजिघांसति राजास्मरतिहृत्तांतंपूर्वजन्मभवंखलु ९५
इतितपोमहाभागदैवयोगाद्भून्मतिः कुब्जाम्रकंमहातीर्थंगंतुंराज्ञोमहात्मनः ९६ सकुमारोमहाराज्ञोनिजध्यानपदैःसह
ययौहिमाद्रिनिकटेमायापुर्यांमहामते ९७ यावत्प्रविशतेराजाकुब्जाम्रेक्षेत्रउत्तमे नानामुनिगणाकीर्णेदेवगंधर्वसेविते ९८
तावत्तस्मात्पुत्रोपिहृत्तांतंपूर्वसंभवं वैरस्यकारणंतस्यराज्ञश्चैवमहामते ९९ तस्मिन्नेवक्षणेतौचनिर्वैरौहिवभूवतुः क्षेत्रस्था
स्यप्रभावेनशुद्धौचैवतथामुने १०० तत्रैवस्थितवंतौचकंचित्कालंमहामती कालेनाव्ययमापन्नौयत्रमत्वानशोचति १०१ इतिवै

गंगा· परमाश्चर्यमस्मिंदेहद्वयोर्हतं तिर्यग्योनिप्रगतयोर्मूढयोर्वैरवैरयोः ७२ राज्यं चैव तथा प्राप्तं मोक्षश्चापरजन्मनि ऊर्ध्वाम्रकेऽस्मिंस्तोवि
मा· शेविप्रहत्यापुतोपिवा ७३ मोक्षमाप्नोतिसततंऊर्ध्वीवास्मिन्संततिः स्नथास्वपवित्रपरंतीर्थंवाराहसंज्ञितं ७४ यत्राप्रापतनियतं
७५ ··स्ततोभगवानजः तस्मादिदंपरंह्येतत्त्रवाराहंनामविश्रुतं ७५ यत्रब्रह्मादयोदेवास्तपस्तेपुःसुदारुणम् वाराहतीर्थमहिमा
79 केनवर्णयितुंक्षमः ७६ तत्रैकाःपरमामूर्तिःशिलारूपामहात्मनः तच्छिलास्पर्शनादेवविष्णुलोकेवसेच्चिरं ७७ सूर्यपुत्रीनदी
तत्रसमायातिमहामते गालवेनपुरासूर्यःसमाराधितईश्वरः ७८ प्रसन्नस्त्वब्रवीत्सूर्योवरंवरयगालव सोब्रवीद्देहिभगवंस्त
वपुत्रीतियास्मृता ७९ यमुनेतिसमाख्यातानदीपरमपावनी सासमायातुसततंगंगयासंगताभवेत् ८० तीर्थराजप्रयागाख्य

समंतीर्थं भवतीति अत्रस्नास्यंतियेमर्त्यास्तेप्रयांतुपरंपदं ८२ तत्रचात्रस्थितिश्चास्तेसर्वतीर्थेषुचोत्तमं सूर्यस्थापितयेत्तुक्रादद्दो
वरमनुत्तमं यमुनाचमहाभागाकलपात्रेवासंस्थिता तस्यास्तुसंगमेपुण्येप्रयागात्कोटिसंख्यके ८३ स्नानात्तत्रनरोभक्त्याशिवसायु
ज्यमाप्नुयात् तत्रैवसूर्यकुंडाख्यंती" "परमपावनं ८४ यस्यसंदर्शनादेवसूर्यलोकेमहीयते तत्रैवपश्चिमेभागेतीर्थंगालवसंज्ञितं
यत्रस्नात्वापरंयातिनपुनर्जायतोऽवि ततउत्तरदिग्भागेशिवोयज्ञेश्वरःप्रभुः ८६ विघ्ननास्थापितोयत्रयज्ञादौविघ्ननाशने ८५
यत्रविघ्नश्चकरूपीतत्रेदंलिंगमुत्तमं ८७ रुद्रंपरमकंपीठंसर्वसिद्धिकरंनृणां यस्यार्चयासकृदपिलभतेयद्यदिच्छति ८८ तस्यवा
मप्रदेशेहिशिलाविघ्नकलेवरा यस्यांकृतेहृषीकेशस्त्रेतायांभरतोहरिः ८९ द्वापरेवामनोदेवोभूपश्चभरतःकलौ तस्याःसंदर्श

नादेवमहापातककोटयः ५० नश्यंति ब्राह्मणश्रेष्ठ सिद्ध्यंति सर्वसिद्धयः एतन्माम्नैव सकलं प्राप्नोति निजवांछितं ५१ इति ते कथितं देवमा
हात्म्यं जगदीशितुः हृषीकेशाश्रमे पुण्ये यथा वैश्यचरक्रमं ५२ हृषीकेशस्य माहात्म्यं यः शृणोति महामते सोपि वैकुंठनिलये पातिव्र
लसनातने ५३ यइदं पठते नित्यं महापातकनाशनं मोदते त्रिदिवे सार्द्धं पितृभिः सह नारद ५४ अस्य तीर्थस्य माहात्म्यं वक्तुं कोपि नशक्नु
ते संक्षेपेण मयाख्यातं पापघ्नं सर्वकामदं ५५ यइदं पठते श्राद्धे शृणोति च महामते तारिताः पितरस्तेन सत्यमेव न संशयः ५६ इति
श्रीस्कंदपुराणे केदारखंडे मायापुरीमाहात्म्ये कुब्जाम्रके सकलतीर्थवर्णने हषभमयावक्रोपाख्यानं नाम त्रयोविंशोध्यायः २३
समाप्तः ॥ शुभम् ॥

रामरक्षा स्त

नं० ५४१६ -च

श्री स्कन्दपुराणोक्त मायापुरी/गंगा माहात्म्यम् (पुराणम्)

पत्राणि ८० (सम्पूर्णम्)